

Nummer 4 2022 • Årgång 59

SOCIOLOGISK FORSKNING

Tidskrift för Sveriges Sociologförbund
Journal of the Swedish Sociological Association

Sociologisk Forskning

Sociologisk Forskning har givits ut sedan 1964 och är en facktidskrift som publicerar vetenskapliga arbeten inom sociologins fält. Tidskriften riktar sig mot sociologer och andra grupper inom och utom akademien som intresserar sig för den empiriska, teoretiska och metodologiska utvecklingen inom sociologin och samhällsvetenskaperna. Tidskriften har ett särskilt fokus på svenska och nordiska samhällsförhållanden. I Sociologisk Forskning presenteras kontinuerligt resultat från pågående forskningsprojekt, recensioner av svensk och internationell sociologisk och samhällsvetenskaplig litteratur, debattinlägg samt andra bidrag av relevans för svensk sociologisk forskning. Tidskriften ges ut av Sveriges Sociologförbund med stöd av Vetenskapsrådet och kommer ut med 4 nummer om året.

Sociologisk Forskning publiceras med omedelbar öppen tillgång (*open access*) under Creative Commons-licensen CC BY-NC-ND 4.0. Tidskriften indexeras löpande i Web of Science, Scopus, Artikelsök, Social Science Premium Collection (inklusive Sociological Abstracts) och SocINDEX. Alla texter i Sociologisk Forskning från 1993 och framåt finns öppet tillgängliga på tidskriftens hemsida. Tidskriften finns också tillgänglig via textdatabasen JSTOR (inom paketet Arts & Sciences X).

Redaktörer & ansvarig utgivare

Redaktörer: Lena Sohl och Magnus Wennerhag
Ansvarig utgivare: Åsa Wettergren

Grafisk produktion: RPform, Köping

Tryck: Reklamtryckeriet, Köping

Prenumerationshantering: Nätverkstan,

Göteborg

ISSN 0038-0342 (tryckt version)

e-ISSN 2002-066X (elektronisk version).

© Sveriges Sociologförbund och författarna

Adress

Sociologisk Forskning
Magnus Wennerhag, ME225
Södertörns högskola
141 89 Huddinge
sociologiskforskning@sverigessociologforbund.se

Webbadresser

Tidskriftens hemsida: www.sociologiskforskning.se
Facebook: www.facebook.com/SociologiskForskning/
Instagram: www.instagram.com/sociologiskforskning/
Twitter: twitter.com/SociologiskF

Redaktion

Lena Sohl, Magnus Wennerhag,
Alexandra Bogren, Love Bohman,
Sara Ferlander, Paul Fuehrer,
Zhanna Kravchenko och Adrienne Sörbom.

Redaktionsråd

Ylva Brännström Almqvist, Stockholms universitet
Patrik Aspers, University of St. Gallen, Schweiz
Alireza Behtoui, Södertörns högskola
Hannah Bradby, Uppsala universitet
Christofer Edling, Lunds universitet
Katrine Fangen, Universitetet i Oslo
Peter Hedström, Linköpings universitet
Mikael Hjerm, Umeå universitet
Tora Holmberg, Uppsala universitet
Kerstin Jacobsson, Göteborgs universitet
Bengt Larsson, Linnéuniversitetet
Christine Roman, Örebro universitet
Stefan Svallfors, Institutet för framtidsstudier
Östen Wahlbeck, Helsingfors universitet
Malin Åkerström, Lunds universitet

Sveriges Sociologförbund

Sveriges Sociologförbund är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för sociologer med syfte att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får du bland annat nordiska sociologförbundets tidskrift *Acta Sociologica*, som utkommer fyra gånger per år, samt kan teckna en prenumeration på Sociologisk Forskning i tryckt form till reducerat pris.

Vill du bli medlem? Se Sociologförbundets hemsida www.sverigessociologforbund.se för information.

Sociologförbundets styrelse

Ordförande: Åsa Lundqvist, Lunds universitet

Vice ordförande: Åsa Wettergren, Göteborgs universitet

Sekreterare: Ann-Zofie Duvander, Stockholms universitet och Mittuniversitetet

Kassör: Jonas Bååth, Lunds universitet

Ordinarie ledamöter: Andreas Henriksson, Karlstads universitet; Magdalena Kania Lundholm, Högskolan Dalarna;

Emilie Larsson, Mittuniversitetet; Ylva Wallinder, Göteborgs universitet; Magnus Persson, Linnéuniversitetet.

Suppleanter: Hernan Mondani, Stockholms universitet; Josef Ginnerkov, Uppsala universitet.

Innehåll

De avgående redaktörerna har ordet	359
<i>Lena Sohl & Magnus Wennerhag</i>	
Redaktionens tack: Granskare 2020–2022	361
Policy professionals in civil society organizations – Organizational hypocrisy and the myth of member centrality	363
<i>Joanna Mellquist & Adrienne Sörbom</i>	
Leader interlocks in Swedish civil society organizations – a network analysis	387
<i>Jayeon Lee & Roberto Scaramuzzino</i>	
Ärvd eller erövrad sekularitet? Sekulär identitet bland postmuslimer och postkristna i Sverige	417
<i>David Thurfjell & Erika Willander</i>	
Ett pris man får betala? Om kvalitet i socialtjänstens arbete med skyddat boende	447
<i>Veronica Ekström & Johan Hvenmark</i>	
Människans sociala relationer med djur – En utmaning för totalförsvaret?	473
<i>Arita Holmberg, Miranda Holmberg & Aida Alvinus</i>	
Recensioner.	493

Per Kornhall, Sten Svensson, Majsja Allelin och Bo Karlsson (red.),
När skolan blev en marknad. Trettio år med friskolor.

Natur & Kultur 2022.

Petter Sandgren,

Hur marknadsskolan splittrar Sverige.

Natur & Kultur 2022.

Recension av *Ida Lidegran*

Hansalbin Sältenberg,
Anti-jewish racism. Exploring the Swedish racial regime.
Lunds universitet, 2022. Avhandling i genusvetenskap.
Recension av *Anna Lundberg*

Lea Ypi,
Fri. En uppväxt vid historiens slut.
Albert Bonniers förlag, 2022. Översättning av Amanda Svensson.
Recension av *Zohreh Khoban*

Sociologförbundet har ordet: Övergångar 501
Åsa Lundqvist

De avgående redaktörerna har ordet

DETTA NUMMERS TVÅ första vetenskapliga artiklar uppmärksammar olika aspekter av det svenska civilsamhällets eliter. Den första är Joanna Mellquists och Adrienne Sörboms artikel "Policy professionals in civil society organizations. Organizational hypocrisy and the myth of member centrality", som bygger på intervjuer med och observationer av policyprofessionella i svenska medlemsbaserade civilsamhällesorganisationer. Författarna visar hur de policyprofessionella å ena sidan hävdar att medlemmarna står i centrum i organisationerna, å andra sidan i sitt praktiska policyarbete använder olika tekniker för att tona ned eller kringgå medlemmarnas önskemål.

Den andra artikeln om civilsamhälleseliter är "Leader interlocks in Swedish civil society organizations – a network analysis" av Jayeon Lee och Roberto Scaramuzzino. I artikeln undersöks hur nätverk mellan civilsamhällesorganisationer skapas genom att ledande organisationsföreträdare sitter med i fler än en organisations styrelse. Analysen visar dels att dessa slags organisationskopplingar är vanligare än förväntat i en svensk kontext, dels att de mindre handlar om gemensamma politikområden och mer om organisationernas tillhörighet till samma sociala rörelser.

Därefter följer numrets tre andra vetenskapliga artiklar. I artikeln "Ärvt eller erövrad sekularitet? Sekulär identitet bland postmuslimer och postkristna i Sverige" undersöker David Thurfjell och Erika Willander vad som formar en icke-religiös hållning hos personer med muslimsk familjebakgrund. Deras analys utgår från en enkätundersökning riktad till svenskar med anknytning till de fyra vanligaste ursprungsländerna för svenska muslimer: Irak, Iran, före detta Jugoslavien och Turkiet. Studien visar på stora skillnader mellan dem som har anknytning till dessa länder i fråga om sekulär identitet, som mer tycks påverkas av de länder man har anknytning till än av livet i Sverige.

Veronica Ekström och Johan Hvenmark uppmärksammar i artikeln "Ett pris man får betala? Om kvalitet i socialtjänstens arbete med skyddat boende" att hälften av landets skyddade boenden i dag bedrivs av privata företag, en verksamhet som tidigare i huvudsak sköttes av kvinnojourer. Studien, som utgår från intervjuer med lokala politiker och chefer inom socialtjänsten om hur de ser på kvalitet inom dessa verksamheter, belyser hur konflikter mellan marknadens och välfärdens logik uppstår inom sociala verksamheter som marknadsanpassas.

Med utgångspunkt i sociologiska och andra samhällsvetenskapliga teorier diskuterar Arita Holmberg, Miranda Holmberg och Aida Alvinus i artikeln "Människans sociala relationer med djur. En utmaning för totalförsvaret?" en rad områden där relationen mellan människor och djur skulle påverkas ifall Sverige drabbades av krig. I artikelns slutsatser argumenterar författarna för nödvändigheten av ett totalförsvaret som inkluderar djur.

Numret innehåller också tre recensioner. Ida Lidegran recenserar Per Kornhalls, Sten Svenssons, Majsa Allelins och Bo Karlssons antologi *När skolan blev en marknad* samt Petter Sandgrens *Hur marknadsskolan splittrar Sverige*. Lidegran menar i sin recensionsessä att de två böckerna främst ser till utbildningens samhällsbärande och gemenskapsformande funktioner och tenderar att ge företräde åt de politiska perspektiven framför de vetenskapliga. Anna Lundberg recenserar Hansalbin Sältenbergs genusvetenskapliga avhandling *Anti-Jewish racism. Exploring the Swedish racial regime*, som bygger på djupintervjuer om vardagsrasism med individer som identifierar sig som judiska i Stockholm, Göteborg och Malmö. Slutligen recenserar Zohreh Khoban *Fri. En uppväxt vid historiens slut*, en omtalad och hyllad uppväxtskildring skriven av professorn i politisk teori vid London School of Economics and Political Science Lea Ypi, och diskuterar olika idéer om frihet med utgångspunkt i Ypis egen uppväxt i det kommunistiska Albanien.

Av tradition flyttar ansvaret för att ge ut Sociologisk Forskning mellan olika lärosäten i Sverige. Med det här numret av Sociologisk Forskning vill redaktionen vid Södertörns högskola tacka för de tre år som vi varit ansvariga för tidskriften. Det har varit en stor ära att förvalta den enda allmänsociologiska tidskriften i Sverige som i huvudsak publicerar svenskspråkigt material – och som gjort detta i snart 60 år. En anledning till att vi ville ha hand om tidskriften var att vi ville värna möjligheten att publicera sociologisk forskning på svenska. I en tid då det som kallas internationell vetenskaplig publicering – i praktiken publicering på engelska – blir allt vanligare har vi sett det som angeläget att akademiska sociologiska diskussioner fortfarande kan föras på svenska. Nya teorier, begrepp, metoder och forskningsresultat måste kunna ges en svensk språkdräkt om de ska kunna användas i undervisning och kommuniceras till en bredare offentlighet. Vi har därför velat se Sociologisk Forskning som ett levande forum i vilket utvecklingen av sociologisk teori och metod sker på det svenska språket under former som säkerställer hög vetenskaplig kvalitet. Samtidigt har vi sett inslaget av engelskspråkiga artiklar som viktigt, då dessa bidrar till en ökad internationell spridning av sociologisk forskning om svenska samhällsförhållanden. Vi har även haft som ambition att uppmärksamma samtida utmaningar knutna till sociologin som profession, vilket bland annat kommit till uttryck genom publiceringen av samtal mellan svenska sociologer om etikprövning och distansundervisning under covid-19-pandemin. Vi hoppas att vårt arbete med tidskriften har uppskattats.

En glädjande nyhet som vi slutligen kan meddela är att Sociologisk Forskning nyligen blivit accepterad att indexeras av DOAJ (Directory of Open Access Journals) – den främsta globala infrastrukturen för vetenskapliga tidskrifter som publicerar med öppen tillgång. Vi hoppas att detta kommer att öka sökbarheten för och därmed läsandet av de artiklar som publiceras i tidskriften.

Vi lämnar nu med varm hand över tidskriften till den nya redaktionen i Linköping.

Lena Sobl och Magnus Wennerhag

Avgående redaktörer för Sociologisk Forskning

Granskare 2020–2022

Redaktionen för Sociologisk Forskning tackar alla de som har hjälpt tidskriften att granska insända artikelmanuskript under de senaste åren:

Dalia Abdelhady	Berth Danermark
Ola Agevall	Emma Ek Österberg
Göran Ahrne	Hans Ekbrand
Johan Alfonsson	Veronica Ekström
Jonas Andersson	Sara Eldén
Ulrika Andersson	Olav Elgvin
Terese Anving	Abbas Emami
Christel Avendal	Elin Ennerberg
Nicholas Aylott	Maria Eriksson
Vanessa Barker	Johan von Essen
Mimmi Barmark	Johanna Esseveld
Alireza Behtoui	Gergei Farkas
Christoffer Berg	Lisa Flower
Lars-Erik Berg	Mats Franzén
Martin Berg	Gunnel Furuland
Monika Berg	Bengt Furåker
Stina Bergman Blix	Alexandra Gribble
Ulla Björnberg	Sabine Gruber
Malin Bolin	Hedvig Gröndal
Klas Borell	Jenny Gunnarsson Payne
Kristina Boréus	Hilda Gustafsson
Magnus Boström	Klas Gustavsson
Maria Brandén	Olof Hallonsten
Linnéa Bruno	Caroline Hasselgren
Veronica Burcar	Carl-Göran Heidegren
Magnus Bygren	Satu Heikkinen
Olof Bäckman	Andreas Henriksson
Mikael Carleheden	Klara Hermansson
Gunilla Carstensen	Antoinette Hetzler
Daniel Castillo	Helena Hill
Göran Dahl	Tora Holmberg

Anders Hylmö	Helen Olsson
Brian Jacobsen	Maria Oskarson
Katarina Jacobsson	Josef Pallas
Kerstin Jacobsson	Sofia Persson
Håkan Johansson	Gunilla Peterson
Ingemar Johansson Sevä	Charlotte Petersson
Anna Jonasdottir	Dominika Vergara Polanska
Sara Kalucza	Emin Poljarevic
Eva Karlberg	Keith Pringle
Magnus Karlsson	Anders Ramsay
Magnus Karlsson	David Redmalm
Anne Kaun	Olof Reichenberg
Susanne Kelfve	Jonas Ringström
Lisa Kings	Jamilla Rosdahl
Mikael Klintman	Ingrid Sahlin
Clary Krekula	Marie Sallnäs
Ingemar Kåreholt	Åke Sandberg
Anders Ledberg	Eva Sandstedt
Francis Lee	Roberto Scaramuzzino
Rolf Lidskog	Leandro Schclarek Mulinari
Susanne Liljeholm Hansson	Rebecca Selberg
Annika Lindberg	Ann Mari Sellerberg
Lisa Lindén	Fredrik Sjögren
Jonas Lindström	Alfred Sköld
Carina Listerborn	Tove Sohlberg
Henrik Lundberg	Göran Sundqvist
Osa Lundberg	Gerdt Sundstrom
Minna Lundgren	Christopher Swader
Doris Lydahl	Michael Tapper
Nina Lykke	Andrea Voyer
Per Læg Reid	Cathrin Wasshede
Ragnar Löfstedt	Linda Weichselbraun
Inger Lövcrona	Ulrika Wernesjö
Finnur Magnusson	Misse Wester
Daniel Melén	Sofia Wikman
Larissa Mickwitz	Jon Wittrock
Oksana Mont	David Wästerfors
Diana Mulinari	Victoria Yantseva
Paula Mulinari	Nikolay Zakharov
Shai Mulinari	Pelle Åberg
Sven-Axel Månsson	Ida Öun
Tora Nord	
Henrik Nordvall	

Policy professionals in civil society organizations

Organizational hypocrisy and the myth of member centrality

Abstract

Drawing on 24 interviews with policy professionals in 10 Swedish member-based civil society organizations (CSOs), and observations of policy professionals in three of these, we investigate CSOs from the perspective of their policy teams. The article theoretically addresses how policy professionals relate to the members in whose name they work. This article extends the literature on civil society professionalization by conceptualizing the conflicts pertaining to policy professionals' work in CSOs and ways of managing these conflicts. We argue that, ordinarily, CSO policy professionals working to influence public policy respond to conflicting logics and myth-like institutional demands for strong and direct influence of member interests by maintaining face and investing in the myth of member centrality. Based on how policy professionals address these issues, we suggest that organizations respond to conflicting institutional pressures and myths via decoupling strategies, discreetly avoiding member concerns while investing in the membership myth, ultimately fostering organizational hypocrisy. Conceptually, the article contributes by connecting the literatures of civil society professionalization and new institutional theory to the burgeoning literature on policy professionals.

Keywords: civil society, policy professionals, member, myth, organizational hypocrisy.

MEMBERS AND ACTIVE membership have traditionally been a foundation on which civil society organizations (CSOs) have built their legitimacy. Simultaneously, potential tensions between professionals and members constitute an issue for CSOs, dating back to the emergence of social movements and political parties (e.g., Michels 1999[1911]; Weber 1919). The conflict was described in detail by Wilensky (1956) in a classical study of intellectuals in labor unions. More recent academic debates on professionalization in membership organizations also highlight possible tensions between members and staff and between organizations and their environment (e.g., Dodge 2010; Berkhout 2013). The continuous loss of membership in many longstanding CSOs, the increased complexity of politics, and the decline of corporatism in many Western countries are three important reasons why we should revisit the conflict. Together, these tendencies promote the employment of teams of policy professionals (Svallfors 2020) specializing in advocacy and policy engagement, potentially intensifying tensions between staff and members in CSOs.

This article investigates CSOs from the perspective of their policy teams, in the interest of understanding how policy professionals relate to the members in whose name they are employed. Policy professionals are hired to work specifically with policy and, unlike other staff, with advocacy and the crafting of policy directions in CSOs. In earlier research, policy professionals were conceptualized as a highly skilled group of personnel working on policy without public awareness (Garsten, Rothstein & Svallfors 2015). When first described in research focusing on issue networks in Washington, this group was highlighted as embodying a political legitimacy problem (Hecl 1978:282; Walker 1981). However, except for investigators in trade unions (e.g., Wilensky 1956; Hellberg 1997; Selling & Svallfors 2019; Svallfors 2020), the role of policy professionals specifically in CSOs has been overlooked. This is surprising and unsatisfactory, given their decisive role in the core tasks of policy and advocacy in CSOs.

The aim of this article is to analyze how policy professionals in CSOs relate to members and institutional ideas regarding the role of members. It does so by drawing on 24 interviews with policy professionals in 10 Swedish member-based CSOs, together with observations of policy teams in three of these organizations. More specifically, we answer two questions:

How do policy professionals in CSOs describe their relations to the members of their employing organizations?

How can we conceptualize both the inconsistencies that policy professionals see arising in relation to CSO members and the attempts to address them?

The article builds on and contributes to the literature on civil society professionalization by conceptualizing the types of conflicts pertaining to the work of policy professionals in CSOs and the ways of managing these conflicts. This contribution is primarily based on new institutional theory, seeing the concepts of myth, decoupling, discretion, and avoidance as techniques for maintaining face and manifesting organizational hypocrisy (Brunsson 1986; Meyer & Rowan 1977). This perspective is often used in studying professionalization (e.g., Meyer & Bromley 2013; Lilja 2014; Polat 2021), including in studies of civil society (e.g., Hwang & Powell 2009; Hvenmark 2013; Åberg 2015; Marberg, Korzilius & Kranenburg 2019; Mason, Margerum, Rosenberg *et al.* 2021). The perspective renders an understanding of how organizations commonly respond to contradictory external and/or internal pressures (Schmitter & Streeck 1999; Berkhout 2013). Our core argument is that, ordinarily, policy teams at CSOs working to influence public policy respond to institutional demands for strong and direct influence of member interests by maintaining face, in the sense of Goffman (1982[1967]), through decoupling, discretion, and avoidance, and also by investing in the myth of member centrality, fostering hypocrisy as an organizational response to these challenges. Conceptually, the article contributes by connecting the two literatures of civil society professionalization and new institutional theory to the burgeoning literature on policy professionals – i.e., those employed to influence policy

at think tanks, CSOs, governmental offices, parliaments, and PR firms (e.g., Hecló 1978; Walker 1981; Garsten, Rothstein & Svallfors 2015; Selling & Svallfors 2019; Svallfors 2020, 2016; Tyllström 2021; Mellquist 2022a).

Four explanatory notes are due at this point. First, the article examines the notion of members within policy units, not the members' actual relationship. We specifically focus on CSO "members" as parties to which policy professionals must actively relate in their organizations. Second, we study member-based organizations using a common form of representative democracy as their governance system (Hvenmark & Einarsson 2021). In such a system, the annual general meeting and the board (as elected by members) are meant to set general guidelines, while employed professionals are to operationalize these guidelines. The board (or other elected officials) do not take an active role in day-to-day activities, but the employed officials do. Third, the study includes, on one hand, both meta-organizations (Ahrne & Brunsson 2008), which have other organizations as members, and organizations with individual members, and, on the other hand, organizations that serve their members and those that pursue advocacy issues, such as trade unions and large advocacy organizations. The complex relationship of policy teams with members that the article traces appears in all organizations, irrespective of form and policy interests.

Fourth, policy professionals distinguish themselves from other employees by this criterion: "they are employed, on a partisan basis, in order to ultimately affect policy" (Svallfors 2020:3). In practice, they are employed at the national offices of large CSOs and form one type of employed officers among others but work especially on policy issues. This type of officer could be positioned in CSOs' research units, producing investigations, responding to governmental referrals, and providing support and information to management, boards, and regional offices. They could also be lobbying policymakers, working on the organization's media efforts, creating "spin" based on the organization's statements, and handling social media. Yet others could be writing debate articles or speeches for the chair, and so on. Most policy professionals in our sample worked in policy areas connected to matters of the environment, gender equality, and labor markets, either as researchers/investigators, policy advisers, and advocacy managers or press/PR managers and communication officers.

The article proceeds by discussing the literature on the professionalization of civil society. Then, the conceptual understanding provided by new institutional theory regarding organizational handling of internal and external conflicts is presented. Thereafter, we present the empirical basis of our argument and the subsequent analysis. The article ends with a normative discussion of how relations between policy professionals and members of CSOs are addressed.

Professionalization and membership in civil society

In scholarly discussions of potential perils of the bureaucratization of civil society, the nexus of member influence, oligarchization, and professionalization has been frequently debated (e.g., Staggenborg 1988; Skocpol 2004; Hwang & Powel 2009; Maier, Meyer &

Steinbereithner 2016; Diefenbach 2019; Hvenmark & Einarsson 2021). Following Weber's (1919) and Michels' (1999[1911]) understandings, it is noted that organizations, despite appearing democratic on the outside, can often be oligarchic on the inside (Leach 2005). The process of professionalization occurs in organizations having a specialized division of labor, in which employed staff and management control communication and access to information and few members actively participate (Binderkrantz 2009; Diefenbach 2019; Albareda 2020). While not focusing on policy professionals, earlier research on demands for the efficacy and professionalization of CSOs in Scandinavia has suggested that organizations tend to deal with these demands by relying on external expertise from, for example, think tanks, external consultants, and PR firms (Öberg & Svensson 2012; Åberg, Einarsson & Reuter 2021). Another way of dealing with conflicting demands within CSOs has been to use decoupling practices (Åberg 2013, 2015; Arvidson & Lyon 2014; Heras-Saizarbitoria 2014; Brandtner 2021). It has also been demonstrated that conflicts between the roles of members and paid staff (e.g., Fries 2011; Karlberg 2019) are especially prominent in meta-organizations (Ahrne & Brunsson 2008).

Research has shown that professionalization may lead to a decrease in active memberships or in member influence. However, recent evidence suggests that while reliance on paid staff affects member influence negatively, it could affect member engagement positively (Bolleyer & Correa 2022:532–533). If relationships with members are treated properly, professionalization could even facilitate member involvement (Heylen, Willems & Beyers 2020). Staff-driven organizations serving the public, rather than members, are also noted to be more politicized and to engage more members than do volunteer-based and member-serving organizations (Bolleyer 2021). These results highlight the need for nuanced research on paid staff and on how they potentially shape organizational life in civil society (see also Sanders & McClellan 2014; Bolleyer & Correa 2022; Karlsen & Saglie 2017:1332). This is all the more pertinent since previous research has been unable to show specifically how policy professionals influence civil society. As described in the introduction, only limited scholarly work has considered this group. Policy professionals' contributions to the field are of specific importance as their presence is essential to the professionalization of civil society, with potentially extensive consequences for matters pertaining to participation, representation, and transparency. This article, then, contributes new knowledge of this specific group in civil society and builds a conceptual understanding of this group.

Institutional theory and the logic and myth of membership

Using institutional theory, an extensive literature has treated organizational governance. These studies highlight how organizations are influenced by environmental factors such as available resources, opportunity structures, rules, and various external pressures (e.g., Hall & Taylor 1986; Schmitter & Streeck 1999; Klemsdal & Wit-tusen 2021). Regarding the professionalization of member-based CSOs, Schmitter and Streeck (1999) outlined two conflicting logics that organizations must address to ensure organizational survival:

[Organizations] must, on the one hand, structure themselves and act so as to offer sufficient incentives to their members to extract from them adequate resources to ensure their survival, if not growth. On the other hand, they must be organized in such a way as to offer sufficient incentives to enable them to gain access to and exercise adequate influence over public authorities (or conflicting class associations) and, hence, to extract from this exchange adequate resources (recognition, toleration, concessions, subsidies, etc.) enabling them to survive and to prosper. These two “logics” of exchange we label “the logic of membership” and the “logic of influence” (Schmitter & Streeck 1999:19)

The clashing logics of the needs both to engage members and influence public authorities, described by Schmitter and Streeck, form the background for many policy-oriented CSOs. Each logic entails specific constraints in the form of external pressures, demands, and resources for the organization, which all need to be considered to understand how and why an organization acts as it does (Berkhout 2013). For this article, the contradictions that may arise between the logics of membership and of influence are studied by analyzing how policy professionals in Swedish CSOs describe their relations with the members of their employing organizations.

For our understanding of how policy professionals in CSOs relate to members, we start from Meyer and Rowan’s (1977:343–344) idea of how certain institutional-level activities or ideas become myth-like, forming rationalized and impersonal prescriptions that in some measure are beyond the discretion of any individual participant or organization. As such, myths are something that organizations must relate to, even, or especially, if there is some mismatch between the myths and what specific organizations actually do. Such myths enable, and often require, participants to organize along prescribed lines (Meyer & Rowan 1977:344). With the intention of conceptualizing the inconsistencies that policy professionals see arising in relation to members, we use the term “organizational myths.” The myth concept is used to analyze how the logic of membership and membership-driven decision-making is handled by policy teams in large member-based CSOs (see also Åberg 2015). Just as highly generalized myths regarding, for instance, professionals, contracts, and expertise are important for modern organizations in general (Meyer & Rowan 1977:347), we understand the history of mass-movement organizations (especially in the “popular movement tradition”) and member centrality as a powerful myth that modern member-based CSOs must relate to (see also Åberg 2015; Selle, Strømsnes, Svedberg *et al.* 2018:44). An example of how this myth is upheld and activated is the democratic decision-making process involving the congress of members, annual general meetings, the board, and member meetings, a process that in theory grants members full governance of the organization. However, whereas the incorporation of the institutionalized myth of member centrality gives the organization legitimacy (Meyer & Rowan 1977:349), it may conflict with the organization’s pursuit of efficiency, which may entail not involving members in daily and strategic decision-making. If such conflicts surface beyond the daily practices at the office, the organization could

find itself in a situation in which it either risks losing legitimacy as a democratic organization, or being less efficient in realizing its goals.

Meyer and Rowan (1977) drew on Goffman's (1982[1967]) concept of "maintaining face" when analyzing how organizations behave in such situations, managing conflicts and restoring confidence. Goffman (1982[1967]:13) described the capacity to maintain face as a type of social skill and diplomatic technique to preserve core values. In this context, according to Goffman, we tend to avoid contact with a subject that may reveal how claimed values are in fact not being respected. We therefore tend to discreetly avoid specific topics, drawing on circumlocution or intentional ambiguity (1982[1967]:18). In the modern organization, Meyer and Rowan (1977:358) argued, this face-maintaining work is generally undertaken through the techniques of avoidance, discretion, and overlooking. To this, Meyer and Rowan (1977) added the term "decoupling," meaning, according to Boxenbaum and Jonsson (2008:81), that "organizations abide only superficially by institutional pressure and adopt new structures without necessarily implementing the related practices". In so doing, decoupling generally results in weaker alignment between talk and practice within organizations. Together these face-maintaining practices, according to Meyer and Rowan (1977:358), "ultimately reinforce confidence in the myths that rationalize the organization's existence." The creation and upholding of the myth of member centrality is not to be understood as interchangeable with the logic of membership; rather, in this organizational context, it is understood as an elevated mythologized logic of membership. The myth of member centrality implies active performance, something organizations stage and reproduce to create legitimacy and influence in CSOs.

We suggest that, in the conflict between the logics of membership and of influence, CSOs attempt to maintain face as member-driven organizations by practicing decoupling, discretion, and avoidance (see also Heras-Saizarbitoria 2014; Brandtner 2021; García-Sánchez, Hussain, Khan *et al.* 2021). For policy professionals in CSOs, face-maintaining practices are central to appearing legitimate as democratic organizations, specifically when linked to a "popular movement tradition." It becomes necessary to keep "away from activities that would lead to the expression of information that is inconsistent with the line [...] [the organization] is maintaining" (Goffman 1967:16). Importantly, this type of face maintaining is found both at the individual and organizational levels.

By using these techniques to maintain face, the organization reinforces confidence in the organizational myth of member centrality, while maintaining faith in the good work of experts as democratically governed. However, the inconsistencies are not overcome. Rather, these practices advance inconsistencies between language and actions. In so doing, the organizations construct what could be understood as organizational hypocrisy (Brunsson 1986), in that they say one thing but do another. Hypocrisy has negative connotations and should be understood as a problem, but it is common in organizations and has potential to help overcome short-term crises and in that sense can be helpful (Glozer & Morsing 2020). While action acquires legitimacy through agreement between speeches, decisions, and actions, hypocrisy can attain legitimacy

through its ability to reflect and deflect conflicting norms and interests. Moreover, instead of only one group of stakeholders being satisfied through real action, several groups are simultaneously satisfied through hypocrisy (Brunsson 1986). Through studying policy professionals' work in member-based organizations, we suggest that organizational hypocrisy is a way of understanding how CSOs manage and subdue organizational inconsistencies on a day-to-day basis.

We use the above-defined terms to describe and explain how the logic of membership, together with membership-driven decision-making, in member-based CSOs is treated as a type of organizational myth. In so doing, this article adds theoretically grounded knowledge of the professionalization of civil society, as shaped by policy professionals, and of the issues this may entail in terms of member-driven governance.

Methodological considerations

The choice to base our analysis on a sample from Sweden arose from a desire to find rich empirical examples of policy professionals in contemporary CSOs (see also Eisenhardt 1989). We suggest that CSOs in Sweden constitute exemplary cases of the institutional demands and conflicts that professionalization may entail. This is because Swedish civil society has, over the last hundred years, been internationally noted for an unusually strong emphasis on active membership and for being oriented towards advocacy and interest representation rather than welfare service provision (Åberg, Einarsson & Reuter 2021:638). Indeed, Sweden still reports comparatively high levels of membership and participation (SCB 2020), although with shifting meanings in terms of popular engagement (von Essen 2019).

Here, we study a specific part of civil society in Sweden that has walked the path of increasing professionalization: large member-based organizations with many employees and with teams. These organizations are well established and recognized by the public both as partners in governmental processes and as important policy advocates. The same organizations, however professionalized and institutionalized they are, describe themselves as popular social movements (*folkrörelser*), meaning that their identities are those of movements with active members pushing the state and established political parties in the directions that the movements and members of particular organizations decide. These CSOs are heavily dependent on membership, especially associations representing societal groups (e.g., trade unions and tenants' associations) and working for and drawing their legitimacy from their members (Einarsson 2011; Hvenmark & Einarsson 2021). For these CSOs, sometimes defined as "expressive" organizations, membership defines their power through bargaining and practices such as strikes and demonstrations (Gordon & Babchuk 1959:25). For "instrumental" organizations, which do not necessarily serve their members but rather strive for goals beyond them, members are also important, but less as a rationale for organizational existence. Instead, they tend to use members as a resource to stir public opinion (Gordon & Babchuk 1959:25). The organizations and informants studied here are both *expressive* organizations working for their members'

interests, such as trade unions and tenants' associations, and *instrumental* member-based advocacy organizations.

Based on earlier research and our empirical findings, we know that policy professionals in CSOs have varied educational backgrounds (Svallfors 2020; Mellquist 2022b). Many of those working in research departments have PhDs in disciplines such as economics, political science, sociology, and law. Policy professionals working specifically in communications have slightly lower academic degrees, from disciplines such as communication, political science, and media studies. Irrespective of their orientations, policy professionals in CSOs display a range of competencies, skills, and types of capital important for policy work. Compared with other professionals working, for instance, in think tanks and governmental offices, this group has rich experience of associational life. This is especially the case for those working in trade unions, who often have experience of voluntary work in the "movement" (Selling & Svallfors 2019; Svallfors 2020; Mellquist 2022a, 2022b).

Data were gathered for this article with the intention of providing an in-depth account and rich empirical examples of policy professionals' relationships with their employing organizations' members, possible inconsistencies, and attempts at managing these tensions. Overall, we draw on 24 interviews with policy professionals in 10 Swedish member-based CSOs.¹ This material was gathered during two phases of data collection. First, ten interviews were completed, following up an older study of policy professionals in Sweden (see Garsten, Rothstein & Svallfors 2015). From this sample, we specifically distinguished and selected informants who worked in CSOs. Second, to deepen the focus on member-based CSOs, 14 additional interviews were conducted with policy professionals in three strategically selected membership-based gender equality and environmental advocacy organizations and in trade unions. All informants were contacted through an email message in which the research purpose was stated as "to study employed groups who influence policy content and forms," with a specific focus on professionals in CSOs.

In the shadowing part of the study (Czarniawska 2007), we closely followed three of the organizations in the second phase of interviewing: one blue-collar trade union, one environmental organization, and one organization advocating for gender equality. At these three organizations, we shadowed multiple policy professionals in policy teams, gathering 80 hours of observations at internal policy workshops, management meetings, meetings with members, public events, and meetings with other CSOs.² The interest in including observations was to follow policy professionals' contributions in practice, for instance, at policy workshops, seminars, and meetings. This allowed us to analyze these professionals' practices and relations with other actors, to better

---

1 The project does not include any sensitive personal data and has therefore not undergone ethically review. Prior to the start of the project, the project obtained an advisory opinion from the Regional Ethics Review Board, which found no ethical problems with the design of the project.

2 The empirical data collection and NVivo processing were undertaken by Joanna Mellquist. Adrienne Sörbom participated in the interpretation and conceptual analysis. For ease of reading, we write "we" when describing methodological processes.

understand how their strategies were manifested and how they were received by others, without relying solely on their own accounts from interviews (e.g., Jerolmack & Khan 2014). Although not all the observations are explicitly drawn on in the empirical part of this article, they were foundational to our conceptual and analytical understanding both of the inconsistencies between policy professionals and members, and of organizational responses and individual attempts to address them. For an overview of the data, see Table 1.

Table 1. Overview of interviews and observations.

Type of advocacy issue at organization	Labor rights	Gender	Environment	Other	Total
Interviews	13	4	4	3	24
Shadowing at organizations	8 h	8 h	14 h		30 h
Shadowing at the Almedalen Week		25 h	25 h		50 h

For the 24 interviews with individual policy professionals, Dexter's (2006[1969]) understanding of elite interviewing was beneficial because of policy professionals' leading positions in their organizations. To obtain as much knowledge as possible from the interviews, polysemic questions were used to provide more freedom for the interviewee to structure the interview (Dexter 2006[1969]) instead of simply answering predetermined questions. The interviews and field notes were transcribed and coded using a provisional coding technique (Layder 1998). In the first step, the data coding and analysis involved separating and sorting the material. In the second step, test coding was conducted in an open and inductive way, identifying themes in the material (Glaser & Strauss 1967) that were later adopted as core codes and categories (Layder 1998). The coding and the analytical process as such were inspired by an abductive approach, iterating between theory and data, discussing findings and conceptualizations in relation to theory throughout the research process (Meyer & Lunnay 2013). As a result of this abductive process, we first identified three empirically based issues relating to inconsistencies between policy professionals and their relationships with members. These issues concerned differences in knowledge, strategic competence, and ideologies. We termed these issues "gaps," because they exemplify chasms and disparities between the ideal of member rule and the efficiency of policy work resulting from the clashing logics of membership and influence (Schmitter & Streeck 1999). In a second step, based on previous literature we conceptualized how these gaps were addressed, and with what consequences. The results of these two steps are presented in Table 2, which summarizes both the empirically based gaps and our conceptualization of how organizations and policy professionals respond to them.

Table 2. Gaps, their practical management, and organizational responses.

Gaps in policy work	Practical management	Organizational response
Gaps in technical knowledge	Maintaining face: avoidance, discretion, and decoupling	
Gaps in strategic work	Investing, staging, and participating in the myth of member centrality	Organizational hypocrisy
Gaps in ideology		

While our understanding of the gaps is based on a material-driven conceptualization, using the empirical evidence from interviews and observations, our conceptualization of the management of these gaps made use of theorization originating from Brunsson (1986), Goffman (1967), and Meyer and Rowan (1977).

In the operations of CSOs, these gaps refer to situations that arise when policy professionals’ work conflicts with the ideals of member-driven governance. An example of this is the need to follow annual general meeting decisions irrespective of whether the policy professionals consider them the best and most efficient strategies for addressing the matters at hand. The management of such conflicts is designed to conceal, or at least deflect attention from, the incomplete compliance with the norms or rules of the member centrality myth. Conceptually, we understand these practices as maintaining face, while investing in the myth of member centrality. By constant referral to the importance of members in face-maintaining activities, policy professionals actively stage and participate in the myth. Finally, we understand these practices as an organizational response furthering what resembles organizational hypocrisy (Brunsson 1986).

Myth of member centrality and gaps in practical policy work

When interviewing and following policy professionals in member-based CSOs, we found that they invariably talked about members. When asked, these professionals would unanimously answer that members were crucial for the organization. Members were declared to constitute the organization, and as employees of the organization, the policy professionals said they were proud to represent them. This message was also featured in visual communication on organization websites, illustrating the central position of members and how the number of members is key to policy work: “With almost a quarter of a million members [...] we have excellent opportunities to make a difference” (Content from trade union website).

Just as all websites were decorated with such statements about the centrality of members, observations revealed the same practice of validating members. The standard formulation whenever a public meeting opened would be “We have XX thousand members” or “We are a member-based organization with XX members – together we are stronger, and we would be happy if you would join.” Likewise, in interviews, our

informants described how, when talking to policymakers, it was common to emphasize the number of the organization's members:

This is often the first question you get when meeting with policymakers, from a minister, for example: "How many members do you have now?" Then you give them the number and they say, "Oh my," and write this in their little notebook. It matters. (JCS-11)

Members thus have a prominent role in the discourse of policy professionals and their employing organizations, when talking both with policymakers and, more broadly, with the public. Members are also used in describing the organization's identity and image, and to gain legitimacy in contrast to other organizations and business interests. This is how one informant described this distinction:

In business they don't work as we do; they are faster – it's bang, bang, bang. This is more of a slow organization, and what makes it slow is that movement democracy takes time and must be allowed to take time. There are pros and cons to that. The disadvantages are that you cannot be as fast in the public debate as those who do not have a grassroots system to consider. The advantage is that once you come up with something, it is quite well rooted, socially. (J-6)

Crucially, according to the ideals and norms emerging in both interviews and observations, policy development in the CSOs is to be undertaken by elected representatives or directly by the congress, not merely by professionals at headquarters. This means that policy goals and advocacy are to be developed in a slow working process in which changes are made democratically, step by step. Moreover, it was underscored that it is important to follow, and respect, decisions made by the board or by members through the congress.

These declarations notwithstanding, the interviews and observations also revealed that issues arose when following and implementing these ideals. As described in the earlier methodological section, we distinguished three types of issues, or gaps, relating to differences in technical knowledge, strategic political knowledge, and ideology between policy professionals and organization members. These gaps illustrate how the logic and myth of membership were confronted with the need for efficiency by professionals.

Gaps in technical knowledge

Generally, it was evident that the interviewed policy professionals believed that they wielded substantial power when formulating policy content for their employing organizations. One reason for this related to knowledge differences regarding more technical aspects of various policy issues. Compared with most members, even board members, policy professionals often have superior knowledge, education, and information about the technical details of numerous policy issues. This is why they are brought into

CSOs. However, this gives professionals the upper hand in policy work, giving rise to a gap between policy professionals' expertise, on one hand, and individual members and board members, on the other.

In practice, this means that policy-related activities are shaped by the research department and those communicating this research, rather than by the members and their representatives. As noted by one informant, it is the policy unit that does the job:

As a rule, however, the board members are formally the ones who come up with policy and decide on our annual plans, both in the short and long terms. But in practice, it is us in the office who do the job. We do the basics, then the board will approve them. But we have huge influence on choosing priorities and choosing what material we present, so to speak. (J-11)

Even though the "general rule" and system are meant to work differently, the staff working daily on policy wield decisive influence over the content area, and by their daily choices they set precedents for later decisions to be made by the representative bodies. In this way, the system implied by the myth of a member-driven organization is, in matters related to policy, turned on its head: the professionals set the frames, and the democratic representatives acknowledge them.

Indeed, in our interviews, most individual members and board members were seen as lacking knowledge required for the practice of policy production. This was expressed by one interviewee, regarding board member influence and policy suggestions:

However, they usually do not come up with that many suggestions, because they are not trained to think like that. And if they do come up with suggestions, it is often the case that they want to write about things that are relevant to the debate at the time or that were relevant a couple or three months ago. (JC-10)

This policy professional spoke of the knowledge advantage of his peers relative to the membership, board, and committees, as members of these were not trained to think strategically and could not be trusted to do so.

To further address the members' lack of technical knowledge, resulting in professionals running the organization's work in this area, the policy professionals represented in the material tended to discreetly avoid member interests, instead opting to diffuse their professional knowledge in various formats. They would inform members of why the organization was taking specific stands, sometimes contrary to members' suggestions, in order to secure their support. In our interviews and observations, we saw, for example, how policy professionals, in the interest of shaping member knowledge of technical policy issues, would attend member meetings and give lectures, or communicate through, for example, research blogs, short video lectures, or articles in organizational media. In this respect, especially those policy professionals working with communication were important for bridging gaps between the organization's "experts" and its members, leading members to accept the positions of the former. In

this capacity, policy professionals with communication skills become responsible for the organization's "face work" (Goffman 1967) in attempts to keep members informed of the technical knowledge of the policy unit. In practice, such face work was crucial. As described by a policy professional working with communication in a trade union, "any distance from members is very costly and risky" (JCS-27).

Strategic gaps

In day-to-day events at headquarters, ideals of democratic member-based decision-making intersect with the practices of contemporary policy professionals' work schedules and the fast-changing everyday political landscape. In this context, these employees draw on their specific knowledge of political strategy, which is sophisticated but not necessarily aligned with member wishes. This is where a strategic gap arises, stemming from experience of a professional reality in which the production of policies is more complex than commonly recognized by members. Simply put: what members want does not always align with what is strategic. Answering a question about the consequences of doing political advocacy for a member organization, one informant gave the following example of having to work on a "politically dead" question:

There is this annual general meeting resolution that says that we must do something communicative, and publicly, to draw attention to a certain policy issue. For me, it's a dead question, but the meeting has decided, and I must follow. It just felt – ahh! (JCS-18)

In the above quotation, the resolution that the congress asked the organization to work toward had already been determined by a cross-party agreement, so in the eyes of the policy professional, it had already been dealt with. It would be unstrategic to follow up on the decision, as they were expected to do by congress. The quotation indicates that ideas from the members, and the logic of membership, not only relate to and depend on the myth of member centrality, but are also real constraints that shape policy work and organizational life. In the policy unit, the issue was in practice discreetly downplayed as a minor one, which still caused frustration within the unit.

In this strategic knowledge gap, even individual members can be a source of frustration, if they intervene and put themselves forward in unwanted situations:

It can be quite difficult to involve members, even members who in many ways are very knowledgeable. It also happens that "happy amateurs" can show up. Then it is easier to paint us [negatively] as "a certain type of organization" compared with if you come well dressed, know your stuff, and develop a reasonable discussion. (JCS-28)

Although members are presented by the policy professionals as resources conferring legitimacy, they should not show up at policy discussions with actors outside the organization. That is the job of policy professionals, who know the dress code, understand

the complexities of the matters at hand, and can engage in strategically informed discussions. Indeed, active and visible members can put the organization's reputation at risk. Members are instead to be used cunningly, primarily as numbers or when the CSO needs "people in the streets." In these instances, they are seen as resources; in others, they are kept out of sight, as they risk tainting the organization's image.

The policy professionals studied here addressed this type of gap, arising from differences in strategic knowledge, by circumventing the democratic process to shape policy issues the way they deemed best. One example of this came from an organization in which a group of active members pushed the agenda on an ideological policy issue important to the organization. The management and policy professionals handled the demand by suggesting to the congress that the matter be investigated, knowing full well that the results would show that the issue should not be pursued. The gap and its handling became apparent when we followed the process of the investigation. As part of that process, a focus group was set up to discuss the report. Although members were invited to comment on the draft report, it was clear in off-stage conversations that they were invited more because the policy team needed to anchor the organization's stance – that it was strategically impossible to make such a demand – rather than to use the members' comments in changing public policy. Because of the report's content, presented through statistical measures by the policy professional, it was difficult for members, even those passionate about the issue, to push the issue further. On one hand, this process illustrates how this CSO actively related to the membership logic by staging member centrality, inviting members to the policy process and anchoring political proposals. On the other hand, it indicates how an organization, dealing with the logic of influence, saw the need to decouple critical member demands from the organization's policy and advocacy work. The question was handled by the head office and policy professionals by upholding the myth of members as active and decisive over the policy process, while avoiding having to change or adopt any new policy demands. The result was a situation in which the organization, rather than actively listening to critical initiatives arising from below, staged member participation.

A second, and contrasting, example of how to address the strategic gap was a situation in which the policy team drew on a group of progressive members to prompt a congress decision on equal parental leave. This was an initiative that the policy team was backing, despite knowing that most members would reject it. The strategy worked, and the policy unit together with the progressive group of members managed to win over congress delegates. Yet, the policy unit avoided making the decision publicly known after the congress. As stated in an interview, this was "because we know that the members, they don't like it." Instead, for this issue the policy unit decided that it "must work internally and form an opinion on it" (JCS-32), keeping quiet on the matter.

Conceptually, we can understand policy professionals' management of the strategic gap in terms of avoidance and decoupling (Meyer & Rowan 1977:358). In practice, this would entail the policy unit discreetly decoupling members' demands from its policy work, avoiding or attempting to compromise with members on their demands. This would primarily be practiced when the organizations could risk losing legitimacy

if it would communicate how they, in fact, work. It is crucial to maintain the image of a popular movement in which members drive the policy agenda: as described by one policy professional, “otherwise it would appear as if we were working against our members” (JCS-32). In addition, if the organization successfully upholds and relates to the image, that creates leverage for further activities.

Ideological gaps

An ideological gap appears when policy professionals and members do not share the same perspective or ideology regarding a certain policy. That is, the issue here is not technical or strategic in character, but is based on ideology and on professionals not agreeing with (some) members. In the larger political sphere, policy professionals choose to work in organizations that align well with their own values (Selling & Svallfors 2019). This would be even more the case in CSOs in which background in “the movement” may be a resource, being proof of closeness to the members (Mellquist 2022a). Still, our empirical investigations showed that there are some persistent policy issues where members’ and policy professionals’ opinions diverge. This gap occurs more often in organizations in which professionals and members have different educational backgrounds.

As the following policy professional described it, the distance between members and professionals gives rise to constant frustration:

After all, professionals are recruited from other places. They may not even be members of the organization. That is how the distance increases. Yes, we are becoming more and more professional. We’re somehow full of ourselves [laughs], or I don’t know. The more you must relate to the whole office with all its parts, the less you somehow have time to listen to the popular movement, perhaps. [...] There is constant dissatisfaction among the members, that the distance is increasing, and there is contempt for headquarters. (JCS-11)

To address the ideological gap, policy professionals described using their social skills and identity to bridge the gap and assert legitimacy. This could, for example, be done by stressing one’s own background in the broader movement: for policy professionals in blue-collar trade unions, that would be their roots in the working-class community, for others, a broader civil society/movement background. Some policy professionals described working with language, clothing, and identity to be accepted by members, and not appear aloof and distant: “I need to struggle not to be too snobbish,” as one informant put it. Others referred to “talking to members in their own language” to convince them of a shared perspective and ideology.

Related to the gap caused by ideological differences, we found examples of members expressing more progressive ideas, demanding more radical policy solutions than the policy department accepted, and of policy professionals dealing with ideologically complex matters, such as racism and homophobia among members. A typical example cited by policy professionals in blue-collar trade unions was ideological inconsistency between them and members who vote for right-wing populist parties:

There is a certain tendency among us, for example, when we think they are not thinking correctly. The Sweden Democrats [i.e., a right-wing populist political party] is a typical part of that. How can so many vote... they are against so very much of what a union stands for. (JCS-24)

Policy professionals in blue-collar trade unions, who have often obtained considerably more formal education than the union members, appear to struggle more with ideological differences connected to cultural issues than to ideological left–right matters. A similar dynamic is, however, also implicitly present in many of the other organizations.

In conceptual terms, we would describe the management of this gap as drawing on the suite of face-maintaining practices: avoidance, discretion, and decoupling. In the first instance, many of the informants avoided working with issues not aligned with their own preferences. At the organizational level, when policy units know that members are not fond of a certain policy issue, they tend not to campaign, speak, or organize around that issue. In other cases, policy units attempt to educate members or work around democratic procedures. This latter form of gap management entails using techniques of persuasion and sometimes manipulation. As one informant described it, referring to decisions made by congress, the policy unit may have to augment the arguments of members, at the same time as this may require adding a new layer of understanding:

Decisions are also made that you don't agree with. Sometimes you may want to help the delegates to argue in a better way than they do [laughs]. I can summarize the decisions better when we sit down afterwards, internally. Then I can say [to the unit]: "What they probably really meant was this..." But I cannot use arguments that the delegates wouldn't use. (J-9)

Policy professionals in general specialize in social skills (Svallfors 2020:22–26). In the interest of bridging the gap, however, policy professionals working with text and communications become real experts in what Goffman (1967:17–18) would describe as "phrasing with careful ambiguity," "employing courtesy," and "tactful overlooking." Investigators in policy units, on the other hand, are more likely to use the tactics of decoupling and avoiding. Although the methods of both types of policy professionals are meant to restore the organization's legitimacy toward both the public and members, they also put legitimacy at risk. As described by Wilensky (1956), with reference to internal communication specialists in trade unions, policy professionals adjust their language and educate members, and in this way "help tend the elaborate democratic machinery that gives the interested member a sense of participation and keeps the union leader from hating himself when the imperatives of action and efficiency require departure from the democratic norm" (ibid.:83). Similarly, policy professionals do the "dirty work," diverging from the myth of member centrality at the same time as they lend democratic authority to the organization's elected officials.

Discussion

Returning to the question of how policy professionals in large member-based CSOs relate to members, and to the types of inconsistencies that may arise in connection with this, we acknowledge that doing policy work on a partisan basis entails working in accordance with one's ideological and political understandings, in contrast to other more neutral work (see Svallfors 2020:35–55). Although the system of electing representatives while having employees is not necessarily a problem, practice (i.e., our empirical evidence) indicates that with policy professionals it becomes complicated. Employing professionals to undertake policy work in member-based CSOs runs two risks. First, policy professionals risk taking shortcuts around the interests of members, who function as the organization's principals. Second, by claiming to uphold the ideal and practice of members as the organization's principals, while its policy professionals at times take shortcuts around them, the organization risks becoming democratic more in charter than in practice.

Of great importance, as our results indicate, is that the professionals attempt to manage the conflict between opposing logics while behaving respectfully toward the members. Internally, the gaps in knowledge, strategy, and ideology are dealt with by discreetly avoiding and decoupling from member influence when it is not beneficial, as ways of upholding the myth of member centrality. Externally, the gaps are sidestepped by constantly referring to the number of members affiliated with the organization. A type of isomorphic behavior and vocabulary is thus used to provide legitimate accounts (Meyer & Rowan 1977:349). In such instances, the organization, via its policy team, relates to, manages, and builds on the myth of the significant role of the members. It is in this way truly an active myth. These instances could potentially be productive, as needs and opportunities to act, manage, and overcome the gaps arise. The policy professionals are part of the problem, but they also take part in constructing solutions when attempting to reduce the gaps. Hence, while being partly problematic, a gap also opens a window of opportunity to creatively manage the relationship with members.

The attempted solutions often take the form of organizational hypocrisy, as the organizations say one thing to members, but in policy practice do another. This discrepancy is somewhat satisfactory, because policy professionals can be effective while members are honored as part of a democratic organization. As Brunsson (2007:113) put it, "Hypocrisy is a response to a world in which values, ideas, or people are in conflict – a way in which individuals and organizations handle such conflicts in practice." Similarly, using organizational hypocrisy in relation to the myth of member centrality helps organizations to bridge these gaps.

Returning to the concerns raised by Weber (1919) and Michels (1962[1911]) regarding the "iron law" and bureaucracy that member-driven democracy and large effective organizations are incompatible, we find no easy solution. Because lobbying and policy influence have become central to democracy (e.g., Eyal 2019; Wood 2019), it is even more problematic to reconcile movement dynamics and policy advocacy efficiency in the same organization. For organizations to be able to influence public

policy, specialized policy teams may be required, with the consequent concentration of considerable power in the hands of a few policy professionals. From the perspective of members accepting the need for policy work expertise, it could be preferable to have policy professionals working in house, partly controlled by rules and the myth of member centrality, rather than contracting policy professionals from consultancy firms, who might be more disconnected from the ideals of membership. Yet, professionalization and the use of organizational hypocrisy risk furthering the entrenchment of a civil society sphere where experts produce the organizational goals, rather than representing the groups they are meant to speak and work for. In turn, this could threaten CSOs' standing as actors for social integration and democratic learning (see also Selle, Strømsnes, Svedberg *et al.* 2018).

Conclusions

Departing from debates on professionalization and the transformation of CSOs from member-driven associations to staff-driven organizations (e.g., Bosso 2003; Skocpol 2004; Hwang & Powell 2009; Saurugger 2012; Maier, Meyer & Steinbereithner 2016; Albareda 2020; Heylen, Willems & Beyers 2020), this article answers questions concerning how policy professionals relate to members and to the myth of member centrality. As the work of policy professionals in civil society is under-researched, despite their key policy work roles in their employing organizations, this article contributes both empirical knowledge and theoretical conceptualization of these professionals.

First, it describes how policy professionals in CSOs relate to members and to institutionalized ideas of the members' role in member-driven organizations both as an active myth and as a real limitation that complicates practical work. The relationship between members and policy professionals in CSOs gives rise to a paradox. On one hand, the analysis indicates that policy professionals thrive on, activate, and perform the myth of membership centrality. On the other hand, to be effective, they use techniques such as decoupling, discretion, and avoidance to avoid having to deal with members' wishes in their practical policy work.

Second, we distinguish three types of issues, related to three types of differences between members and policy professionals: one related to policy professionals' relative knowledge advantage, a second relating to members' and board members' lack of strategic political knowledge, and a third relating to ideological inconsistencies between members and staff. The conflict between the logics of membership and of influence underlying these gaps not only creates tensions for the professionals, but also creates dissatisfaction among members along with contempt for headquarters.

This article does not answer the question of whether professionalization may lead to a decrease in active membership or member influence (Bolleyer & Correa 2022; Diefenbach 2019; Heylen, Willems & Beyers 2020). Rather, we can see that policy professionals, through their investment in the myth of member centrality, reinforce an image of this centrality in CSOs. Somewhat contradicting Meyer and Rowan (1977), our analysis indicates that the myth of member centrality is not merely a myth

produced by rationalization concerns. Rather, the myth creates actual constraints that encourage policy professionals to manage their presence by means of organizational hypocrisy precisely because they do believe that members are central to organizations. It is not mere lip-service to a rational myth. Therefore, the tensions between professionals and members are not resolved but rather managed. However, in the long run this organizational response may become a liability. As conflicts are not resolved, tensions may increase, and the discrepancies ultimately become more difficult to conceal, which could put the organization's potential for policy influence and legitimacy at risk.

This study was based on the Swedish case, which entails certain limitations in the findings and in the ability to generalize to other voluntary sectors. Still, the Swedish context, with its social-democratic voluntary sector in which members have a strong position in CSOs, has allowed us to develop a model of how policy professionals manage and use the myth of active membership. Had we chosen a country where membership is less developed, we would not have been able to shed light on this issue. The practices we have identified can undoubtedly be found in other contexts, where they may appear in slightly different combinations. Further research would benefit from more in-depth analysis of inter-organizational relationships between different types of organizations and national cross-comparisons. A specific area of inquiry concerns the importance of professional practices and what we can learn from seeing policy professionals as, indeed, constituting a “profession” (Abbott 1988), for example, by studying in detail how the relationship between work tasks and abstract knowledge systems can be understood.

References

- Abbott, A. (1988) *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226189666.001.0001>
- Ahrne, G. & N. Brunsson (2008) *Meta-organizations*. Cheltenham: Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781848442658>
- Albareda, A. (2020) “Prioritizing professionals? How the democratic and professionalized nature of interest groups shapes their degree of access to EU officials”, *European Political Science Review* 12 (4):485–501. <https://doi.org/10.1017/S1755773920000247>
- Arvidson, M. & F. Lyon (2014) “Social impact measurement and non-profit organizations: Compliance, resistance, and promotion”, *Voluntas* 25 (4):869–886. <https://doi.org/10.1007/s11266-013-9373-6>
- Berkhout, J. (2013) “Why interest organizations do what they do: Assessing the explanatory potential of ‘exchange’ approaches”, *Interest Groups & Advocacy* 2 (2):227–250. <https://doi.org/10.1057/iga.2013.6>
- Binderkrantz, A.S. (2009) “Membership recruitment and internal democracy in interest groups: Do group-membership relations vary between group types?”, *West European Politics* 32 (3):657–678. <https://doi.org/10.1080/01402380902779162>
- Bolleyer, N. (2021) “Civil society – Politically engaged or member-serving? A gover-

- nance perspective”, *European Union Politics* 22 (3):495–520. <https://doi.org/10.1177%2F14651165211000439>
- Bolleyer, N. & P. Correa (2022) “Member influence and involvement in civil society organizations: A resource dependency perspective on groups and parties”, *Political Studies* 70 (2):519–540. <https://doi.org/10.1177%2F0032321720968018>
- Bosso, C. (2003) “Rethinking the concept of membership in nature advocacy organizations”, *Policy Studies Journal* 31 (3):397–411. <https://doi.org/10.1111/1541-0072.00030>
- Boxenbaum, E. & S. Jonsson (2008) “Isomorphism, diffusion and decoupling: Concept evolution and theoretical challenges”, 79–104 in R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby & K. Sahlin (Eds.) *The Sage handbook of organizational institutionalism*. London: SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781446280669.n4>
- Brandtner, C. (2021) “Decoupling under scrutiny: Consistency of managerial talk and action in the age of nonprofit accountability”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 50 (5):1053–1078. <https://doi.org/10.1177%2F0899764021995240>
- Brunsson, N. (1986) “Organizing for inconsistencies: On organizational conflict, depression and hypocrisy as substitutes for action”, *Scandinavian Journal of Management Studies* 2 (3–4):165–185. [https://doi.org/10.1016/0281-7527\(86\)90014-9](https://doi.org/10.1016/0281-7527(86)90014-9)
- Brunsson, N. (2007) *The Consequences of decision-making*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199206285.001.0001>
- Czarniawska, B. (2007) *Shadowing and other techniques for doing fieldwork in modern societies*. Malmö: Liber.
- Dexter, L.A. (2006 [1969]) *Elite and specialized interviewing*. Colchester: ECPR Press.
- Diefenbach, T. (2019) “Why Michels’ ‘iron law of oligarchy’ is not an iron law – and how democratic organisations can stay ‘oligarchy-free’”, *Organization Studies* 40 (4):545–562. <https://doi.org/10.1177/0170840617751007>
- Dodge, J. (2010) “Tension in deliberative practice: A view from civil society”, *Critical Policy Studies* 4 (4):384–404. <https://doi.org/10.1080/19460171.2010.525904>
- Einarsson, S. (2011) “The revitalization of a popular movement: Case study research from Sweden”, *Voluntas* 22 (4):658–681. <https://doi.org/10.1007/s11266-011-9208-2>
- Eisenhardt, K.M. (1989) “Building theories from case study research”, *Academy of Management Review* 14 (4):532–550. <https://doi.org/10.5465/amr.1989.4308385>
- Eyal, G. (2019) *The crisis of expertise*. Cambridge: Polity Press.
- Fries, L. (2011) *Att organisera tjänstesektorns röst: En teori om hur organisationer formar aktörer*. Stockholm: Stockholm School of Economics.
- García-Sánchez, I.M., N. Hussain, S.A. Khan & J. Martínez-Ferrero (2021) “Do markets punish or reward corporate social responsibility decoupling?”, *Business & Society* 60 (6):1431–1467. <https://doi.org/10.1177/0007650319898839>
- Garsten, C., B. Rothstein & S. Svallfors (2015) *Makt utan mandat: De policyprofessionella i svensk politik*. Stockholm: Dialogos.
- Glaser, B. & A.L. Strauss (1967) *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Glozer, S. & M. Morsing (2020) “Helpful hypocrisy? Investigating ‘double-talk’

- and irony in CSR marketing communications”, *Journal of Business Research* 114: 363–375. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.08.048>
- Goffman, E. (1982[1967]) *Interaction ritual: Essays in face-to-face behavior*. New York: Pantheon Books.
- Gordon, C.W. & N. Babchuk (1959) “A typology of voluntary associations”, *American Sociological Review* 24 (1):22–29. <https://doi.org/10.2307/2089579>
- Hall, P.A. & R.C.R. Taylor (1996) “Political science and the three new institutionalisms”, *Political Studies* 44 (5):936–957. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb00343.x>
- Heclo, H. (1978) “Issue networks and the executive establishment”, 87–124 in A. King (Ed.) *The new American political system*. Washington: The American Enterprise Institute.
- Hellberg, I. (1997) *Det fackliga förtroendet: En studie av ombudsmän och experter 1950–1991*. Stockholm: Atlas.
- Heras-Saizarbitoria, I. (2014) “The ties that bind? Exploring the basic principles of worker-owned organizations in practice”, *Organization* 21 (5):645–665. <https://doi.org/10.1177/1350508414537623>
- Heylen, F., E. Willems & J. Beyers (2020) “Do professionals take over? Professionalisation and membership influence in civil society organisations”, *Voluntas* 31 (6):1226–1238. <https://doi.org/10.1007/s11266-020-00214-9>
- Hwang, H & W.W. Powell (2009) “The rationalization of charity: The influences of professionalism in the nonprofit sector”, *Administrative Science Quarterly* 54 (2):268–298. <https://doi.org/10.2189/asqu.2009.54.2.268>
- Hvenmark, J. (2008) *Reconsidering membership: A study of individual members’ formal era affiliation with democratically governed federations*. Stockholm: Stockholm School of Economics.
- Hvenmark, J. (2013) “Business as usual? On managerialization and the adoption of the balanced scorecard in a democratically governed civil society organization”, *Administrative Theory and Praxis* 35 (2):223–247. <https://doi.org/10.2753/atp1084-1806350203>
- Hvenmark, J. & T. Einarsson (2021) “Democratic governance in membership-based organizations”, 258–278 in G. Donnelly-Cox, M. Meyer & F. Wijkström (Eds.) *Research handbook on nonprofit governance*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. <https://doi.org/10.4337/9781788114912.00024>
- Jerolmack, C. & S. Khan (2014) “Talk is cheap: Ethnography and the attitudinal fallacy”, *Sociological Methods & Research* 43 (2):178–209. <https://doi.org/10.1177/0049124114523396>
- Karlberg, E. (2019) *Organizing the voice of women: A study of the Polish and Swedish women’s movements’ adaptation to international structures*. Stockholm: Södertörn University.
- Karlsen, R. & J. Saglie (2017) “Party bureaucrats, independent professionals, or politicians? A study of party employees”, *West European Politics* 40 (6):1331–1351. <https://doi.org/10.1080/01402382.2017.1290403>
- Klemsdal, L. & C. Wittusen (2021) “Agency in compliance with institutions: The

- case of professional expert-organizations and politico-ethical agency”, *Organization*. Published online 2 June 2021. <https://doi.org/10.1177/13505084211020461>
- Layder, D. (1998) *Sociological practice: Linking theory and social research*. London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781849209946>
- Leach, D. (2005) “The iron law of what again? Conceptualizing oligarchy across organizational forms”, *Sociological Theory* 23 (3):312–337. <https://doi.org/10.1111/j.0735-2751.2005.00256.x>
- Lilja, P. (2014) “A quest for legitimacy: On the professionalization policies of Sweden’s teachers’ unions”, *Journal of Education Policy* 29 (1):86–104. <https://doi.org/10.1080/02680939.2013.790080>
- Maier, F., M. Meyer & M. Steinbereithner (2016) “Nonprofit organizations becoming business-like: A systematic review”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 45 (1):64–86. <https://doi.org/10.1177/0899764014561796>
- Marberg, A., H. Korzilius & H. van Kranenburg (2019) “What is in a theme? Professionalization in nonprofit and nongovernmental organizations research”, *Nonprofit Management and Leadership* 30 (1):113–131. <https://doi.org/10.1002/nml.21355>
- Mason, D.P., R.D. Margerum, S. Rosenberg & S. Ault (2021) “The professionalization of an evolving sector: Evidence from watershed councils”, *Voluntas* 32 (5):979–991. <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00403-0>
- Mellquist, J. (2022a) “The game of influence: Policy professional capital in civil society”, *Journal of Civil Society* 18 (1):105–123. <https://doi.org/10.1080/17448689.2022.2058310>
- Mellquist, J. (2022b) “Role orientation and organizational strategy among policy professionals in civil society”, *Interest Groups & Advocacy* 11 (1):136–156. <https://doi.org/10.1057/s41309-021-00147-8>
- Meyer, J. & P. Bromley (2013) “The worldwide expansion of ‘organization’”, *Sociological Theory* 31 (4):366–389. <https://doi.org/10.1177/0735275113513264>
- Meyer, J. & B. Rowan (1977) “Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony”, *American Journal of Sociology* 83 (2):340–363. <https://doi.org/10.1086/226550>
- Meyer, S.B. & B. Lunnay (2013) “The application of abductive and retroductive inference for the design and analysis of theory-driven sociological research”, *Sociological Research Online* 18 (1):86–96. <https://doi.org/10.5153/sro.2819>
- Michels, R. (1999[1911]) *Political parties: A sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracy*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315126685>
- Polat, G. (2021) “Advancing the multidimensional approach to family business professionalization”, *Journal of Family Business Management* 11 (4):555–571. <https://doi.org/10.1108/JFBM-03-2020-0020>
- Sanders, M. & J. McClellan (2014) “Being business-like while pursuing a social mission: Acknowledging the inherent tensions in US nonprofit organizing”, *Organization* 21 (1):68–89. <https://doi.org/10.1177/1350508412464894>
- Saurugger, S. (2012) “The professionalization of EU’s civil society: A conceptual framework”, 69–83 in J.W. van Deth & W.A. Moloney (Eds.) *New participatory*

- dimensions in civil society: Professionalization and individualized collective action.* London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203142738>
- SCB [Statistics Sweden] (2020) “Three in ten are active in associations”, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/living-conditions/living-conditions/living-conditions-surveys-ulfsilc/pong/statistical-news/living-conditions-survey-2018-2019> (Accessed 7 January 2022).
- Schmitter, P.C. & W. Streeck (1999) *The organization of business interests: Studying the associative action of business in advanced industrial societies.* MPIfG discussion paper no. 99/1. Cologne: Max Planck Institute for the Study of Societies.
- Selle, P., K. Strømsnes, L. Svedberg, B. Ibsen & L. Henriksen (2018) “The Scandinavian organizational landscape: Extensive and different”, 33–66 in L.S. Henriksen, K. Strømsnes & L. Svedberg (Eds.) *Civic engagement in Scandinavia: Volunteering, informal help and giving in Denmark, Norway and Sweden.* Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-98717-0_2
- Selling, N. & S. Svallfors (2019) “The lure of power: Career paths and considerations among policy professionals in Sweden”, *Politics & Policy* 47 (5):984–1012. <https://doi.org/10.1111/polp.12325>
- Skocpol, T. (2004) *Diminished democracy: From membership to management in American civic life.* Norman: University of Oklahoma Press.
- Staggenborg, S. (1988) “The consequences of professionalization and formalization in the pro-choice movement”, *American Sociological Review* 53 (4):585–605. <https://doi.org/10.2307/2095851>
- Svallfors, S. (2016) “Politics as organized combat – New players and new rules of the game in Sweden”, *New Political Economy* 21 (6):505–519. <https://doi.org/10.1080/13563467.2016.1156662>
- Svallfors, S. (2020) *Politics for hire: The world and work of policy professionals.* Cheltenham: Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781800375192>
- Tyllström, A. (2021) “More than a revolving door: Corporate lobbying and the socialization of institutional carriers”, *Organization Studies* 42 (4):595–614. <https://doi.org/10.1177/0170840619848014>
- von Essen, J. (2019) “The shifting meanings of popular engagement in Swedish society”, *Voluntas* 30 (1):29–40. <https://doi.org/10.1007/s11266-019-00089-5>
- Walker, J.L. (1981) “The diffusion of knowledge, policy communities and agenda setting: The relationship of knowledge and power”, 75–96 in J.E. Tropman, M.J. Dluhy & R.M. Lind (Eds.) *New strategic perspectives on social policy.* New York: Pergamon Press.
- Weber, M. (1919) “The profession and vocation of politics”, 309–396 in P. Lassman (ed.) (1994) *Weber: Political writings.* Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511841095>
- Wilensky, H.L. (1956) *Intellectuals in labor unions: Organizational pressures on professional roles.* Glencoe: Free Press.
- Wood, M. (2019) *Hyper-active governance: How governments manage the politics of expertise.* Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108592437>

- Åberg, P. (2015) “Myths and traditions as constraints or resources? Path dependency and decoupling strategies among civil society organizations”, *Journal of Civil Society* 11 (1):19–38. <https://doi.org/10.1080/17448689.2015.1009695>
- Åberg, P. (2013) “Managing expectations, demands and myths: Swedish study associations caught between civil society, the state and the market”, *Voluntas* 24 (3):537–558. <https://doi.org/10.1007/s11266-012-9271-3>
- Åberg, P., S. Einarsson & M. Reuter (2021) “Think tanks: New organizational actors in a changing Swedish civil society”, *Voluntas* 32 (3):634–648. <https://doi.org/10.1007/s11266-019-00174-9>
- Öberg, P. & T. Svensson (2012) “Civil society and deliberative democracy: Have voluntary organisations faded from national public politics?”, *Scandinavian Political Studies* 35 (3):246–271. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2012.00288.x>

Acknowledgements

The authors would like to thank the three anonymous reviewers for their insightful and formative feedback on earlier versions of this article. The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article. This research was funded by the Baltic Sea Foundation (grant no. 2016-0002).

Authors

Joanna Mellquist holds a PhD in sociology at Södertörn University, and carries out research on the role of unelected experts in civil society.

Adrienne Sörbom is a professor of sociology at Södertörn University. She has published widely on matters related to politics, social movements, and global governance.

Corresponding author

Joanna Mellquist
 School of Social Sciences, Södertörn University
 141 89 Huddinge, Sweden
joanna.mellquist@sh.se

Leader interlocks in Swedish civil society organizations

– *a network analysis*

Abstract

This article contributes to the understanding of power structures in civil society by exploring organizational connections of leaders holding multiple top-level leadership positions in resource-rich civil society organizations (CSOs) in Sweden. Based on unique association network data among national level CSOs collected in 2018, we discuss possible explanations behind the observed clusters of organizational connections via leader interlocks. Our results show that the resource-rich, national CSOs in Sweden are highly connected with each other via leader interlocks. We find that working within similar policy areas, sharing similar ideological backgrounds or historical legacies, and being a member of sectoral umbrella organizations or federations are among the salient characteristics of CSOs connected via leader interlocks. We suggest a multilevel understanding of leader interlocks among CSOs, including those at the individual level, as an avenue for further research. The focus on the individual level explanation would allow an understanding of the field of CSOs through the lens of an elite phenomenon rather than an organization-centered view.

Keywords: association network, board-director network, civil society organization, network analysis, Sweden

THIS ARTICLE EXPLORES organizational connections among a population of resource-rich Civil Society Organizations (CSOs) in Sweden operating at the national level, by focusing on the network structure emerging from individual leaders representing more than one organization as representative and executive leaders, including board members. CSOs have been described as a token of pluralist democratic societies where diverse groups mobilize their interests and speak up for their causes (Diamond 1994; Keane 2009). While the ways in which the state regulates and attempts to govern the civil society sphere have been a focus of scholarly attention for a long time, the organizational field of CSOs itself has been less explored in terms of how the field is structured and what kinds of relational dynamics are observed among CSOs in a given context (see Johansson & Kalm 2015).

One specific manifestation of such relational dynamics among CSOs are the organizational connections that are established through individuals holding more than one

leadership position in different organizations, forming board “interlock” (Mizruchi 1996). The organizational ties observed in this way are important in that they represent formalized connections based on recurrent contacts among individuals, who are, in turn, intensively involved in high-level strategic decisions in the organizations they represent (Willems, van Puyvelde, Jegers *et al.* 2015:84), disseminating norms and rules in the community (Moore, Sobieraj, Whitt *et al.* 2002). The phenomenon in the field of CSOs is particularly interesting, as multiple leadership positions should theoretically be discouraged in the civil society sector, at least in terms of the logics of representation. Especially at the national level, where CSOs as national federations tend to represent specific interests vis-à-vis the state (cf. Hvenmark 2008), representing multiple causes or groups at once could be seen as problematic for leaders’ legitimacy.

Few studies have explored the organizational connections that are established by means of top leaders holding multiple positions in several CSOs (see next section). When in focus, studies have explored in what ways these connections improve certain organizational outcomes, such as grant allocation (Faulk, Willems, McGinnis Johnson *et al.* 2016; Paarlberg, Hannibal & Johnson 2020), inter-organizational collaboration (Ihm & Shumate 2019), or in spreading board governance practices (Yoon 2022). Following the terminology by Knox, Savage and Harvey (2006), this study instead treats the network structure as an object of inquiry in itself rather than an independent variable explaining some other outcome, hence speaking to studies explaining how board interlocks are formed, rather than their effects (Willems, van Puyvelde, Jegers *et al.* 2015; Yoon 2023). To our knowledge there are no previous studies of interlocking leaders among CSOs in the Swedish context. Our study contributes to understanding the power structure in Swedish civil society by exploring the connections between the resource-rich CSOs at the national level through interlocking leadership positions. We also examine these connections based on different organizational attributes, including policy areas, ideological orientations, historical roots, and organizational type.

The article is structured as follows: first, we introduce previous studies of interlocking leaders in different organizational fields and what mechanisms of connections have been identified in studies of interlocking leaders in the civil society sector. Second, departing from theoretical perspectives on the role of board members in CSOs and considering the contextual characteristics, we propose three hypotheses about the network of interlocking leaders among Swedish CSOs. Third, we describe the data and methods that are used in the study. We then proceed to the presentation of our results, interpretations, and conclusions.

Previous studies

Termed an “association network” or a “board-director network”, the phenomenon of interlocking board members and executive leaders has been investigated chiefly in the business sector (Davis, Yoo & Baker 2003; Vedres & Stark 2010; Bühlmann, David & Mach 2012; Buch-Hansen 2014b), and as interlocking between different fields (e.g., Moore, Sobieraj, Whitt, *et al.* 2002; Stark & Vedres 2012). A widely ac-

cepted assumption in the literature is that organizations are embedded in a variety of networks that either provide them with opportunities to achieve their goals, or limit their actions in various ways (Granovetter 1985). For example, when it comes to business enterprises and their association networks via interlocking board members and/or directors, studies have shown how the interorganizational connections explain certain organizational outcomes such as the performance of the firms and their innovation capacities (Vedres & Stark 2010) or the diffusion of management practices (Bouwman 2011). Other studies have explored the relationship between collusive behaviors and the network formed by the interlocking board members of enterprises (Bush-Hansen 2014b).

In recent years, the explanatory potential of the network structures emerging from interlocking boards has captured the attention of scholars looking into non-profit organizations. Empirical studies such as Guo and Acar (2005), and Ihm and Shumate (2019) looked into the relationship between non-profit organizations' inter-organizational collaboration and the association network both within and across sectors (i.e., business and government agencies), finding that the board interlocks were one of the factors facilitating collaborations. A study by Brown and Guo (2010) showed that the most prominent role of board members in non-profit organizations, in the perception of their directors, included using their social networks for the benefit of the organizations, concretely, connecting them to potential funding sources. Another recent study by Paarlberg, Hannibal and Johnson (2020) showed that through interlocking, larger and better-connected boards increase the chances of non-profit organizations gaining larger grants from public funding.

While the aforementioned studies treat network structures as an independent variable explaining other empirical phenomena, such as organizational performance or inter-organizational collaborative activities, there are also a few studies exploring the mechanisms that lie behind the interlocking behavior between non-profit organizations. Willems, van Puyvelde, Jegers, *et al.* (2015) for instance, find that there are similarities between the organizations that are connected through the interlocking board members, in terms of size, funding structure and operational activities in Belgium. The underlying assumption is that similar funding structures and operational activities entail similar sets of stakeholders and expectations concerning organizational performance from the external actors; and that inter-organizational collaborations through the association network can help organizations operate more effectively through exchanging relevant information and good practices. Yoon's (2023) study of American charity organizations in three cities identifies the strong role of preferential attachment in the formation of board interlock; i.e., organizations tend to share board members with a small number of very well-connected, "popular" organizations.

Although these studies of non-profit organizations provide insights into why and how board interlocks take place outside of the business sector, they either have a narrow focus (for instance only on charity organizations), or focus on specific local contexts. In the present study we focus instead on the most resource-rich CSOs operating at the national level in Sweden across different policy areas. This allows us to explore

the relational dynamics and internal governance structure established through leader interlock in resource-rich national CSOs in Sweden.

Theoretical perspectives on leader interlocks in CSOs

Visualization of association networks itself tells us neither what causes the interlocking board member structures nor the effects or roles of the observed organizational connections. Substantive theories and relevant theoretical abstraction are therefore essential for investigating a given empirical field in order to make sense of observed networks (Buch-Hansen 2014a). In other words, it is important to define what connections actually mean in any given network of organizations. In this regard, our study adopts the perspective of power, in that studying the network positions of different organizations can provide substantive information about the structures of power within a specific field (Messamore 2021). Individual leaders of resource-rich CSOs at the national level can potentially be understood as civil society elites (Scaramuzzino & Lee 2020), and the connections between them (through interlocking leadership positions) provides an empirical source for understanding relational dynamics at the top of the hierarchy of the organizational field of Swedish civil society.

In the absence of any renowned theory explaining the interlocking behaviors of leaders of civil society organizations that are defined in a broad manner, we rely on some of the classical theoretical perspectives on the role of boards as well as contextual information about the Swedish civil society sector in formulating our expectations as to what kind of organizational network we might be able to observe and how we can explain the organizational connections formed via leader interlocks among Swedish CSOs.

From the perspective of agency theory and the assumption that board members are supposed to steer the organization in line with its core values and mission (Jensen & Meckling 1976; Miller-Millesen 2003), it is arguably difficult for one person to represent multiple CSOs. Similar limitations in leader interlocks as a phenomenon among CSOs are in line with institutional theory, where organizational leaders are understood as agents who steer organizations in accordance with a complex set of regulations, norms, and expectations in order for the organization to be recognized as a legitimate actor (Meyer & Rowan 1977; DiMaggio & Powell 1983). It is likely that there is a limit in combining different constituencies' support and continued claims to legitimacy when a leader has too many organizational affiliations; in that the synergetic effect is canceled out by "watering down" their charismatic leadership and authenticity. Moreover, considering that members are one of the most important resources for many CSOs (Scaramuzzino & Wennerhag 2019), and that sectoral traditions and norms are one of the important factors shaping the role of boards (Cornforth & Edwards 1999), a question arises as to what extent representing multiple organizations goes hand in hand with attracting members. We therefore expect a rather loosely connected network of interlocking leaders, as we assume that there is a limit to the extent to which individual leaders are able to represent more than one CSO at the same time.

From the perspective of resource dependency theory, organizational leaders are understood as agents who connect the organization with other relevant actors, in order to help the organization to acquire resources and alliances and thereby reduce the uncertainty of the organizational environment (Pfeffer & Salancik 1978). This line of reasoning would support the expectation that we might be able to observe interlocks among organizations working on similar issues and in similar policy areas. However, the materialization of such connections also depends on the ways in which resources are channeled, how influence is exercised, and how collaborative activities are organized and institutionalized in a given context. The Swedish system of interest representation has been traditionally characterized by corporatism (Hermansson, Lund, Svensson *et al.* 1999), understood as a set of formalized consultation processes for each policy areas with specific organizations that have been granted privileged access (see also Pierre & Rothstein 2003; Lindvall & Sebring 2005). As such a system would encourage collaboration among CSOs working within similar policy areas, we expect that CSOs leaders in similar policy areas would be likely cross-represent organizations.

While our departure point is the idea that cross-representation of top-level leaders among CSOs is most likely to take place among CSOs working within similar policy areas, similar ideological orientations or shared historical roots among CSOs might facilitate leader interlocks across policy areas, as such connections could be perceived to be more legitimate than others. The labor movement, for instance, has had an important role in the mobilization of Swedish civil society from below (Micheletti 1991) holding strong links to different CSOs; for instance ethnic, pensioners', and adult education organizations.

Lastly, there are reasons to expect that umbrella organizations and federations representing sections of civil society through complex multi-level systems of membership – which is characteristic of the Swedish civil society (cf. Einarsson 2012) – could constitute an important factor behind leader interlocks. This associational model is consistent with the Swedish popular movement tradition, where a large membership base and an internal democratic process of representation have been tokens of a thriving civil society and markers of status and influence (see Lundström & Svedberg 2003; Amnå 2006; Trägårdh 2007). Research has also shown increasing formalization of civil society–state relationships and the establishment of different umbrella organizations and networks within the field of civil society in Sweden (Johansson, Kassman & Scaramuzzino 2011). Hence, we expect to find some vertical stratification among the organizations when it comes to leader interlocks among CSOs, in the sense that we expect to observe a small clique of umbrella organizations that have many ties to other organizations compared to the rest of the organizations in the sample.

Based on the theoretical perspectives and the Swedish context presented above, we formulate the following three hypotheses in which we specify our understanding of organizational attributes, including policy areas, ideological orientations, historical roots, and organizational type:

1. The network of CSOs created by interlocking leaders is loosely connected.
2. Organizational connections between CSOs via leader interlocks are formed chiefly within specific policy areas.
3. Organizational attributes such as ideological orientations, historical roots, and organizational type (i.e., whether the CSO is an umbrella organization) tend to explain connections across policy areas.

Data and method

Conceptualized as “boundary spanners” (Middleton 1987), board members are understood as agents of connection between a given organization and its environment. Executive directors, however, are – especially in the literature of board governance in the corporate sector – depicted as actors that are supervised by boards and whose relationships with board members come with varying degrees of tension. In Swedish civil society, however, it is common for executive leaders of national CSOs to be represented in the boards of other umbrella organizations. In some organizations, executive leaders are included in the boards, and even if they are not, they are often present during board meetings, although they do not have a vote. Furthermore, recent studies suggest that chairs and directors tend to have complementary roles in Swedish CSOs (Meeuwisse & Scaramuzzino Forthcoming) even though their engagement is based on different degrees of professionalization and they may have different views on leadership and motives for engagement (Lee & Scaramuzzino 2022). Drawing on these observations, rather than conceptually separating the two types of leaders – i.e., representative leaders and executive leaders – we include them both. Specifically, we include leaders holding the following positions: chairs, vice-chairs, and board members as representative leaders, and executive directors/secretary generals and their deputies as executive leaders in our study. We interpret their affiliations to multiple organizations through interlocks as the same kind of organizational ties. We consider both categories of leaders to have relevant influence over how CSOs are run and hence do not distinguish between ties produced by different types of positions.

In our study, a total of 390 resource-rich Swedish national CSOs have been identified based on organizational information from 2018. These organizations are identified through a series of systematic screening procedures, using five indicators of financial and political resources developed in the Multi-dimensional Measure of Resource Stratification in Civil Society (MMRSC) (see Scaramuzzino & Lee 2020). We have built a database of organizations by identifying them based on five indicators:

- 1) Organizations that are registered in Statistics Sweden (including organization forms associations, religious congregations, or foundations) with 50 or more employees. The threshold of 50 employees was deemed reasonable (among the few and broad categories available in the database), as it included 472 CSOs. These represent 0.2% of all registered organizations (with these organizational forms) and 1.4% of those deemed as “active” by Statistics Sweden.

- 2) Organizations that hold posts in the boards of umbrella organizations in specific

policy fields (excluding civil society): 13 umbrella organizations have been included which were active in the following policy areas: charity, culture, disability, gender equality, migration and ethnic groups, religion, and sports and leisure.

3) Organizations that are members of umbrella organizations for the civil society sector: 4 umbrella organizations with partly overlapping members but with different profiles have been included.

4) Organizations included by the government in the “remiss system”, the system by which organizations are invited to comment on legislative propositions. 17 “remisses” have been included from all policy areas, including “civil society” but excluding “charity” as we could not find any clear legislative process related to this area. Criteria have been that they should be relatively recent, not older than 2016, treat relevant and fairly broad policy issues, and cover many different topics.

5) Organizations that hold posts in a forum for dialogue between the state and civil society (*Partsgemensamt forum för dialog*).

Fulfilling *at least one* of these conditions afforded a specific CSO a place in our dataset. Among the 390 organizations identified, we collected information on the chairs, the other board members, and the directors (often also called secretary generals). We could include only 341 CSOs in the analysis, as we lacked information about the leaders of 49 organizations. We also included 15 trade unions in the analysis of leader interlocks, for which we chose another method of identification – we used the most resourceful actors compared to the rest of the CSOs. The reason for this choice is due to the unions’ own ways of organizing based on the confederation structure at the national level. We included the three main national-level trade union confederations (LO, SACO and TCO), and for each of these confederations we included the four national member organizations with the largest number of individual members. The sub-sample analyzed in this article is therefore a part of a longer list of powerful organizations in civil society, and it includes the organizations that are linked by interlocking individual leaders (presidents, vice-presidents, directors, deputy directors, and board members).

Organizational connections are drawn from the original “edge” list consisting of individual leaders and their organizational affiliation. The data frame here simply consists of one column with individual leaders’ names, and another column with the organizations that the respective individuals represent. In this initial edge list, there are multiple entries of individual leaders’ names and organizations’ names. When this edge list is projected as a network, we have two types of nodes: individuals and organizations (called a “bipartite network”).

The analysis in this study is conducted in the software program for social network analysis Gephi. There are two steps in the analysis that forms the empirical basis of this article. First, we describe and comment on the basic characteristics of the network structure based on leader interlocks among the Swedish CSOs. These include, for example, the density of the network (how well the organizations are connected), the number of distinct communities that comprise of sets of organizations that are better-connected to each other, and the distribution and number of connections between organizations (for example, the average number of connections that organizations have

with each other and the distribution of more and less well-connected organizations). These network-level characteristics provide us with a general overview of the interconnectedness of Swedish CSOs through leader interlocks within our sample.

Second, we explore possible explanations behind leader interlocks among Swedish CSOs by studying the attributes of the connected organizations. As introduced in the previous section, we expect organizations that are connected by interlocking leaders to work primarily within the same policy area. We operationalize this attribute by categorizing CSOs based on their main activities and mission statements. Although it is not always easy to achieve a clear-cut categorization of CSOs, they are categorized into different policy areas based on the type of issue with which the organizations work: for instance, which societal group is represented by organizations working on interest representation or if they are engaged in culture, lifestyle, or other issues. This categorization is inspired by the one used by Statistics Sweden in their study of the associational life (Vogel, Amnå, Munck *et al.* 2003; see also Scaramuzzino & Wennerhag 2019). Other organizational attributes, such as ideological orientation, historical roots, and organizational type (i.e., umbrella organizations) are complementary in our analysis and they are determined by our contextual knowledge of Swedish civil society, based on historical studies about specific CSOs and complemented by information available on the organizations' official websites. While it is primarily the policy areas that determine the CSOs' categorization, ideological orientations, historical roots, and organizational type are also considered in the analysis of the connections.

We use visualization techniques in Gephi, using different colors to mark different organizational attributes and different sizes to mark network centrality measures. The focus is on interpreting visual representation qualitatively with the help of previous and contextual knowledge about the Swedish civil society. We therefore do not aim to explain all observed links between the CSOs, nor do we provide all possible explanations behind the organizational connections among the CSOs.

Analysis

Network characteristics

In order to project a network consisting of organizational links made through leader interlocks, the bipartite network described in the methods section has been transformed into a one-mode network consisting of organizations as nodes (see Willems, van Puyvelde, Jegers *et al.* 2015; Yoon 2023). The links between the organizations thus remain and individual nodes are removed. The resulting network therefore consists of connections between Swedish CSOs that are mediated through individual leaders that have more than one organizational affiliation through their leadership positions.

Table 1. Description of different sub-samples among the Swedish CSOs in the study

Sample	CSOs identified through our five indicators
Coded	CSOs for which we could find information on their boards (excluding those with no available information)
Interlocking positions	CSOs that have at least one board member with interlocking positions with another CSO (excluding those whose board members have no interlocking positions)
In “giant component”	CSOs that, through their interlocking leaders, are part of the giant component (excluding those that are part of smaller isolated components)

Table 1 presents four strata of organizations in our sample (on rows) with short explanations for each stratum. Each stratum can be understood as a sub-sample of the former one. The “giant component” refers to a connected component of a network that includes a significant proportion of all the nodes in the network. In Table 2 we present the size of each sub-sample. In the columns are the figures relevant for our main organization type; i.e., CSOs. After this, the figures for the trade unions are presented. The last column to the right presents the figures for the whole sample, including both CSOs and trade unions.

Table 2. Size of each sub-sample in the study

N	CSOs	Trade Unions	Total
Sample	390	15	405
Coded (% of sample)	341 (87)	15 (100)	356 (88)
Interlocking positions (% of coded)	162 (47)	14 (93)	176 (49)
In giant component (% of coded; % of interlocking positions)	116 (34; 72)	14 (93; 100)	130 (36; 74)

As Table 2 shows, we were able to obtain and code data from 87% of our original sample of 390 CSOs. We coded data on the leaders for all trade unions. In total, our dataset included the names and affiliation of the leaders of 356 organizations (CSOs and trade unions). From there we were able to identify 162 CSOs who had at least one leader with interlocking positions, amounting to 47% of the coded organizations. Only one trade union did not have any leader with interlocking positions. All in all, among the coded organizations, around one in two had at least one leader with interlocking positions (n =176). It is this network that is the object of analysis in the article. The CSOs that were included in the giant component were fewer; 34% of those

that had been coded and 72% of those with interlocking positions. All trade unions with leaders with interlocking positions were present in the giant component. Basic network characteristics are presented in Table 3.

Table 3. Basic network characteristics—leader interlocks among the Swedish CSOs

Measure	Value (whole network)	Value (giant component)
Nodes	176	130
Links	177	170
Density	0.013	0.02
Connected components	17	1
Isolates	0	0
Avg. degree	2.27	2.61
Avg. path length	5.72	5.75
Diameter	15	15
Clustering coefficient	NA	0.262 (total triangles 32)
No. of Communities	25	9

The concept of network cohesion is related to “connectedness” or “knittedness”. Network density is one straightforward measure of cohesion; i.e., the number of ties in a given network as a proportion of the number of all possible ties (Borgatti, Everett & Johnson 2018:174). The network density is 0.013 for the whole network, consisting of 176 nodes and 177 links. It means that given the number of nodes, a mere 1.3% of all possible ties are observed in our network. The density measure does not explain how the ties are distributed throughout the network. In our network of leader interlocks, it turns out that there is a big main component in terms of connected nodes, which means that the global cohesion of the network is large (Borgatti, Everett & Johnson 2018:176–177). As previously discussed, 74% of all organizations in the network (130 out of 176) are connected to each other and included in the giant component. The remaining 16 other components consist of very small number of organizations that are only connected to each other. This is visually represented in Figure 1, with the center of the network showing the giant component (i.e., 130 organizations that are connected to each other), and the periphery of the network image shows the other 16 components consisting of a small number of connected organizations.¹ There is no isolated node, as all organizations included in our node list are linked to at least one other organization through their leader(s).

The average degree of all nodes in this network is 2.27, meaning that on average each organization is linked to slightly more than two other organizations through

¹ The network visualization is made using the “Fort Atlas 2” layout algorithm in the software program Gephi. The size of the nodes represents the degree and different communities are distinguished by colors.

leader interlocks. The network diameter is 15, meaning that the distance between the two most distant organizations is 15. Average path length in this network is 5.72; meaning that on average it takes about six organizations to mediate a connection between organizations.

The fact that there is only one large component in terms of the number of included organizations and not several large ones can be interpreted as the field of resource rich national CSOs in Sweden having a sort of unity, in that the majority of them are connected to each other through the leader interlocks. These results do not support our first hypothesis that “The network of CSOs created by interlocking leaders is loosely connected”. For our hypothesis to be supported, we would have observed several large components separated from each other, which would then have indicated a divided and fragmented field characterized by clear fault lines.

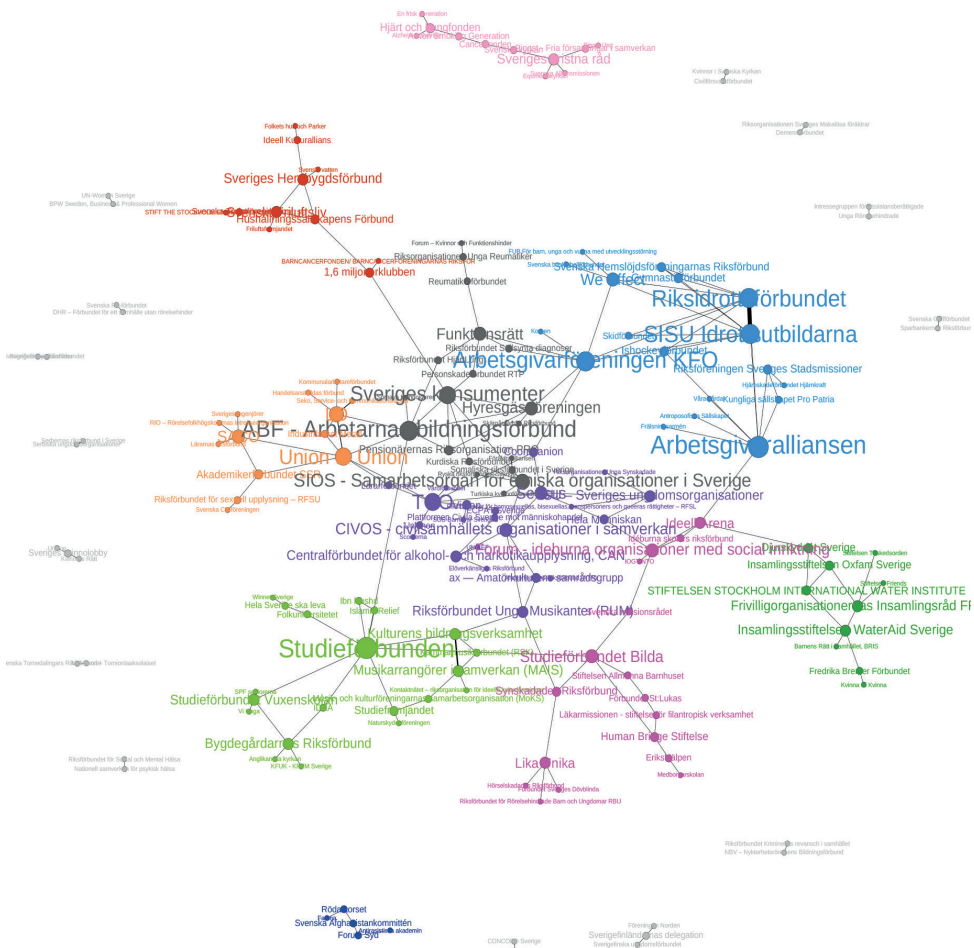

Figure 1. Network of leader interlocks in Swedish civil society organizations

Connectedness explained

While all organizations included in the giant component are connected to each other through leader interlocks, we can detect several clusters of organizations that are more densely connected to each other than to the rest by using a modularity algorithm. Modularity measures compare the number of internal links within the groups to how many you would expect to see if they were distributed at random (Borgatti, Everett & Johnson 2018). Applying the function modularity measure in the software program Gephi enables us to detect this community structure in networks. The identified communities (or clusters, also occasionally called “groups”) can be marked using different colors of nodes as in Figure 1. The relative size of the organizational nodes in the network image represents the degree of each node; i.e., the bigger the node the higher the number of connections it has with other nodes.

In the figure, the nodes that are light grey are included in very small clusters which only include less than 2% of all organizations. All of these tiny clusters are disconnected from the giant component, and therefore it is not meaningful to treat them as clusters in the same way as other (bigger) clusters that form distinctive communities of organizations while connected to the giant component. In the following section, we therefore examine the bigger clusters that are also a part of the giant component.

The modularity measure generates the following ten connected clusters, as presented in Table 4. Eight out of ten clusters are part of the giant component.

Table 4. Summary of ten clusters of Swedish CSOs via modularity measure

Nr.	Name of clusters	Number of CSOs (% of CSOs)	Dominating policy area in each cluster
1	Eclectic	21 (12.5)	None
2	Adult education and culture	20 (11.4)	Adult education (30%)
3	Disability, ethnic and popular movement organizations	19 (10.8)	Disability (37%)
4	Sports and employers' organizations for CSOs	18 (10.2)	Sports (39%)
5	Bridgers	17 (9.7)	Disability (29%)
6	Unions	13 (7.4)	Workers' rights (69%)
7	Local/community development	11 (6.2)	None
8	Christian organizations	11 (6.2)	Christian religion (54%)
9	Fund-raising organizations	10 (5.7)	None
10	International aid and development	5 (2.3)	Development (40%)

Cluster 1: The eclectic cluster

The biggest cluster in terms of the share of organizations in it (12.5%) is shown in the center of the network image, marked with dark purple. The list of organizations is included in Table 5.

At first sight it is not easy to discern one or two coherent policy areas that the clustered organizations work within. Upon closer examination, it becomes clear that the umbrella organization CIVOS (*Civilsamhällets organisationer i samverkan*: “Civil society’s organizations in collaboration”), gathers many diverse types of organizations working in culture, adult education, welfare and social care, development aid, youth organizations, etc., in this cluster. Established rather recently (2009), CIVOS promotes collaboration among CSOs with different profiles. At the same time, TCO (*Tjänstemännens centralorganisation*), one of the three biggest union confederations organizing white-collar workers, as well as a couple of other unions are included in this cluster, which seems odd at first glance, as most of the other union organizations are included in another cluster (marked in orange). What we learn, however, is that the link between one of the important nodes in this cluster, the umbrella organization of adult education institutions called *Sensus*, has a historical connection with TCO dating back to their establishment (Sandahl & Rodikova 2015).

Table 5. CSOs in cluster 1

Policy area	n (%)	Name
Workers’ rights	4 (19)	<i>Lärarförbundet</i> <i>Tjänstemännens centralorganisation</i> , TCO <i>Unionen</i> <i>Vision</i>
Culture	3 (14)	<i>Amatörteaterns Riksförbund</i> , ATR <i>Ax – Kulturorganisationer i samverkan</i> <i>Riksförbundet Unga Musikanter</i> , RUM
Children’s rights	2 (9)	ECPAT Sweden UNICEF Sweden
Disability	2 (9)	<i>Elöverkänsligas Riksförbund</i> <i>Riksorganisationen Unga Synskadade</i>
Adult education	1 (0,5)	<i>Sensus</i>
Cooperation	1 (0,5)	<i>Coompanion</i>
Development	1 (0,5)	SOS Barnbyar [SOS Children’s Villages Sweden]
LGBT	1 (0,5)	<i>Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter</i> , RFSL
Lifestyle	1 (0,5)	<i>Scouterna</i>
Solidarity	1 (0,5)	<i>Hela Människan</i>

Forts. Table 5. CSOs in cluster 1

Policy area	n (%)	Name
Temperance	1 (0,5)	<i>Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN</i>
Trafficking	1 (0,5)	<i>Plattformen Civila Sverige mot människohandel</i>
Civil society sector	1 (0,5)	<i>Civilsamhällets organisationer i samverkan, CIVOS</i>
Young people	1 (0,5)	<i>Sveriges ungdomsorganisationer, LSU</i>
Total	21 (100)	

Cluster 2: Adult education and culture

The second largest cluster in terms of the share of organizations included (11.36%) is marked with light green and is shown in the lower left-hand corner of the network image (see also Table 6). *Studieförbunden*, a branch organization for ten adult education organizations, is the largest node in this cluster, connecting the majority of the organizations in this cluster. Among the nodes connected to this core node, we find many of their member organizations, such as *Studieförbundet Vuxenskolan*, *Studieförbundet Bilda*, *Folkuniversitetet*, *Ibn Rushd*, *Studieförbundet Bilda*, ABF (*Arbetarnas Bildningsförbund*) (although the last two are identified as part of two other clusters, marked in dark pink and in orange, respectively). Some of these organizations also tend to “drag” other organizations into this cluster, although they are not involved in adult education. One example is the organization Islamic Relief which is involved in development and international aid and is linked to the adult education organization *Ibn Rushd*. Although they work on different issues, the organizations share the same link to the Islamic movement in Sweden.

As many of the national organizations that are included in our sample of CSOs are in fact umbrella organizations of other national organizations, leaders representing several organizations that share membership with each other seems to be a salient phenomenon in our network of leader interlocks among the CSOs, as we show below. This does not, however, mean that all membership relationships are manifested in leader interlocks. For instance, the other umbrella organization for adult education, *Sensus*, mentioned earlier, does not have any leader interlock with *Studieförbunden* (at least at the time of observation).

It also appears that the leader interlock between the core node (*Studieförbunden*) and another umbrella organization representing organizations within culture sector (*Kulturens Bildningsverksamhet*) closely connect the culture and adult education sectors. At the periphery of this cluster, it is also possible to observe smaller group of organizations working specifically with local community development in countryside; e.g., *Winnnet*, and *Hela Sverige ska leva*.

Table 6. CSOs in cluster 2

Policy area	N. (%)	Name
Adult education	6 (30)	<i>Folkuniversitetet</i> <i>Ibn Rushd</i> <i>Kulturens bildningsverksamhet</i> <i>Studieförbundet</i> <i>Studieförbunden</i> <i>Studieförbundet Vuxenskolan</i>
Culture	4 (20)	<i>Kammarmusikförbundet, RSK</i> <i>Kontakt nätet – riksorganisation för ideella kulturföreningar</i> <i>Musik- och kulturföreningarnas samarbetsorganisation, MoKS</i> <i>Musikarrangörer i samverkan, MAIS</i>
Children's rights	1 (5)	<i>Vi Unga</i>
Christian religion	1 (5)	<i>Anglikanska kyrkan</i>
Community-building	1 (5)	<i>Bygdegårdarnas Riksförbund</i>
Development	1 (5)	<i>Islamic Relief Sweden</i>
Elderly	1 (5)	<i>SPF seniorerna</i>
Employers' interests	1 (5)	<i>Idea arbetsgivarförbundet för ideella organisationer, IDEA</i>
Environment	1 (5)	<i>Naturskyddsföreningen</i>
Temperance	1 (5)	<i>KFUK-KFUM [YMCA Sweden]</i>
Civil society sector	1 (5)	<i>Hela Sverige ska leva</i>
Women's rights	1 (5)	<i>Winnet Sweden</i>
Total	20 (100)	

Cluster 3: Disability, ethnic and popular movement organizations

The third-largest cluster is marked with dark grey and placed close to the center of the network image in Figure 1 (see also Table 7). This cluster includes 10.8% of the organizations. The majority of the nodes are organizations working for people with diverse types of disability, connected to the umbrella disability organization *Funktionsrätt*, which in turn is linked to a large consumer organization, *Sveriges Konsumenter*, that has multiple connections to a range of larger and more well-established traditional popular movement organizations such as the adult education organization ABF, the organization for tenants *Hyresgästföreningen*, and the pensioners' organization PRO (*Pensionärernas Riksorganisation*). The latter three are also traditionally linked to the labor movement and the Social Democratic party (Jönsson 2006; Harding 2012; Rolf 2020). Taking a closer look at these organizations, it is clear that all of them are

members of *Sveriges Konsumenter*. It is also *Sveriges Konsumenter* that connects the umbrella organization for diverse ethnic groups, SIOS (which is also a member of *Sveriges Konsumenter*) to this cluster. Many member organizations representing different ethnic communities (e.g., Turkish, Somalian, Russian, and Kurdish communities) are also included in this cluster. This cluster is therefore comprised of several smaller sub-groups that are also related to each other through their membership.

Table 7. CSOs in cluster 3

Policy area	N. (%)	Name
Disability	7 (37)	<i>Forum – Kvinnor och Funktionsbinder</i>
		<i>Funktionsrätt</i>
		<i>Personskadeförbundet RTP</i>
		<i>Reumatikerförbundet</i>
		<i>Riksförbundet HjärtLung</i>
		<i>Riksförbundet Sällsynta diagnoser</i>
Ethnic	5 (26)	<i>Riksorganisationen Unga Reumatiker</i>
		<i>Kurdiska Riksförbundet</i>
		<i>Ryska riksförbundet i Sverige</i>
		<i>Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige, SIOS</i>
Adult education	1 (5)	<i>Somaliska riksförbundet i Sverige</i>
		<i>Turkiska kvinnoförbundet</i>
Consumers' rights	1 (5)	<i>Arbetarnas Bildningsförbund, ABF</i>
Elderly	1 (5)	<i>Sveriges konsumenter</i>
Local development	1 (5)	<i>Pensionärernas Riksorganisation, PRO</i>
Parents	1 (5)	<i>Skärgårdarnas Riksförbund</i>
Women's rights	1 (5)	<i>Föräldraalliansen</i>
Tenants	1 (5)	<i>Somaya Kvinnojourer</i>
Total	19 (100)	<i>Hyresgästföreningen</i>

Cluster 4: Sports and employers' organizations

The fourth-largest cluster, including 10.23% of all organizations in our network is located in the upper right-hand corner of the network image and is marked blue (see also Table 8). In this network we find many central organizations that have a relatively large number of connections to other organizations through leader interlock. These nodes are in fact not only dominant in this particular cluster, but also in relation to the whole network (note the size of nodes), and can be neatly divided into two types:

sports organizations (*Riksidrottsförbundet*, *SISU Idrottsutbildarna*) and employers' organizations representing CSOs (*Arbetsgivarföreningen KFO*, *Arbetsgivaralliansen*).

The very strong connection (multiple leaders represented in both) between *Riksidrottsförbundet* and *Idrottsutbildarna* is rather self-explanatory, as the latter represents popular education organizations within the sports sector. The organizations that are linked to these two large nodes are mostly their member organizations, representing diverse types of sports.

While this cluster could have been rather isolated from the rest of the organizations in the whole network, it is their dense connection with the two employers' organizations that makes this cluster more heterogeneous and connected to the other clusters. KFO, representing many corporations and mission-driven welfare and social care organizations, has direct connections with the two aforementioned sports umbrella organizations. The other employers' organization (*Arbetsgivaralliansen*) includes more diverse types of organizations working with culture, sports, religion, etc. Sport organizations have, however, the biggest share of *Arbetsgivaralliansen* members.

Table 8. CSOs in cluster 4

Policy area	n (%)	Name
Sports	7 (39)	<i>Gymnastikförbundet</i>
		<i>Is hockeyförbundet</i>
		<i>Korpen</i>
		<i>Riksidrottsförbundet</i>
		<i>SISU Idrottsutbildarna</i>
		<i>Skidförbundet</i>
		<i>Svenska basketbollförbundet</i>
Solidarity	3 (17)	<i>Frälsningsarmén</i>
		<i>Kungliga sällskapet Pro Patria</i>
		<i>Riksföreningen Sveriges Stadsmissioner</i>
Culture	2 (11)	<i>Antroposofiska Sällskapet</i>
		<i>Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund</i>
Disability	2 (11)	<i>Riksförbundet FUB</i>
		<i>Hjärnskadeförbundet Hjärnkraft</i>
Employers' interests	2 (11)	<i>Arbetsgivaralliansen</i>
		<i>Arbetsgivarföreningen KFO</i>
Development	1 (5)	We Effect
Temperence	1 (5)	<i>Våra gårdar</i>
Total	18 (100)	

Cluster 5:”Bridgers”

The fifth-largest cluster (9.66%) is marked with dark pink and shown in the lower-right field of the center of the network image (see also Table 9). At first sight this cluster collects rather eclectic sets of organizations, but one thing that stands out is that two umbrella organizations striving to represent the whole civil society as a sector are included in this cluster: *Ideell Arena* and *Forum*. It is these umbrella organizations that connect this cluster to several other clusters, meaning that we find many bridging nodes that connect sets of organizations that would otherwise not have been linked through leader interlocks.

Another central node in this cluster is the umbrella organization for popular education organizations with cultural or religious profiles; *Studieförbundet Bilda*. The Christian philanthropy organizations are found in this cluster, and it is *Svenska Missionsrådet*, their umbrella organization, that is linked to the umbrella organization *Forum* with leader interlock, spanning the boundary of this cluster.

Table 9. CSOs in cluster 5

Policy area	n (%)	Name
Disability	5 (29)	<i>Förbundet Sveriges Dövblinda</i> <i>Hörselskadades Riksförbund</i> <i>Lika Unika</i> <i>Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar, RBU</i> <i>Synskadades Riksförbund</i>
Development	4 (23)	<i>Erikshjälpen</i> Human Bridge <i>Läkarmissionen – stiftelse för filantropisk verksamhet</i> <i>Svenska missionsrådet</i>
Adult education	2 (12)	<i>Medborgarskolan</i> <i>Studieförbundet Bilda</i>
Civil society sector	2 (12)	<i>Forum – ideburna organisationer med social inriktning</i> <i>Ideell Arena</i>
Employers’ interests	1 (6)	<i>Idéburna skolors riksförbund</i>
Fundraising	1 (6)	<i>Stiftelsen Allmänna Barnhuset</i>
Health	1 (6)	<i>Förbundet St. Lukas</i>
Temperence	1 (6)	IOGT–NTO
Total	17 (100)	

Cluster 6: Unions

The next cluster, including 7.39% of all organizations in our node list, is one of the most homogeneous in its character, as the majority of the nodes consists of union organizations (see Table 10). The national-level confederations representing blue-collar workers (*Landsorganisationen i Sverige*, LO) and employees/professionals with academic degrees (*Sveriges akademikers centralorganisation*, SACO) are here and they form separate universes with their respective member organizations that have leader interlocks with these confederations. Another important node in this cluster is Union to Union, an organization working in international development and aid, focusing on support for workers’ organizations in the third world where all three largest union confederations (LO, SACO and TCO) collaborate with each other.

There are, however, a few non-union organizations in this cluster as well. At a closer look, these organizations do have links with unions. For instance, the organization working with sexual education, RFSU, is linked to the union representing social workers (*Akademikerförbundet SSR*). RIO, an interest organization representing folk high schools run by CSOs, is included in this cluster through its link with SACO. Here the link is perhaps less straightforward, and a more convincing explanation might be found at the individual leader level (which is not explored in this article).

Table 10. CSOs in cluster 6

Policy area	n (%)	Name
Workers’ rights	9 (69)	<i>Akademikerförbundet SSR</i>
		<i>Handelsanställdas förbund</i>
		<i>Industrifacket Metall</i>
		<i>Kommunalarbetareförbundet</i>
		<i>Landsorganisationen i Sverige, LO</i>
		<i>Lärarnas riksförbund</i>
		<i>Sveriges akademikers centralorganisation, SACO</i>
		<i>Seko – Service- och kommunikationsfacket</i>
		<i>Sveriges Ingenjörer</i>
Adult education	1 (8)	<i>Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation, RIO</i>
Development	1 (8)	Union to Union
Disability	1 (8)	<i>Svenska CP-föreningen</i>
Reproduction	1 (8)	<i>Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU</i>
Total	13 (100)	

Cluster 7: Local community development

This cluster is clearly characterized by a local/community development theme, including organizations such as *Sveriges Hembygdsförbund*, *Hushållningssällskapens Förbund* and organizations working on the promotion of outdoor activities, such as *Svenskt Friluftsliv*, *Friluftsförbundet* whose member organizations are highly embedded in specific local contexts. It is a relatively small cluster including 6.25% of all organizations, and is rather isolated from the giant component as it is only connected through a women's organization focusing on women's health – *1,6 miljonerklubben* – that this cluster is linked to the others in the giant component (see Table 11).

Table 11. CSOs in cluster 7

Policy area	n (%)	Name
Culture	2 (18)	<i>Ideell Kulturallians</i> <i>Sveriges Hembygdsförbund</i>
Environment	2 (18)	Stockholm Environment Institute, SEI <i>Svenskt vatten</i>
Lifestyle	2 (18)	<i>Friluftsförbundet</i> <i>Svenskt Friluftsliv</i>
Community-building	1 (9)	<i>Folkets hus och Parker</i>
Fundraising	1 (9)	<i>Barncancerfonden/Barncancerföreningarnas Riksförbund</i>
Local development	1 (9)	<i>Hushållningssällskapens Förbund</i>
Tourism	1 (9)	<i>Svenska Turistföreningen</i>
Women's rights	1 (9)	<i>1,6 miljonerklubben</i>
Total	11 (100)	

Cluster 8: Christian organizations

The next cluster also includes 6.25% of all organizations, yet this cluster is completely disconnected from the giant component (light pink, placed on the top of Figure 1, see also Table 12). Upon closer look we can identify two different clusters; one centering around organizations working on fund-raising for cancer, and the other Christian organizations. These two different communities are linked through *Cancerfonden*, a link that might be better explained by looking into individual leaders' profiles/biography rather than organizational link.

Table 12. CSOs in cluster 8

Policy area	n (%)	Name
Christian religion	6 (54)	<i>Equmeniakyrkan</i> <i>Pingst – Fria församlingar i samverkan</i> <i>Pingst Ung</i> <i>Svenska Alliansmissionen</i> <i>Svenska kyrkan</i> <i>Sveriges kristna råd</i>
Fundraising	2 (18)	<i>Cancerfonden</i> <i>Hjärt och Lungfonden</i>
Disability	1 (9)	<i>Alzheimer Sverige</i>
Lifestyle	1 (9)	<i>En frisk generation</i>
Temperance	1 (9)	A Non-Smoking Generation
Total	11 (100)	

Cluster 9: Fund-raising organizations

Another, relatively small cluster (5.68% of all organizations) is a group of organizations working chiefly on fund-raising activities. This cluster is marked with dark green and is shown on the right side of the giant component (see Table 13). This is also a cluster that is rather closed towards the other clusters in the giant component, as it is only through *Djurskyddet Sverige*, an advocacy organization for animal rights and protection. The rest of the nodes in this cluster are mostly foundations focusing on fund-raising activities for diverse groups/issues, such as child protection, human rights, water protection, international development and aid, women’s issue, etc.

Table 13. CSOs in cluster 9

Policy area	n (%)	Name
Children’s rights	2 (20)	<i>Barnens Rätt i Samhället</i> , BRIS <i>Stiftelsen Friends</i>
Development	2 (20)	Oxfam Sweden WaterAid Sweden
Women’s rights	2 (20)	<i>Fredrika Bremer-förbundet</i> <i>Kvinna till Kvinna</i>
Animals’ rights	1 (10)	<i>Djurskyddet Sverige</i>
Discrimination	1 (10)	<i>Stiftelsen Teskedsorden</i>
Environment	1 (10)	Stockholm International Water Institute
Civil society sector	1 (10)	<i>Frivilligorganisationernas Insamlingsråd</i> , FRII
Total	10 (100)	

Cluster 10: International aid and development

The smallest cluster that has above 2% of organizations in our sample is again separated from the giant component, shown in the lower end of Figure 1 and marked dark blue (see Table 14). This cluster consists of only 5 organizations connected to each other. The organizations that are not connected to the giant component but are only connected to few of other organizations are mostly ones associated with specific ethnic community identities.

Table 14. CSOs in cluster 10

Policy area	n (%)	Name
Development	2 (40)	<i>Forum Syd</i> <i>Svenska Afghanistankommittén</i>
Discrimination	1 (20)	<i>Antirasistiska akademien</i>
Solidarity	1 (20)	<i>Röda korset</i> [Red Cross Sweden]
Civil society sector	1 (20)	<i>Famna</i>
Total	5 (100)	

Discussion and conclusion

The analysis of the network based on interlocking leaders among resource-rich national civil society organizations in Sweden allows us to understand how Swedish civil society is internally structured via a cross-representation of top-level leaders. In contrary to our expectation that cross-representation of top-level executive and representative leaders among CSOs is discouraged in a Swedish context, as stated in our first hypothesis, i.e. “the network of CSOs created by interlocking leaders is loosely connected as cross-representation of top-level leaders is unlikely in Swedish civil society”, we find that over a third of the 341 CSOs we have identified were all connected to each other through leader interlocks.

We also find that the policy areas of the CSOs tend to explain many of the observed connections, supporting our second hypothesis, namely that “organizational connections between CSOs via leader interlocks are formed chiefly within specific policy areas”. However, the clusters of CSOs also show other explanations for the connections that are linked to other organizational attributes considered in our study. CSOs in fact tend to share other attributes that seem to be relevant for understanding connections and clustering. Applying a social movement perspective (McCarthy & Zald 1977) would show that many CSOs who are in the same cluster but work on different issues are in fact part of the same movement. Many organizations are part of more than one social movement, depending on how the movements are defined. For instance, *Ibn Rushd* is both part of the adult education movement and of the Islamic movement. *Akademikerförbundet SSR* is both a trade union and a professional organiza-

tion for welfare workers. ABF, *Hyresgästföreningen* and *Pensionärernas Riksorganisation*, although working on very different issues (adult education, tenants' interests and pensioners' interests) share historical ties to the labor movement and the Social Democratic party. These organizations might be drawn to different clusters or themselves draw other organizations into clusters that do not fit into our classification scheme. Only a thorough screening of the organizations' activities provides an understanding of the links between them.

Another observation is that besides being part of the same policy area, membership in organizations seems to provide a good explanation of the links between organizations based on interlocking leaders. This logic of representation seems to be an important explanation for interlocking positions, in the sense that membership among CSOs tend to be accompanied by cross-representation of leaders. Our method does not allow us to explore the direction of this link. However, from an analysis of a few of these relationships (for instance the ethnic umbrella organization SIOS) it is clear that member organizations are able to "place" – probably through election – a representative on the board of the organizations they are members of or even get a leader elected as chairperson. Representation of relevant organizations on each other's boards could arguably increase the likelihood that the umbrella organizations act in line with the member organizations' interests and core missions/principles (agency theory). These interlocking leader positions also make sense in terms of the advantages that come with the organizational collaborations that might facilitate advocacy for civil society sector as one sector, with the goal of exerting influence on government decision making and policy processes that are relevant. By establishing umbrella organizations and by becoming a united voice, CSOs establish formal collaboration arrangements with public actors, and they can reduce uncertainty in their environment and manage resources more efficiently (resource dependency theory).

An understanding of the links between the organizations requires an in-depth knowledge of the complex membership-based relationships between the organizations, which are not only present when it comes to sector-wide umbrella organizations. The closest links of a consumers' rights organization such as *Sveriges Konsumenter* seem to all be based on membership with very diverse organizations representing groups that might need protection as market consumers, such as people with disabilities, tenants, pensioners, and people with ethnic backgrounds other than Swedish. These organizations with very diverse members seem to connect CSOs across policy areas and thus increase diversity in terms of the type of organizations that are included of some of the clusters, which tend to become more eclectic. It is, however, important to note that not all member organizations are represented on the boards of umbrella organizations. Which CSOs get to be represented on umbrella organizations' boards and which do not, is an interesting question from the perspective of power in civil society, since it is a matter of whose voices are channeled into the process of forming a united position.

Some of the links that are not straightforward at first glance and are not based on membership turn out instead to be highly plausible when we look at the historical connections between CSOs. For instance, the link between the adult education organization

Sensus and the white-collar trade union (*Tjänstemännens centralorganisation*, TCO) might be a legacy of *Sensus*' creation via the merging of three adult education organizations, one of which was directly related to TCO (Sandahl & Rodikova 2015). These historical ties between organizations are probably perceived as more legitimate in the field of CSOs and thereby in accordance with the institutional expectations and norms (institutional theory), making the leader interlocks among the possible historically tied organizations. All in all, our results support our third hypothesis, namely that "organizational attributes such as ideological orientations, historical roots, and organizational type (i.e., umbrella organizations) tend to explain connections across policy areas".

Prospect for further research

In this article we do not tap into potential mechanisms leading to leader interlocks among the CSOs that are centered around individual-level factors. For instance, there might be organizational ties explained by individual leaders' strategic or non-strategic decisions to represent multiple organizations, which could be explored by complementing the organizational network through leader interlocks with individual leaders' prosopographic information. This focus on individuals could yield new insights into the field of CSOs, allowing conceptualizing and theorizing about civil society elite as a phenomenon seen through leader interlocks.

Based on our results and our reading of previous studies we suggest the following factors influencing interlocking leadership positions among CSOs at different levels:

- Macro-level factors: political legacies (e.g., corporatism, pillarization).
- Meso-level factors: shared arenas and spaces (e.g., policy areas), representational structures (e.g., membership in umbrellas and federations), shared ideology and values (e.g., movements), organizational strategies (e.g., facilitate collaboration).
- Micro-level factors: personal interest (e.g., multiple engagements), personal incentives (e.g., career-based advantages).

We envision more studies on interlocking leaders in CSOs that explore some of these factors. Our sample focuses on the resource-rich CSOs at national level in Sweden. Leadership positions in these organizations could provide access to and control over disproportionate amounts of resources, leading to a potentially elite position in civil society, especially when they are able to hoard more than one position at the same time. The results would possibly look different if we focused on the local level in Sweden. Comparing similar sets of data across different national contexts with different political legacies and characteristics of civil society sector would be another promising research venue, which could help us understand the leader interlock as a phenomenon specific for the civil society field. Both advanced quantitative inferential methods using social network analysis and in-depth qualitative knowledge derived from historical studies of CSOs would be of great importance in understanding the mechanisms of organizational links among CSOs through board interlocks.

Acknowledgements

We thank our colleagues from the research program on Civil Society Elites at Lund University and colleagues at Marie Cederschiöld University who commented on the earlier drafts of the manuscript. We also thank the anonymous reviewers for their insightful comments.

The article was written as a part of the project “Civil Society Elites? Comparing elite composition, reproduction, integration, and contestation in European societies,” funded by *Riksbankens Jubileumsfond* (project number M17-0188:1) and The Swedish Research Council (*Vetenskapsrådet*, project number VR 2017-02578).

References

- Amnå, E. (2006) “Still a trustworthy ally? Civil society and the transformation of Scandinavian democracy”, *Journal of Civil Society* 2 (1):1–20. <https://doi.org/10.1080/17448680600730884>
- Borgatti, S.P., M.G. Everett & J.C. Johnson (2018) *Analyzing social networks. Second edition*. Los Angeles: Sage.
- Bouwman, C.H.S. (2011) “Corporate governance propagation through overlapping directors”, *The Review of Financial Studies* 24 (7):2358–2394. <https://doi.org/10.1093/rfs/hhr034>
- Brown, W.A. & C. Guo (2010) “Exploring the key roles for nonprofit boards”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 39 (3):536–546. <https://doi.org/10.1177/0899764009334588>
- Buch-Hansen, H. (2014a) “Social network analysis and critical realism”, *Journal for the Theory of Social Behavior* 44 (3):306–325. <https://doi.org/10.1111/jtsb.12044>
- Buch-Hansen, H. (2014b) “Interlocking directorates and collusion: An empirical analysis”, *International Sociology* 29 (3):249–267. <https://doi.org/10.1177/0268580914527021>
- Bühlmann, F., T. David & A. Mach (2012) “The Swiss business elite (1980–2000): How the changing composition of the elite explains the decline of the Swiss company network”, *Economy and Society* 41 (2):199–226. <https://doi.org/10.1080/03085147.2011.602542>
- Cornforth, C. & C. Edwards (1999) “Board roles in the strategic management of nonprofit organizations: Theory and practice”, *Corporate Governance* 7 (4):346–362. <https://doi.org/10.1111/1467-8683.00165>
- Davis, G.F., M. Yoo & W.E. Baker (2003) “The small world of the American corporate elite, 1982–2001”, *Strategic Organization* 1 (3):301–326. <https://doi.org/10.1177/14761270030013002>
- Diamond, L. (1994) “Rethinking civil society: Toward democratic consolidation”, *Journal of Democracy* 5 (3):4–17. <https://doi.org/10.1353/jod.1994.0041>
- DiMaggio, P.J. & W.W. Powell (1983) “The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields”, *American Sociological Review* 48 (2):147–160. <https://doi.org/10.2307/2095101>

- Einarsson, T. (2012) *Membership and organizational governance*. Stockholm: Stockholm School of Economics.
- Faulk, L., J. Willems, J. McGinnis Johnson & A.J. Steward (2016) "Network connections and competitively awarded funding: The impacts of board network structures and status interlocks on nonprofit organizations' foundation grant acquisition", *Public Management Review* 18 (10):1425–1455. <https://doi.org/10.1080/14719037.2015.1112421>
- Granovetter, M. (1985) "Economic action and social structure: The problem of embeddedness", *American Journal of Sociology* 91 (3):481–510. <https://doi.org/10.1086/228311>
- Guo, C. & M. Acar (2005) "Understanding collaboration among nonprofit organizations: Combining resource dependency, institutional, and network perspectives", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 34 (3):340–361. <https://doi.org/10.1177/0899764005275411>
- Harding, T. (2012) *Framtidens civilsamhälle: Underlagsrapport 3 till Framtidskommissionen*. Stockholm: Statsrådsberedningen, Regeringskansliet.
- Hermansson, J., A. Lund, T. Svensson & P.O. Öberg (1999) *Avkorporativisering och lobbyism: Konturererna till en ny politisk modell*. SOU 1999:121. Stockholm: Fakta info direkt.
- Hvenmark, J. (2008) *Reconsidering membership: A study of individual members' formal affiliation with democratically governed federations*. Stockholm: Stockholm School of Economics.
- Ihm, J. & M. Shumate (2019) "How does a board of directors influence within- and cross-sector nonprofit collaboration?", *Nonprofit Management & Leadership* 29 (4):473–490. <https://doi.org/10.5465/ambpp.2016.13238>
- Jensen, M.C. & W.H. Meckling (1976) "Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs, and ownership structure", *Journal of Financial Economics* 3 (4):305–360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
- Johansson, H., A. Kassman & R. Scaramuzzino (2011) *Staten och det civila samhällets organisationer i ett föränderligt välfärdssamhälle: Perspektiv på en överenskommelse*. Stockholm: Överenskommelsen.
- Johansson, H. & S. Kalm (Eds.) (2015) *EU civil society: Patterns of cooperation, competition and conflict*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137500724>
- Jönsson, H. (2006) "Det är orättvist! De svenska pensionärsorganisationernas bilder av äldre 1941–1995", 25–37 in L. Svedberg & L. Trägårdh (Eds.) *Det civila samhället som forskningsfält: Nya avhandlingar i ett nytt sekel*. Stockholm: Riksbankens Jubileumsfond & Gidlunds förlag.
- Keane, J. (2009) *The life and death of democracy*. New York: Simon & Schuster.
- Knox, H., M. Savage & P. Harvey (2006) "Social networks and the study of relations: Networks as method, metaphor and form", *Economy and Society* 35 (1):113–140. <https://doi.org/10.1080/03085140500465899>
- Lee, J. & R. Scaramuzzino (2022) "Professionalization in welfare-oriented civil society organizations: Comparison of board chairs and executive directors concerning mo-

- tives for engagement and leadership ideals”, *Nordic Social Work Research*. Published online. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2022.2158916>
- Lindvall, J. & J. Sebring (2005) “Policy reform and the decline of corporatism in Sweden”, *West European Politics* 28 (5):1057–1074. <https://doi.org/10.1080/01402380500311814>
- Lundström, T. & L. Svedberg (2003) “The voluntary sector in a social democratic welfare state: The case of Sweden”, *Journal of Social Policy* 32 (2):217–238. <https://doi.org/10.1017/S0047279402007006>
- McCarthy, J.D. & M.N. Zald (1977) “Resource mobilization and social movements: A partial theory”, *American Journal of Sociology* 82 (6):1212–1241. <https://doi.org/10.1086/226464>
- Meeuwisse, A. & R. Scaramuzzino (Forthcoming) “Producing leadership legitimacy in civil society: A study of online presentations of leaders in Sweden”, *Journal of Civil Society*. Accepted for publication.
- Messamore, A. (2021) “The civic elite: A network perspective on elite consolidation among community-based organizations, 1998–2016”, *Social Networks* 66:146–160. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2021.02.006>
- Meyer, J.W. & B. Rowan (1977) “Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony”, *American Journal of Sociology* 83 (2):340–363. <https://doi.org/10.1086/226550>
- Micheletti, M. (1991) “Swedish corporatism at a crossroads: The impact of new politics and new social movements”, *West European Politics* 14 (3):144–165. <https://doi.org/10.1080/01402389108424863>
- Middleton, M. (1987) “Nonprofit boards of directors: Beyond the governance function”. 141–153 in W.W. Powell (Ed.) *The nonprofit sector: A research handbook*. New Haven: Yale University Press.
- Miller-Millesen, J. (2003) “Understanding the behavior of nonprofit boards of directors: A theory-based approach”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 32 (4):521–547. <https://doi.org/10.1177/0899764003257463>
- Mizruchi, M.S. (1996) “What do interlocks do? An analysis, critique, and assessment of research on interlocking directorates”, *Annual Review of Sociology* 22 (1):271–298. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.22.1.271>
- Moore, G., S. Sobieraj, J.A. Whitt, O. Mayorova & D. Beaulieu (2002) “Elite interlocks in three U.S. sectors: Nonprofit, corporate, and government”, *Social Science Quarterly* 83 (3):726–744. <https://doi.org/10.1111/1540-6237.00111>
- Paarlberg, L.E., B. Hannibal & M. Johnson (2020) “Examining the mediating influence of interlocking board networks on grant making in public foundations”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 49 (4):734–756. <https://doi.org/10.1177/0899764019897845>
- Pfeffer, J. & G.R. Salancik (1978) *The external control of organizations: A resource dependence perspective*. New York: Harper & Row.
- Pierre, J. & B. Rothstein (2003) *Välfärdsstat i otakt: Om politikens oväntade, oavsiktliga och oönskade effekter*. Stockholm: Liber.

- Rolf, H. (2020) *En fackförening för hemmen: Kollektiv mobilisering, hyresgästorganisering och maktkamp på hyresmarknaden i Stockholm och Göteborg 1875–1942*. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- Sandahl, A. & M. Rodikova (2015) *Sensus: Med historien mot framtiden*. Stockholm: Sensus.
- Scaramuzzino, R. & J. Lee (2020) “Mapping civil society elites: Multi-dimensional measure of resource stratification in civil society (MMRSC)”. Paper presented at the 6th Interim Conference of the Political Sociology Research Network 32 of the European Sociological Association 30 October 2020, Maynooth, Ireland.
- Scaramuzzino, R. & M. Wennerhag (2019) “Europeanization of Swedish civil society: Motives, activities, and perceived consequences”, 75–107 in A. Meeuwisse & R. Scaramuzzino (Eds.) *Europeanization in Sweden: Opportunities and challenges for civil society organizations*. New York: Berghahn Books. <https://doi.org/10.1515/9781789200355-007>
- Stark, D. & B. Vedres (2012) “Political holes in the Economy: The business network of partisan firms in Hungary”, *American Sociological Review* 77 (5):700–722. <https://doi.org/10.1177/0003122412453921>
- Trägårdh, L. (2007) “The ‘civil society’ debate in Sweden: The welfare state challenged”, 9–36 in L. Trägårdh (Ed.) *State and civil society in northern Europe: The Swedish model reconsidered*. New York: Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1x76dkp.8>
- Vedres, B. & D. Stark (2010) “Structural folds: Generative disruption in overlapping groups”, *American Journal of Sociology* 115 (4):1150–1190. <https://doi.org/10.1086/649497>
- Vogel, J., E. Amnå, I. Munck & L. Häll (2003) *Föreningslivet i Sverige: Välfärd, socialt kapital, demokratiskola*. Stockholm: Statistics Sweden.
- Willems, J., S. van Puyvelde, M. Jegers, M. Vantilborgh, T. Bidee & R. Pepermans (2015) “Exploring board interlocking behaviour between nonprofit organizations”, *Annals of Public & Cooperative Economics* 86 (1):73–88. <https://doi.org/10.1111/apce.12067>
- Yoon, N. (2022) “Nonprofit board governance policy adoption: Toward an integrated board interlock network and institutional perspectives”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 51 (5):1074–1094. <https://doi.org/10.1177/08997640211057452>
- Yoon, N. (2023) “The antecedents of nonprofit board interlock: A longitudinal examination on network structure, homophily, and organizational attributes”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 52 (1):196–221. <https://doi.org/10.1177/08997640211067519>

Authors

Jayeon Lee (PhD) is a senior lecturer at the Department of Social Work, University of Gothenburg, Sweden. Her recent work as a post-doctoral researcher in a research program about civil society elites has focused on comparative and sociological studies of the top-level leaders of civil society organizations in several European countries, including Sweden.

Roberto Scaramuzzino (PhD) is an associate professor at the School of Social Work at Lund University in Sweden. His research interests include changes in the welfare and integration systems and the role of civil society organizations in different countries. He is currently working on a research program on civil society elites in Europe.

Corresponding author

Jayeon Lee
Department of Social Work, University of Gothenburg
Box 720, 405 30 Gothenburg, Sweden
jayeon.lee@socwork.gu.se

Ärvd eller erövrad sekularitet?

Sekulär identitet bland postmuslimer och postkristna i Sverige

Inherited or acquired secularity? Secular identity among post-Muslims and post-Christians in Sweden

Sweden is both secularised and multi-religious. This article analyses the secularity of Swedes with Muslim and Christian family backgrounds. Survey data were collected from people living in Sweden with a family background in Iraq, Iran, Yugoslavia, or Turkey, as well as from a control group of Swedish origin. We first present the extent to which respondents agree with the statement “I see myself as secular (non-religious)”. This is followed by an exploratory regression analysis of what is associated with self-identification as secular. Country of origin and secularity in the immediate family were the variables that correlate most clearly with a secular self-image. Length of residence in Sweden, exposure to majority Swedish culture and socio-economic factors also have some influence. We conclude that secularity is mainly something that Swedes with a Muslim family background bring with them from their countries of origin, rather than something that they acquire in Sweden. The article concludes with a discussion that opens up the results for further theorising in the field of secularisation studies.

Keywords: secular identity, Islam, secular Muslims and Christians, family background, religion, secularization

SVERIGE KAN BESKRIVAS som ett av världens mest sekulariserade länder. Samtidigt kan det också beskrivas som ett av Europas mest mångreligiösa länder (Pew Research Center 2014; Willander 2019). Den statskyrkolutherska enhetskulturer som dominerat Sverige sedan reformationen präglar fortfarande samhällslivet på många sätt (Willander 2014, 2019; Thurfjell 2015), men den samsas i dag med en befolkning vars uppfattningar och livshållningar i fråga om religion kommer från andra kontinenter och samhällen. Den största och i samhällsdebatten mest omtalade religiösa minoritetsgruppen är utan tvekan den muslimska. Personer med muslimsk familjebakgrund utgör i dag en växande och påtagligt heterogen del av Sveriges befolkning. Dessa grupper omges i det offentliga samtalet av en rad motsägelsefulla föreställningar och förväntningar beträffande värderingar och religiositet (Larsson & Sander 2016). I hög grad saknas dock empiriskt grundad kunskap om hur religiös eller sekulär befolkningen med muslimsk familjebakgrund är. Genom den här artikeln vill vi bidra till att ändra på detta genom att delge resultat från en undersökning om religion och sekularitet bland svenskar med

muslimsk familjebakgrund. I vilken utsträckning, frågar vi oss, är de som har sådan familjeanknytning sekulära, och vad påverkar deras sekulära identitet? Eftersom det inte finns någon statistik över religionstillhörighet i Sverige har vi undersökt personer med anknytning till de fyra vanligaste ursprungsländerna för svenska muslimer, nämligen Irak, Iran, före detta Jugoslavien och Turkiet.¹

De frågor vi avser besvara i denna artikel är huvudsakligen explorativa. Den grundläggande orsaken till detta är att sekularitet är ett mångfacetterat begrepp. Enligt Charles Taylor kan de flesta västerländska samhällen beskrivas som sekulära i de bemärkelsen att de inte tvingar på sina medborgare religion, att olika religiösa grupper är lika inför lagen och att de försöker ge olika religioner och sekulära livsåskådningar plats i formandet av samhällets identitet (Taylor 2011). Denna beskrivning överensstämmer dock inte helt med den faktiska realiteten i de nordiska länderna, i vilka de lutherska majoritetskyrkorna fortsatt har en särställning (Kühle, Schmidt, Jacobsen m.fl. 2018). Medan *sekularism* betecknar den politiska ideologi som motiverar den här typen av samhällsbygge och *sekularisering* den process genom vilken det tar form i historien, betecknar *sekularitet* de kulturella och sociala villkor som kännetecknar den levda verkligheten i den här typen av samhälle. Den närmare innebörden av en specifik form av sekularitet ges av de kulturspecifika betydelser som ligger till grund för distinktionen mellan religion och icke-religion i just detta samhälleliga sammanhang (Wohlrab-Sahr & Burchardt 2012). Detta innebär alltså att sekularitet ser olika ut i olika samhällen. Svensk sekularitet är inte riktigt samma sak som amerikansk, iransk eller turkisk sådan. Vilka skillnaderna är beror på de diskursiva, historiska, politiska och kulturella kontexter i vilka de uppstått (Gorski 2000; Berger, Davie & Fokas 2008; Casanova 2009; Frisk 2020). Olikheterna till trots utgår vi i denna artikel från att undersökandet av vad som orsakar en sekulär identitet är av betydelse oavsett den subjektiva förståelsen av densamma. Mot denna bakgrund blir det relevant att jämföra i vilken utsträckning sekularitet bejakas av personer med kristen respektive muslimsk familjebakgrund i Sverige i dag.

Artikeln inleds med en beskrivning av den historiska bakgrund som format sekulariteten i Sverige, Irak, Iran, Jugoslavien och Turkiet. Mot denna bakgrund stipulerar vi antaganden om graden och formen av sekularitet som vi förväntar oss finna bland personer med anknytning till dessa länder. Efter detta beskrivs vår undersökning och de variabler genom vilka vi har undersökt inställningen till sekularitet, vilket resulterar i en empirisk grundad bestämning av begreppet.

Därefter prövar vi sambandet mellan anknytningsland och sekularitet. Vi fördjupar vår analys genom att undersöka betydelserna av exponering för svensk majoritetskultur, familjeförhållanden och socioekonomiska faktorer för en sekulär självbild. Artikeln avslutas med en analys av de religionshistoriska och sociologiska konsekvenserna av resultaten.

---

1 Sedan 2016 är även Syrien ett av de vanligaste ursprungsländerna. Denna grupp ingår dock inte i vår studie på grund av svårigheten att genomföra enkätstudier bland nyanlända.

Bakgrund: Sekularitet i Sverige, Irak, Iran, Jugoslavien och Turkiet

Trots att sekularisering bland invandrare i Norden är ett växande forskningsfält (Voas & Fleischmann 2012; Jacob & Kalter 2013; Hagevi 2017; Kasselstrand & Mahmoudi 2020; Friberg & Sterri 2021) saknas studier som betraktar sekularitet som en position i egen rätt. I studier om sekularisering återkommer antagandet att religiösa invandrare möter ett sekulariserat svenskt samhälle som påverkar deras grad av religiositet. Den här artikeln närmar sig ämnet från en delvis annorlunda utgångspunkt. Vi tänker oss att de som invandrat till Sverige har en egen förförståelse av vad det sekulära innebär och att denna formats av de historiska och samhälleliga miljöer de kommit ifrån. Vi undersöker därför huruvida det är den ärvda sekulariteten eller det nya sammanhanget som påverkar deras hållning. Av denna anledning är det också angeläget att titta närmre på de olika nationella uttryck för sekularitet som är relevanta för våra jämförelser.

Den dominerande svenska formen av sekularitet kännetecknas i praktiken av att åtskillnaden mellan det religiösa och icke-religiösa är vagare än man skulle kunna tro. Det finns genomgående en ambivalens och sammanblandning av dessa två kategorier i de svenska majoritetssammanhangen. Tidigare forskning har visat detta i fråga om skola (Berglund 2013; Kittelmann Flensner 2015), lagstiftning (Enkvist, Lokrantz-Bernitz & Zillén 2020) och individuell livshållning (Willander 2013; Thurfjell 2015; af Burén 2015; Frisk & Åkerbäck 2015). Inom den majoritetsbefolkning som har en kristen familjebakgrund finns det således en tvehågsen relation till det egna kristna arvet. Många som tillhör denna grupp beskriver sig själva som sekulära, och en sekulär hållning dominerar också i det offentliga samtalet. Samtidigt är medlemsgraden i religiösa samfund och lojaliteten mot kristna traditioner relativt höga (Sigurdsson 2009; Willander 2014, 2020; Kristensson Ugglå 2015). Den svenska majoritet som har kristen familjebakgrund lever alltså inte till fullo upp till sin självbild av att vara frikopplad från religionen. Endast omkring 15 procent är helt icke-religiösa i den bemärkelsen att de varken har en religiös tro, praktiserar religion, har en religiös identitet eller är medlemmar i ett samfund (Thurfjell 2015; Willander 2020). Tidigare forskning visar dessutom att svenskarnas religiösa praktik varit relativt stabil under de senaste hundra åren. Under denna period har den roll som religionen spelar i samhällsbygget förvisso radikalt förändrats, och i det offentliga samtalet, i lagstiftningen och i skolundervisningen har Sverige tydligt sekulariserats. I fråga om medborgarnas trosföreställningar och religiösa vanor har dock inte förändringen varit så stor som man skulle kunna föreställa sig. Till exempel har andelen regelbundna kyrkobesökare legat på en låg men stabil nivå i omkring hundra år (Willander 2014, 2020).

Detta innebär att den svenska majoritetskulturens sekularitet kännetecknas av en skillnad mellan självbild och praktik. Den sekulära postkristna majoriteten betraktar sig som icke-religiös men upprätthåller samtidigt en tydlig koppling till sitt kristna arv. Religiös tillhörighet, praktik och tro hänger därmed inte ihop på något självklart sätt för den svenska majoriteten. Detta innebär att vår förväntan inför den undersökning som vi här ska redovisa varit att de svenskättade svarspersonerna i hög grad betraktar

sig själva som sekulära alternativt att de inte tagit ställning i frågan samtidigt som de i fråga om medlemskap och religiösa praktiker uppvisar en kontinuitet med sitt kristna kulturarv (Thurfjell 2015; Willander 2020).

Precis som i Sverige har det genom historien vuxit fram nationellt specifika former av sekularitet i Irak, Iran, Jugoslavien och Turkiet. Dessa former har påverkats av en rad olika variabler, bland vilka det religiösa arvet samt den ekonomiska och politiska utvecklingen under 1900-talet sannolikt haft störst betydelse.

Iraks moderna historia har präglats av Baathpartiets arabnationalistiska socialism. År 1963 och 1968 tog partiet makten i landet genom militärkupper. Efter 1979 leddes det av Saddam Hussein, som företrädde en antidemokratisk och militaristisk falang av partiet. Saddam Hussein var sunnit, arab och baathist. Under hans styre blev repressionen av gruppen som var religiöst, etniskt eller ideologiskt avvikande mycket svår. Shiamuslimer, kurder och kommunister drabbades särskilt hårt. I fråga om religion var baathismen från början relativt neutral. En av partiets grundare, syriern Michel Aflaq, var kristen och en av hans bärande idéer var att bygga en arabisk enhet över religionsgränserna. Baathismen var dock inte antireligiös eller ateistisk. Snarare utgick den i sin ursprungliga version från alla religioners lika värde samtidigt som den förespråkade sekulära statsbyggen och en identitet som betonade etnicitet och ideologi före religion (Baram 1991). I Irak kom dock baathismen att med tiden alltmer associeras med sunnitisk islam och med den religiöst bestämda folkgrupp som Saddam Hussein tillhörde. När denne på 1990-talet förklarade att Baathpartiet var ett parti för arabism och islam, var detta ett led i en omprofilering av den irakiska baathismen. Många av landets shiamuslimer såg med skepsis på detta, eftersom det arabnationalistiska projektet som helhet för dem i allt större utsträckning nu framstod som sunnimuslimskt. Efter USA:s invasion och störtandet av Saddam Hussein 2003, kastades landet in i en period av ockupation, kaos och inbördeskrig som kostade hundratusentals människor livet. Etnoreligiösa spänningar som hållits i schack under den tidigare regimen blösade nu upp samtidigt som landets samhällsbevarande funktioner upplöstes (Dawisha 2009). När USA drog tillbaka sina trupper från landet 2011 var dessa konflikter långt ifrån lösta. Tvärtom hade de trappats upp ännu mer som ett resultat av den arabiska våren och det eskalerande inbördeskriget i Syrien. Det var ur det kaos som denna situation medförde som Islamiska staten växte fram. De irakiskättade deltagarna i den här studien kommer från landets olika religiösa grupper. De har alltså erfarenhet först av statligt pådyvlat sekularism, en diktators retoriska bruk av religiös identitet och ett förödande inbördeskrig utmed religiöst bestämda skiljelinjer. Med tanke på denna utveckling är vår förväntan att de irakiskättade svarspersonerna ska ha en negativ bild av sammanblandning mellan religion och politik, men i grunden en positiv syn på religionen.

Iran har en modern historia som i mycket hög grad präglats av en konflikt mellan islamisering och sekularisering. Denna konflikt har djupa historiska rötter men eskalerade kring sekelskiftet 1900 då religiösa lärde började engagera sig politiskt mot en alltmer västtillvänd och korrupt kungamak. När Reza Pahlavi kom till makten 1924 inleddes ett systematiskt försök att sekularisera och modernisera Iran. En nationalistisk

och rojalistisk statsideologi som betonade landets förislamiska arv utvecklades, och reformer för att förvästliga kulturen och marginalisera de islamiska institutionerna genomfördes. Den sekulära linjen skärptes ytterligare under näste monark som tillträdde 1941. Protester mot den ideologiska linjen och det autokratiska styret kom vid denna tid från flera olika politiska läger i landet. Dels fanns en demokratisk rörelse som värnade Irans nationella självbestämmande, dels fanns en rad olika socialistiska rörelser som bedrev väpnad kamp mot kungen. Båda dessa förespråkade sekulära politiska system och vände sig emot maktfullkomlighet och utländskt inflytande över landets resurser. Islamisterna utgjorde ett tredje oppositionsläger. Inom detta delade man de andra lägrens kritik av kungen men vände sig också emot dennes sekularism. Från 1960-talet kom den islamistiska oppositionen under ledning av Ruhollah Khomeini att bli alltmer tongivande i det iranska politiska landskapet. När kungen störtades i den islamiska revolutionen 1979 och en islamistisk regim med Khomeini själv som högste ledare tillträdde, var detta alltså kulmen på en spänning som växt mellan kungamakt och islamiskt ledarskap under nästan ett sekel. Det bör nämnas att även de andra oppositionsgrupperna var med om att driva igenom revolutionen. I det kaos som uppstod därefter lyckades dock Khomeinis falang att manövrera ut övriga grupper och bilda den islamiska republik som sedan dess finns i Iran (Mottahedeh 2009; Thurfjell 2011). Den autokratiska monarkin, maktskiftet 1979, det efterföljande kriget med grannlandet Irak och den islamistiska regimens repression har alla bidragit till att miljontals iranier har flytt landet. I dag finns stora iranska minoriteter i bland annat USA, Kanada, Storbritannien, Tyskland och Sverige. Dessa är ofta högutbildade och ekonomiskt framgångsrika människor som flytt på grund av rädsla för eller missnöje med den islamistiska regimen. Med tanke på denna bakgrund förväntar vi oss att de iranska deltagarna i vår undersökning i stor utsträckning ska ha en sekulär och islamkritisk hållning.

Jugoslavien blev efter andra världskriget en kommunistisk nation präglad av den speciella form av decentraliserad marxism som odlades under Josip Broz Titos enväldiga styre. I fråga om religion präglades Jugoslavien av statsateism, vilket innebar att det fanns en ambition från statens sida att aktivt kväsa inflytandet av religiösa idéer, organisationer och identiteter (Avramovic 2015). Eftersom de olika etniska folkgrupperna i landet förenades av sitt sydslaviska arv och sitt språk, men skilde sig från varandra i fråga om religiös tillhörighet, har religion i Jugoslaviens historia ofta kopplats till frågan om nationell enhet. Efter Titos död 1980 och som ett resultat av en rad ekonomiska motgångar föll landet sönder i etniska konflikter mellan ortodoxt kristna serber, katolskt kristna kroater och muslimska bosniaker. Dessa konflikter ledde till inbördeskriget som pågick 1991–1999 (Shaw 2013; Calic 2018). Bland de 2,2 miljoner människor som flydde detta hamnade omkring 100 000 i Sverige, och det är bland dessa och deras barn som vi finner våra svarspersoner från denna grupp (Watkins 2003; Migrationsverket 2021). I fråga om religion och sekularitet bär dessa alltså å ena sidan med sig erfarenheten av en aggressivt sekulär kommunistregim och dess antireligiösa propaganda, och å andra sidan det färska minnet av ett destruktivt krig där konfliktlinjerna drogs långs religiöst bestämda gränser. Med denna bakgrund

i åtanke förväntar vi oss att de jugoslaviskättade svarspersonerna, som kommer från landets olika religiösa grupper, ska uppvisa en relativt stark sekulär identitet.

I Turkiet, slutligen, har spänningen mellan religion och sekularitet varit ett huvudtema i den moderna historien. Mustafa Kemal grundade det moderna Turkiet ur spillrorna av Osmanska riket och blev dess första president år 1923. Han genomdrev ett mycket omfattande reformprogram för att sekularisera landet och klippa bandet med dess islamiska förflutna. I mars 1924 utfärdade han ett dekret som avskaffade kalifatet. Han fortsatte med att begränsa religiösa institutioners inflytande, förbjuda polygami, införa västerländsk tideräkning, förbjuda religiös klädsel och reformera språket genom att införa latinskt alfabet och rensa bort arabiska låneord. Även om Mustafa Kemals strikta sekularism så småningom lättades upp, kom den sekulära och nationalistiska ideologi som etablerades genom dessa reformer att prägla det turkiska politiska landskapet under hela 1900-talet (Bruce 2018). Islam har dock fortsatt att vara en viktig del i turkisk kultur. Religionen har administrerats genom en särskild statlig religionsmyndighet, myndigheten för religiösa frågor, *Diyanet İşleri Başkanlığı*, allmänt känd som *Diyanet*. Denna myndighet har haft till uppgift att administrera, finansiera och reglera islamutövningen och förkunnelsen i landet genom något som kan liknas vid ett statskyrkosystem. Genom *Diyanet* har turkisk islam kunnat fortleva på ett sätt som inte avviker från eller utmanar den sekulära statsideologin. Sedan Recep Tayyip Erdoğan grundade AKP (partiet för rättvisa och utveckling) 2001 har det politiska läget i Turkiet succesivt avvikit från sin sekularistiska linje. Erdoğan's parti har en islamisk profil och sedan det bildade sin första regering 2002 har en rad reformer som speglar detta genomförts (Öztürk 2018). Svenskar med turkisk-muslimsk familjebakgrund har alltså erfarenhet både av statligt pådyvlat sekularitet och av statsreglerad religion. Med tanke på denna bakgrund är vår förväntan att de turkiskättade svarspersonerna inte ska ha några problem med att kombinera en sekulär med en muslimsk identitet.

De fyra länder från vilka de största muslimska familjebakgrundsgrupperna i Sverige leder sitt ursprung har alltså vart och ett sin egen unika relation till sekularitet. Vi kan konstatera att frågan om det religiösa roll i offentligheten är högst närvarande i alla dessa länders moderna historia. Vi kan också sluta oss till att denna fråga varit mer politiserad, kontroversiell och konfliktfylld i samtliga dessa länder än i Sverige. Vi förväntar oss att dessa nationella bakgrunder ska ha påverkat inställningen till religion och sekularitet hos de svenskar med muslimsk familjebakgrund som vi undersöker.

Metodval och undersökningsförfarande

Projektet har prövats och godkänts av regionala etikprövningsnämnden i Stockholm den 11 mars 2020.² Med utgångspunkt i en webbenkät, en postenkät och ett antal djupintervjuer syftar projektet till att beskriva religion och icke-religion bland svenskar med muslimsk familjebakgrund.

² Dnr 2019-05819.

Denna artikel bygger på resultat från postenkäten och har samlats in av Statistiska Centralbyrån under sommarhalvåret 2020. För urvalet användes en obundet slumpmässig metod som genererade en total bestående av 5 043 personer. För att nå svenskar med familjebakgrund i muslimska majoritetsländer baserade vi urvalet på födelseland eller föräldrars födelseland. Fem urvalsgrupper särskildes: iranskättade, irakiskättade, jugoslaviskättade, turkiskättade samt övriga. Den sistnämnda gruppen definierades under insamlingsförfarandet som i Sverige bosatta personer som är födda i eller vilkas föräldrar är födda i något annat land än Iran, Irak, Jugoslavien eller Turkiet. Då den överväldigande majoriteten av de svarande i denna grupp är födda i Sverige med svenskfödda föräldrar har vi för analysen smalnats av gruppen till ”svenskättade”, alltså personer födda i Sverige med svenskfödda föräldrar.

Vi erhöll följande antal svar från de respektive grupperna: irakiskättade (138 svar), iranskättade (270 svar), jugoslaviskättade (213 svar), turkiskättade (169 svar) svenskättade (322 svar). Totalt antal svarande som ingår i den här artikelns analys uppgår till 1112 personer.

Enkätstudier som genomförs i Sverige får ofta en låg andel svarande med muslimsk bakgrund.³ För att komma till rätta med detta metodproblem och få tillräckligt stora undersökningsgrupper har vi – utöver att göra vårt urval utifrån de fem ovan beskrivna grupperna – konstruerat en uppräkningsvikt. Denna vikt kompenserar bortfallsbias på grund av kön, ålder och utbildningsnivå.⁴ Tillsammans med det gruppbaseade urvalsförfarandet bidrar den till att minska bortfallsrisken i våra deskriptiva skattningar samtidigt som vi erhåller tillräckligt många svar från personer med muslimsk familjebakgrund för att kunna göra jämförelser med majoritetsbefolkningen, det vill säga personer med kristen familjebakgrund. I uppräknad version representeras urvalsgrupperna på följande sätt: irakiskättade = 152 574 svar, iranskättade = 92 588 svar, jugoslaviskättade = 230 142 svar, turkiskättade = 79 453 svar och svenskättade = 6 544 568. Totalt motsvarar våra svarande alltså 7 099 325 personer. Uppräknat motsvarar detta antal alltså de befolkningssegment de avser att spegla. Jämförelsen utgår från uppgifter från registret över totalbefolkningen (RTB) hämtade den 31 mars 2020. Viktningen av materialet ska förstås som en del av den metod vi använt för att få fram representativa resultat kring dessa svårundersökta frågor.

Vår analys omfattar, förutom deskriptiv statistik, multinominala logistiska regressionsmodeller. Då statistisk forskning visat att uppräkningsvikter bidrar till ökad snedvridning av resultat i logistiska regressionsmodeller (Kott 2007; Gelman 2007; Johnson & Young 2011) redovisas dessa utan uppräkningsvikt.

3 Detta problem har diskuterats av bland andra Larsson 2007, Johansen & Spielhaus 2012 samt Thurfjell & Willander 2021.

4 En rapport som i detalj beskriver studiens genomförande och metoder kan göras tillgänglig genom personlig kommunikation med författarna.

Utgångspunkter för begreppsbestämning – sekularitet

Begreppet ”sekulär” är ett centralt analytiskt begrepp i denna undersökning. Eftersom detta begrepp är mångfasetterat och tvetydigt på de sätt vi diskuterat ovan har vi valt att i huvudsak definiera det som en emisk självbeteckning, alltså en identitet. Artikeln avslutas dock som en utblick där vi öppnar för att definiera det sekulära som en attityd, en positiv känsla för sekulära samhällen och idéer.

Sekularitet som emisk självbeteckning mäts i vår undersökning genom enkätfrågan ”Instämmer du i följande påstående: jag ser på mig själv som sekulär (icke-religiös)?”. Denna fråga besvarades på en femgradig skala. De som framdeles beskrivs som sekulära är de som valde alternativet ”stämmer helt och hållet”. De som valde alternativen ”stämmer ganska bra”, ”varken stämmer eller stämmer inte” samt ”stämmer ganska dåligt” har i redogörelsen kodats som *varken eller*, medan de som valde ”stämmer inte alls” har kodats som *ej sekulär*. De som besvarade enkäten fick på motsvarande sätt ta ställning till påståendena ”jag ser på mig själv som kristen” respektive ”muslim”. För dessa frågor användes samma femgradiga svarsskala och kodningsförfarande. I resultatredogörelsen nedan börjar vi med att visa resultaten från dessa tre frågor, då de belyser i vilken utsträckning nationalitetsgrupperna bejakar sekulära och religiösa självbeteckningar.

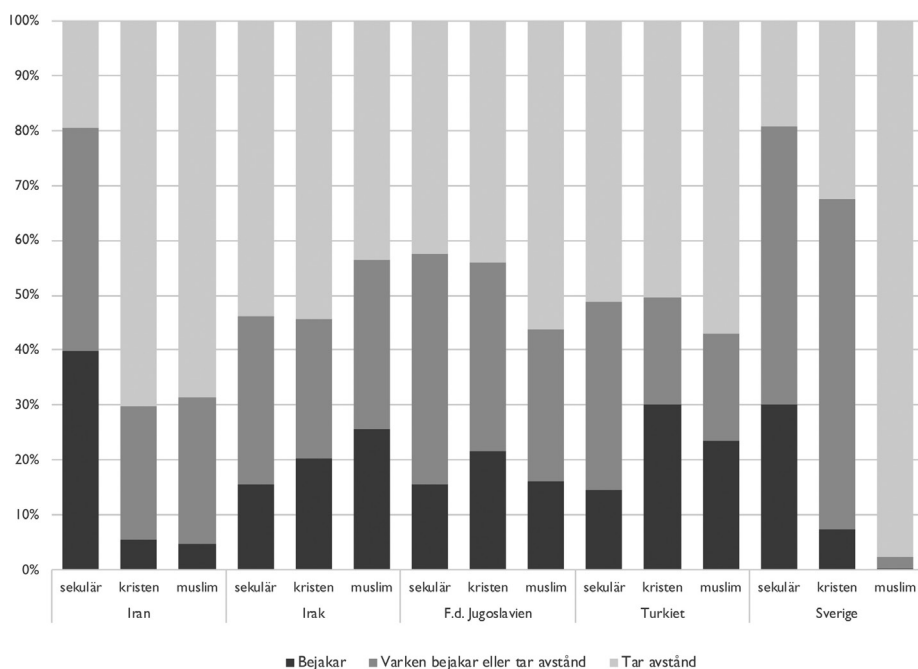
Identiteten *sekulär* kan vara både en positiv och en negativ identitet. Med det menar vi att det att vara sekulär kan uppfattas som en hållning i egen rätt och med eget innehåll (Calhoun, Juergensmeyer & VanAntwerpen 2011; Lee 2015), men att det också bara kan uppfattas så att man *inte* är kristen, muslim eller tillhörig någon annan religion (Hagevi 2017). Vi undersöker sekularitet i positiv bemärkelse, vilket innebär att vi kan undersöka hur sekularitet relaterar till våra svarspersoners religionstillhörighet. För att göra detta har vi här delat upp dem i fyra grupper baserade på religionstillhörighet: muslimer, kristna, postmuslimer och postkristna. Kategoriseringen i dessa grupper baseras på information om religiöst arv och personlig hållning till religion. I kategorin muslimer ingår således de som svarat att de ser sig själva som muslimer. De som har muslimsk familjebakgrund men som inte identifierar sig som muslimer – och som inte heller tillhör någon annan religion – har kategoriserats som postmuslimer. Vi definierar här muslimsk familjebakgrund så att minst en förälder, alternativt mor eller farförälder, uppges vara muslim. I gruppen kristna hamnar vidare de som svarat att de ser sig som kristna och i postkristna de med kristen familjebakgrund som inte identifierar sig som kristna eller tillhöriga någon annan religion.

Skillnader i identifikation med det sekulära skulle också kunna spegla skillnader i den känslomässiga inställningen till sekularisering och sekulära samhällen. Mot slutet av artikeln öppnar vi för vidare forskning genom att redovisa de svarandes subjektiva upplevelse av det sekulära. Här har vi utgått från följande fråga: ”I vilken utsträckning stämmer följande in på dig? Jag har en positiv känsla för sekulära (icke-religiösa) samhällen och idéer.” Det var möjligt att besvara denna fråga på en femgradig skala, där ”stämmer inte alls” var det lägsta skalsteget och ”stämmer helt och hållet” var det högsta. På samma sätt som tidigare har svaren delats in i tre kategorier.

Resultatpresentation

Religion och sekularitet i fem nationalitetsgrupper

Låt oss så inleda resultatpresentationen med att redovisa hur höga andelar av de svarande som beskriver sig själva som sekulära, kristna och muslimska. De som här kallas *sekulära* (den mörkgrå delen av stapeln) är alltså de som svarat att de ”stämmer helt och hållet” in på påståendet ”jag ser på mig själv som sekulär (icke-religiös)”. Dessa svars-personer har alltså valt bort svarsalternativen ”stämmer ganska bra”, ”varken stämmer eller stämmer inte”, ”stämmer ganska dåligt” och ”stämmer inte alls”. I redogörelsen här har de tre mellersta svarsalternativen kodats som *varken eller* (mellangrå stapel) medan ”stämmer inte alls” kodats som *ej sekulär* (ljusgrå stapel). Motsvarande mått gäller för staplarna som visar kristen respektive muslimsk identitet.

Figur 1. Bejakande av sekulär, kristen och muslimsk självbild i fem nationalitetsgrupper. Andel per grupp i procent, viktade resultat.

Kommentar: Enkätfrågan löd ”I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på dig? (a) Jag ser på mig själv som kristen, (b) Jag ser på mig själv som sekulär (ickereligiös) (c) Jag ser på mig själv som muslim”. Svar kunde ges på en femgradig skala från ”stämmer inte alls” till ”stämmer helt och hållet”. Här kategoriseras svaren på följande sätt: *bejakar*: de som svarat att de ”stämmer helt och hållet” in på påståendena. *Varken bejakar eller tar avstånd*: de som svarat ”stämmer ganska bra”, ”varken stämmer eller stämmer inte”, ”stämmer ganska dåligt”. *Tar avstånd*: de som svarat ”stämmer inte alls”.

Vi kan konstatera att den nationella grupp i vilken flest anger att de har en sekulär identitet är den iranskättade. 40 procent i denna grupp beskriver sig som sekulära. Den svenskättade gruppen är den näst mest sekulära med en 30-procentig instämmandegrad. Läger vi till de andelar som svarat ”varken eller” uppvisar den iranskättade och den svenskättade gruppen jämförbara resultat. Sammantaget svarar 80 procent inom dessa grupper att de ser sig som sekulära eller att de inte fullt ut tar avstånd från en sådan självbeskrivning. Det som skiljer dessa två grupper åt är alltså att den iranskättade gruppen är mer uttalad i sin sekularitet än den svenskättade. Bland de irakiskättade, jugoslaviskättade och turkiskättade är det minoriteter på mellan 10 och 20 procent som ser sig som uttalat sekulära. Läger vi till dem som svarar varken eller landar de jugoslaviskättade strax över och de irakisk- och turkiskättade under 50-procentstrecket. Bland boende i Sverige med bakgrund i Irak och Turkiet är alltså det vanligaste att inte ha en sekulär identitet.

Frågan om den sekulära självbilden ställdes alltså jämte motsvarande frågor om en religiös självbild, alltså i vilken utsträckning påståendena ”jag ser på mig själv som kristen”, samt ”jag ser på mig själv som muslim” stämmer.

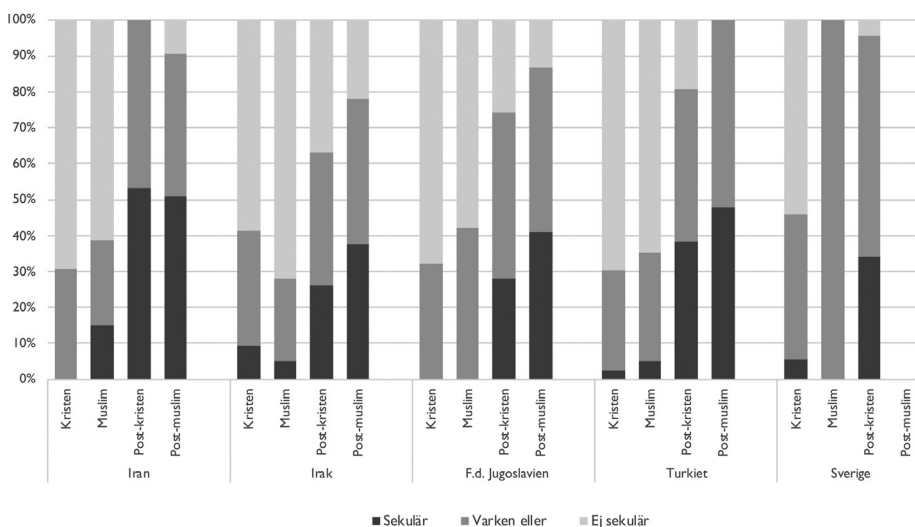
En första slutsats utifrån denna redovisning av svaren på frågorna är att andelen kristna är oproportionerligt hög jämfört med den befolkningsandel kristna som finns i ursprungsländerna. Kristna i Irak, Iran och Turkiet utgör i dag endast några enstaka procent av befolkningarna (Grim 2018). Om alla de som inte helt tar avstånd från en kristen identitet räknas in, återfinns högst andel kristna, föga förvånande, i den svenskättade gruppen: här utgör dessa 67 procent av de tillfrågade. Om endast de som till fullo anser sig ha en kristen identitet räknas, är det dock de turkiskättade, med 30 procent, följt av de jugoslavisk- och irakiskättade grupperna, med 22 respektive 20 procent, som har högst andel kristna. I de turkisk- och irakiskättade grupperna återspeglar detta sannolikt de många orientaliskt ortodoxt kristna. Bland de jugoslaviskättade svarande är det ortodoxa serber och makedonier samt katolska kroater som syns. De iranskättade har lägst andel kristna med 6 procent. Anmärkningsvärt är dock att dessa är fler än de iranskättade som helt ser sig som muslimer, 5 procent. Andelen svarande som till fullo ser sig som muslimer är högst i de irakiska och turkiska grupperna med 26 respektive 24 procent. I den jugoslaviskättade gruppen är siffran 16 procent och i den svenskättade gruppen försvinnande 0,3 procent. Dessa andelar visar att de grupper som emigrerat från de här aktuella länderna till Sverige inte är representativa för de respektive ländernas befolkning i stort när det gäller religionsfördelning. Andelen kristna bland dem som migrerat är alltså betydligt högre. Huruvida detta också gäller andelen sekulära är svårt att säga, men det verkar inte osannolikt. Detta visar också att det inte är rimligt att estimerar storleken på religiösa minoritetsgrupper i Sverige efter befolkningsandelarna i ursprungsländerna.

Sekularitet som positiv eller negativ identitet

Att se sig som sekulär kan vara en positiv identitet med eget innehåll eller en negativ identitet i betydelsen frånvaro av religion. För att fördjupa analysen av hur en sekulär identitet relaterar till en religiös identitet har vi delat upp de svarande i de fyra kategorierna *muslimer*, *kristna*, *postmuslimer* och *postkristna*. Dessa baseras på religiöst arv och personlig hållning till religion. I Figur 2 visas inställningen till sekularitet i dessa olika grupper uppdelade på de olika ankningsländerna.

Som framgick av Figur 1, är andelen kristna och andelen muslimer ungefär lika hög bland de svarande i de irakiska, iranska, jugoslaviska och turkiska grupperna. Detta bör man ha i åtanke när man läser Figur 2, liksom att identiteten sekulär kan men inte behöver stå i motsats till en religiös identitet.

Figur 2. Inställning till det sekulära i fem nationella grupper indelade efter religiös identitet. Andel per grupp i procent, viktade resultat.

Kommentar: Figuren visar en jämförelse i två led. Det första ledet jämför personers religiösa arv och deras personliga religiösa identitet. De fyra kategorierna är: *kristna* (instämmer med påståendet "jag ser på mig själv som kristen"), *muslimer* (instämmer med påståendet "jag ser på mig själv som muslim"), *postkristna* (instämmer med att mor och/eller far är kristen men inte med påståendet "jag ser på mig själv som kristen"), *postmuslimer* (instämmer med att mor och/eller far är muslim men inte med påståendet "jag ser på mig själv som muslim"). Det andra ledet jämför nationell ankningsland.

Slående i Figur 2 är likheten mellan den iranskättade och den svenskättade gruppen. I båda dessa grupper samlas en stor majoritet av de svarande på samma plats. Bland de svenskättade sekulära är 88 procent postkristna, och i den iranskättade gruppen är 87 procent postmuslimer. Det finns alltså en tydlig parallellitet mellan dessa två grupper.

Det postmuslimska sticker dock ut även i den turkiska och den irakiska gruppen. För dessa två landsgrupper gäller att en sekulär identitet är vanligare bland dem som kommer från en muslimsk bakgrund. Detta resultat motsäger tidigare forskning om icke-religion i Europa, som visat att det primärt är européer med kristen bakgrund som lämnar religionen bakom sig (Sevinç, Coleman & Hood 2018).

Vi kan alltså konstatera att det sekulära för de flesta är en identitet som inte kombineras med en kristen eller muslimsk identitet, men att omkring en tredjedel av dem som har en religiös identitet också i någon mån ser sig som sekulära. En liten minoritet – mellan 3 och 15 procent – av uttalat kristna och muslimska svarspersoner säger också att de helt och hållet instämmer med påståendet att de ser sig själva som sekulära.

Sammanfattning och poänger

Vår huvudsakliga slutsats så här långt blir således att det är relevant att undersöka det sekulära som en position i egen rätt – och alltså inte bara som frånvaron av religion. Detta möjliggör jämförelser med religiös tillhörighet, vilket tillför ny och nyanserad kunskap om sekularitetens heterogena natur. Analysen visar också att det inte går att generalisera religionstillhörighet utifrån familjeanknytningsland. Sammantaget anser vi att detta motiverar bruket av självidentifierad sekularitet som analytisk kategori och således att enkätfrågan ”I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på dig?: Jag ser på mig själv som sekulär (icke-religiös)” tjänar som mått på sekularitet. Vi kommer därför att använda detta mått i den multivariata regressionsanalys som nu följer.

Multivariat regressionsanalys

Utgångspunkter för den multivariata analysen

Låt oss nu ta itu med frågan om vad som påverkar graden av sekularitet hos svarspersonerna. Med hjälp av en serie multipla multinominala regressionsmodeller har vi undersökt hur graden av sekularitet samvarierar med en rad variabler. De variabler för vilka vi undersöker samvariationen med sekularitet indelas i fyra teman: 1) anknytningsland, 2) exponering för Sverige, 3) närmaste familjens inställning till det sekulära, samt 4) socioekonomiska faktorer.

Anknytningsland representeras i vår undersökning av de svarandes eget födelseland samt mors och fars födelseland. Eftersom religion och sekularitet konfigurerats olika och haft olika politiskt genomslag i de olika ländernas moderna historia, föreställer vi oss att nationell bakgrund kan påverka graden av sekularitet.

Exponering för svensk majoritetskultur handlar om i vilken utsträckning de svarande påverkats av sitt liv i Sverige. Eftersom majoritetskulturen här i hög grad har en sekulär självbild föreställer vi oss att exponering för den skulle kunna påverka graden av sekularitet. Specifikt bryter vi ner exponeringsmättet i tre indikatorer som alla baseras på registerdata: 1) erfarenhet av svensk skolgång, 2) erfarenhet av svenskt

arbetsliv, och 3) vistelsetid i landet. Vi tänker oss att dessa tre tillsammans ger en bild av graden av exponering för majoritetskulturen. För analysen av de svarandes skolgång indelas de svarande i 1) dem som gått en nivå i svensk skola (alltså antingen grundskola, gymnasium eller högskola), 2) dem som gått två nivåer, och 3) dem som gått tre nivåer i svensk skola. De som bara gått i skola utomlands utgör här referensgruppen. För arbetsliv delar vi upp materialet i dem som har ett förvärvsarbete och dem som är arbetslösa. De senare utgör referensgruppen. Vistelsetid är ett beräknat mått som beskriver den tid som en person varit i landet. Till skillnad från variabeln "tid efter första ankomstår" borträknas här den tid som tillbringats utanför Sverige. Materialet delas upp i "upp till 9 år i Sverige", "10–29 år", "30–50 år" och "alltid bort i Sverige". Upp till 9 år utgör här referens.

Det tredje temat rör den närmsta familjen. Tidigare forskning har understrukit den närmaste familjens betydelse för religiositet i allmänhet (Kalmijn 1998) samt, specifikt i Sverige, för integration och ekonomisk framgång. Vi har undersökt hur svarspersonerna svarat på frågan "Vilka religioner finns eller har tidigare funnits i dina nära relationer?". Vi har undersökt sambandet mellan att definiera sig själv som sekulär och att i raderna för "partner", "mor" och "far" under denna fråga kryssa för alternativet "sekulär (icke-religiös)". Frånvaro av en sekulär identitet för partner, mor och far utgör referens för analysen.

Det fjärde temat rör socioekonomiska faktorer. Här undersöker vi samband mellan sekulär självbild och kön, uppdelat på man och kvinna med kvinna som referens; utbildningsnivå, uppdelat på grundskola, gymnasium och universitetsutbildning med det sistnämnda som referens; samt ålder uppdelat på fyra kategorier, 18–30, 31–45, 46–60 och 61–84 år.

Samband mellan nationell bakgrund och sekulär identitet

Såsom framgick i Figur 1 är en sekulär identitet populärare i de iransk- och svenskättade grupperna än i övriga nationella grupper. Detta förhållande återspeglas i den första modellen (Tabell 1) där vi har undersökt i vilken utsträckning sekularitet samvarierar med nationell bakgrund. De svenskättade utgör referensen i denna modell. I den första delen av tabellen redovisas resultaten för dem som kategoriserats som *varken eller*, alltså för dem som inte har en stark sekulär identitet men som heller inte tar avstånd från en sådan. Den andra delen av tabellen visar dem som instämmer helt och hållet i att de ser sig själva som sekulära.

Tabell 1. Samband mellan nationell anknytning och inställning till sekulär identitet

		B	Standard- fel	Sig.	Oddsquot och 95 procent konfidensintervall		
					Undre gräns	Oddsquot	Övre gräns
Varken eller visavi ej sekulär	Intercept	0,96	0,15	0,00			
	Iran	-0,19	0,23	0,40	0,52	0,82	1,30
	Irak	-1,45	0,25	0,00	0,14	0,24	0,38
	F.d. Jugoslavien	-0,92	0,22	0,00	0,26	0,40	0,61
	Turkiet	-1,33	0,23	0,00	0,17	0,26	0,42
	Sverige	0 ^b					
Sekulär visavi ej sekulär	Intercept	0,35	0,17	0,03			
	Iran	0,56	0,24	0,02	1,09	1,75	2,80
	Irak	-1,48	0,30	0,00	0,13	0,23	0,41
	F.d. Jugoslavien	-1,29	0,27	0,00	0,16	0,28	0,47
	Turkiet	-1,45	0,28	0,00	0,14	0,23	0,41
	Sverige	0 ^b					

Kommentar: $R^2 = 0,11$ (Cox & Snell) respektive 0,13 (Nagelkerke). Modell $\chi^2(8) = 126,39$.
 N = 1047. ^b = referens.

Resultatet visar att det finns ett signifikant samband mellan anknytningsland och svar. För de irakisk-, jugoslavisk- och turkiskättade är detta samband negativt. Det innebär att det är signifikant mindre troligt att beskriva sig både som *varken eller* och som *sekulär* om man tillhör någon av dessa grupper än om man tillhör den svenskättade referensgruppen. För de iranskättade däremot är sambandet positivt när det gäller en tydlig sekulär identitet. De som befinner sig i denna grupp är alltså mer benägna att helt och hållet beskriva sig som sekulära. Detta resultat är i linje med vår förväntan på denna grupp och följdriktig med tanke på Irans moderna historia. Vår tolkning av detta är att frågan om relation till det sekulära är mer polariserad, politiserad och medvetandegjord för de iranskättade, vilket inte är förvånande med tanke på landets politiska situation.

Det är också uppenbart att det finns ett signalvärde i den sekulära identiteten. Att beskriva sig som sekulär innebär att ta ställning. Huruvida detta sedan också innebär att man är sekulär i fråga om religiösa bruk och trosföreställningar är en annan fråga. För många av de iranska svarspersonerna är det angeläget att ta avstånd från den utveckling som skett inom iransk islam, och att beteckna sig som sekulär signalerar, tror vi, ett politiskt ställningstagande. De svenskättade däremot associerar inte i samma utsträckning frågan om sekularitet till en politisk kontrovers. Frågan blir därmed mindre angelägen för dem. Man kan säga att dess signalvärde är mindre.

Starkast avvikande från den svenskättade referensgruppen är de irakisk- och turkisk-ättade grupperna. Detta gäller både för dem som svarat *varken eller* och för dem som har en tydlig sekulär identitet. I dessa grupper finns det också genomgående en mer positiv inställning till religion och till det egna religiösa arvet och alltså en större skepsis gentemot det sekulära. Också detta var något vi förväntade oss med tanke på dessa länders historia.

Sammantaget betyder detta att nationellt ursprung har ett tydligt förklaringsvärde när vi ska förklara varför svarspersonerna svarar som de gör i fråga om sin sekulära identitet.

Samband mellan exponering för svensk sekularitet och sekulär självbild

I nästa regressionsmodell undersöker vi samband mellan sekularitet och de svarandes grad av exponering för det svenska samhället. I Tabell 2 redovisar vi graden av exponering mätt genom exponering för svensk skola, exponering för svenskt arbetsliv och vistelsetid i Sverige.

Tabell 2. Samband mellan exponering för Sverige och inställning till sekulär identitet

Inställning till sekulär identitet	Exponering för svenska samhället	B	Standard-fel	Sig.	Odds-kvot och 95 procent konfidensintervall		
					Undre gräns	Odds-kvot	Övre gräns
Varken eller visavi ej sekulär	Intercept	-0,21	0,25	0,40			
	1 nivå svensk skola	-0,13	0,24	0,57	0,55	0,87	1,40
	2 nivå svensk skola	-0,28	0,24	0,24	0,47	0,75	1,21
	3 nivå svensk skola	0,11	0,24	0,65	0,69	1,12	1,80
	Skola utomlands	0 ^b					
	Förvärvsarbetande	0,11	0,16	0,48	0,82	1,12	1,52
	Arbetslös	0 ^b					
	Alltid bott i Sverige	0,81	0,29	0,01	1,27	2,24	3,94
	30–50 år i Sverige	0,40	0,30	0,18	0,83	1,49	2,67
	10–30 år i Sverige	0,19	0,28	0,50	0,70	1,21	2,09
	Upp till 9 år i Sverige	0 ^b					
	Sekulär visavi ej sekulär	Intercept	-1,38	0,35	0,00		
1 nivå svensk skola		-0,22	0,27	0,42	0,47	0,80	1,37
2 nivå svensk skola		-0,21	0,27	0,43	0,48	0,81	1,37
3 nivå svensk skola		0,06	0,27	0,81	0,62	1,07	1,83
Skola utomlands		0 ^b					
Förvärvsarbetande		0,48	0,18	0,01	1,13	1,61	2,29
Arbetslös		0 ^b					
Alltid bott i Sverige		1,14	0,38	0,00	1,48	3,13	6,60
30–50 år i Sverige		1,40	0,38	0,00	1,92	4,04	8,50
10–30 år i Sverige		0,65	0,37	0,08	0,93	1,92	3,99
Upp till 9 år i Sverige		0 ^b					

Kommentar: $R^2 = 0,05$ (Cox & Snell) respektive $0,05$ (Nagelkerke). Modell $\chi^2(14) = 50,47$. $N = 1047$. ^b = referens.

Om vi börjar med att titta på *varken eller*-gruppen, kan vi se att det endast är i fråga om en variabel som denna grupp avviker från referensgruppen på ett signifikant sätt, nämligen i fråga om man alltid bott i Sverige. De som alltid bott i Sverige beskriver sig alltså mer sannolikt som ”varken eller” i fråga om sekulär identitet än de nyanlända, som utgör referensgrupp här.

Tydligare resultat blir det om vi tittar på dem med en klart sekulär identitet. Intressant nog visar tabellen här att exponering för svensk skola inte har någon signifikant

inverkan på de svarandes grad av sekularitet. Förvisso visar materialet att det finns en viss tendens till att längre svensk skolgång hänger ihop med högre grad av sekularitet, men sambandet är inte signifikant, och det verkar alltså inte ha betydelse om man fått sin utbildning i Sverige eller i ett annat land. Med tanke på att huvudfåran av samhället är sekulariserad motsäger detta resultat den politiska förväntan som finns på att skolan ska tjäna som en av de primära plattformarna för att driva på integrationen.

Att ha ett förvärsarbete har däremot ett tydligt och statistiskt signifikant samband med att identifiera sig som sekulär. Bakom detta ligger möjligen den inkludering i samhällsbygget som det innebär att bli tagen i anspråk genom en anställning. En annan tolkning skulle kunna vara att den ökade tillgång på välfärd som en anställning medför driver på sekulariseringen. Detta skulle ligga i linje med tidigare forskning, som visat att just tillgång till välfärd är sammanlänkat med minskad religiositet (Inglehart 2018). Det kan också vara så att de som får en anställning tillhör den del av befolkningen som är mest samhällstillvänd och att detta avspeglar sig också i graden av sekularitet. Man bör ha i åtanke att många ur den iranskättade gruppen återfinns bland dem som har ett förvärsarbete. Denna grupp är den utomeuropeiska invandrargrupp med högst genomsnittlig inkomst i Sverige och också, som vi har sett, den mest sekulära. Därmed är det svårt att fastställa om det är nationell bakgrund, förvärsarbete, utbildningsgrad eller någon kombination av dessa som korrelerar med sekularitet i det här fallet.

Särskilt intressanta i Tabell 2 är dock siffrorna som gäller exponeringstid. De svars-personer som är födda i Sverige finns här samlade i raden som anger detta. De övriga raderna visar svarande som flyttat till landet och sedan bott här i upp till 9 år, 10 till 29 år respektive 30 till 50 år. I kolumnen för dem som helt och hållet menar sig vara sekulära finns de starkaste sambanden i hela denna modell. Att ha bott i landet en kort period upp till 9 år utgör referensen här. Det är alltså mer sannolikt att beteckna sig som sekulär om man bott här i mer än 10 år och ännu mer sannolikt om man bott i mer än 30 år. Det betyder att vi tydligt kan visa att människor blir mer sekulära ju längre de bott i landet. Det är dock anmärkningsvärt att de som alltid bott i Sverige, och som alltså är födda här, i något mindre utsträckning är benägna att kalla sig sekulära. Vi tolkar detta så att de som tydligast uppfyller normen inte ser något behov av att markera detta. Detta är något som återkommer i vårt material inom andra områden. För de majoritetssvenskar som är mest sekulariserade är frågan om sekularitet inte så viktig. Antropologen Paul Heelas har uttryckt det så att man bara kan var likgiltig inför något man tror är ofarligt (Bagg & Voas 2009; Heelas 2012). Att hysa en ljum varken-eller-åsikt i fråga om religion och sekularitet är endast möjligt om dessa fenomen är politiskt perifera och harmlösa för en. Kanske är det detta som förklarar att de som alltid bott i Sverige har en mindre definitiv sekulär identitet än de som bott här länge, men som ändå har erfarenheter från en annan typ av samhälle, såsom de iranskättade. Är detta att vara sekulär inte en angelägen eller kontroversiell politisk fråga behöver man dock inte heller ta tydlig ställning i den.

Kanske kan begreppen *definitivt* respektive *indifferent sekulära* användas som benämning på dessa två grupper. De definitivt sekulära är de för vilka sekulariteten är en uttalad och viktig positionering, ofta därför att det – som för många av iranierna

i materialet – finns en erfarenhet av destruktiv religion. De indifferent sekulära, däremot, är de för vilka sekulariteten inte är resultatet av ett ställningstagande utan en konsekvens av att man inte exponerats för religion. Skillnaderna mellan de definitivt och de indifferent sekulära kan förklara varför de som alltid bott i Sverige inte är lika angelägna att betona att de har en sekulär identitet.

Den närmsta familjens betydelse

I nästa regressionsmodell undersöker vi sambandet mellan att kalla sig sekulär och att identifiera sina närmsta anhöriga som sekulära. I denna tabell ser vi, till skillnad från den föregående, positiva signifikanta samband med höga betavärden för alla variabler. Det finns ett tydligt samband mellan att ha en sekulär partner, mor eller far och att beskriva sig som sekulär. Starkast är sambandet mellan att ha en sekulär far och att helt och hållet hålla med om att man ser sig själv som sekulär, men även de andra sambanden är starka, om än inte fullt så starka som för nationsbakgrunden i Tabell 1.

Tabell 3. Samband mellan närmaste familjs inställning till sekulär identitet och egen inställning till sekulär identitet.

Inställning till sekulär identitet	Närmaste familj inställning till sekulär identitet	B	Standard-fel	Sig.	Oddsquot och 95 procent konfidensintervall		
					Undre gräns	Odds-quot	Övre gräns
Varken eller visavi ej sekulär	Intercept	-0,32	0,10	0,00			
	Sekulär partner	0,80	0,17	0,00	1,59	2,23	3,12
	Ej sekulär partner	0 ^b					
	Sekulär mor	0,88	0,35	0,01	1,22	2,41	4,73
	Ej sekulär mor	0 ^b					
	Sekulär far	0,96	0,28	0,00	1,50	2,60	4,51
	Ej sekulär far	0 ^b					
Sekulär visavi ej sekulär	Intercept	-1,29	0,13	0,00			
	Sekulär partner	1,16	0,20	0,00	2,15	3,19	4,74
	Ej sekulär partner	0 ^b					
	Sekulär mor	1,16	0,35	0,00	1,60	3,20	6,41
	Ej sekulär mor	0 ^b					
	Sekulär far	1,40	0,30	0,00	2,27	4,07	7,28
	Ej sekulär far	0 ^b					

Kommentar: $R^2 = 0,19$ (Cox & Snell) respektive $0,22$ (Nagelkerke). Modell $\chi^2(6) = 222,02$. $N = 1047$. ^b = referens.

Vi tolkar detta så att uppväxtfamiljen i hög grad formar människors hållning i fråga om religion och sekularitet. ”Familjen” var dessutom det svarsalternativ som flest valde på frågan om vad som påverkat deras syn på sekulära samhällen och idéer. Svarspersonernas egen förståelse verkar alltså stämma med det vi har funnit i denna regressionsmodell (se även Crockett & Voas 2006; Storm & Voas 2012).

Socioekonomiska faktorer

I de tre första modellerna har vi undersökt sådana faktorer som vi föreställt oss skulle kunna påverka de svarandes bejakande av en sekulär identitet. I den fjärde modellen (Tabell 4) har vi undersökt sambandet med de socioekonomiska faktorerna: ålder, kön, förvärvsarbete, utbildningsnivå och inkomst. Vi finner här att det finns signifikanta både positiva och negativa samband i fråga om flera variabler.

Tabell 4. Samband mellan socioekonomiska faktorer och inställning till sekulär identitet.

Inställning till sekulär identitet	Socioekonomi	B	Standardfel	Sig.	Oddsquot och 95 procent konfidensintervall			
					Undre gräns	Oddsquot	Övre gräns	
Varken eller visavi ej sekulär	Intercept	0,40	0,20	0,05				
	Man	0,22	0,15	0,14	0,93	1,25	1,68	
	Kvinna	0 ^b						
	Ej gift	0,60	0,17	0,00	1,31	1,82	2,52	
	Gift	0 ^b						
	18–30 år	-0,49	0,25	0,05	0,37	0,61	0,99	
	31–45 år	-0,44	0,21	0,04	0,43	0,65	0,98	
	46–60 år	-0,07	0,21	0,74	0,62	0,93	1,40	
	61–84 år	0 ^b						
	Grundskola	-0,65	0,21	0,00	0,34	0,52	0,79	
	Gymnasium	-0,43	0,17	0,01	0,47	0,65	0,90	
	Universitet	0 ^b						
	Sekulär visavi ej sekulär	Intercept	-0,28	0,23	0,22			
		Man	0,74	0,17	0,00	1,50	2,10	2,95
Kvinna		0 ^b						
Ej gift		0,86	0,19	0,00	1,64	2,37	3,43	
Gift		0 ^b						
18–30 år		-0,47	0,28	0,09	0,36	0,63	1,08	
31–45 år		-0,39	0,24	0,10	0,42	0,67	1,07	
46–60 år		-0,32	0,24	0,17	0,46	0,72	1,15	
61–84 år		0 ^b						
Grundskola		-1,30	0,27	0,00	0,16	0,27	0,46	
Gymnasium		-0,62	0,19	0,00	0,37	0,54	0,78	
Universitet		0 ^b						

Kommentar: $R^2 = 0,07$ (Cox & Snell) respektive $0,07$ (Nagelkerke). Modell $\chi^2(14) = 70,87$. $N = 1043$. ^b = referens.

Det finns ett signifikant samband mellan att vara man och att beteckna sig som sekulär. Detta resultat ligger i linje med mycket forskning som visat hur sekularitet, ateism och religionskritik är manligt kodade positioner i vårt samhälle (Lövheim 2004; Lundmark 2019).

I fråga om civilstånd finns ett samband mellan att vara ogift och att både vara tydligt sekulär och svara ”varken eller”. Detta speglar förmodligen mer religiösa befolkningsgruppers striktare sexualmoral och benägenhet att gifta sig.

När det gäller ålder finns det en signifikant korrelation mellan de yngre åldersgrupperna och varken-eller-positionen, men inga signifikanta samband med en tydlig sekulär identitet. Att vara sekulär har alltså inte med ålder att göra i dessa grupper. Det är inte förvånande om äldre irakisk-, iransk-, jugoslavisk- eller turkiskättade personer med erfarenhet från dessa länders 1900-talshistoria visar prov på en stark sekulär identitet. Däremot korrelerar varken-eller-positionen med de yngre åldersgrupperna. Vi tolkar detta så att yngre svars personer, som inte upplevt den politiska dragkampen mellan religion och sekularitet i de aktuella länderna, inte heller har behov av att ta tydlig ställning i frågan.

I fråga om utbildning finns ett signifikant samband som visar att hög utbildning korrelerar med en sekulär självbild. Detta är också ett resultat som bekräftar tidigare forskning på området (se till exempel Schnell 2015).

Betydelsen av samtliga teman

Efter att så ha tittat på de olika temana ett och ett går vi vidare genom att slå ihop dem i en sammanslagen regressionsanalys. När vi gör detta finner vi som förväntat att vissa korrelationer stärks medan andra försvagas. Några försvinner helt, medan andra kommer till. I Tabell 5 – som delats upp i två delar för läsbarhetens skull – redovisas hela resultatet. Låt oss nu kommentera några av de mest intressanta rönen.

I Tabell 5a visas resultaten för varken-eller-gruppen. Endast några få variabler får i denna sammanslagna analys ett signifikant värde. Det handlar om de nationella bakgrunderna, som med undantag av Iran behåller sin signifikanta påverkan. Svensk skola har inte heller i denna analys någon inverkan, ej heller förvärvsarbete eller vistelsetid i Sverige. Den privata familjesituationen och den närmsta familjen är dock fortsatt betydelsefulla. Att ha en sekulär partner, mor eller far samvarierar positivt med att kalla sig sekulär liksom också att vara ogift. För varken-eller-positionen är det alltså tydligt den personliga bakgrunden – nationell och familjemässig – som påverkar.

Tabell 5a. Samband mellan nationstillhörighet och en vag ”varken-eller”-inställning till sekulär identitet. Kontroll för exponering för Sverige, närmaste familjens inställning till sekulär identitet och socioekonomiska faktorer.

		B	Standard- fel	Sig.	Oddsquot och 95 procent konfidensintervall		
					Undre gräns	Odds- kvot	Övre gräns
Varken eller visavi ej sekulär	Intercept	0,24	0,41	0,56			
	Iran	-0,17	0,35	0,63	0,42	0,84	1,68
	Irak	-1,24	0,38	0,00	0,14	0,29	0,62
	F.d. Jugoslavien	-0,72	0,33	0,03	0,26	0,49	0,92
	Turkiet	-1,07	0,33	0,00	0,18	0,34	0,66
	Övriga	0 ^b					
	1 nivå svensk skola	-0,24	0,26	0,35	0,47	0,78	1,31
	2 nivå svensk skola	-0,27	0,28	0,33	0,44	0,76	1,31
	3 nivå svensk skola	-0,03	0,29	0,92	0,55	0,97	1,72
	Skola utomlands	0 ^b					
	Förvärvsarbetande	0,01	0,20	0,95	0,69	1,01	1,49
	Arbetslös	0 ^b					
	Alltid bott i Sverige	0,02	0,36	0,96	0,50	1,02	2,08
	30–50 år i Sverige	0,15	0,38	0,69	0,56	1,16	2,42
	10–30 år i Sverige	0,28	0,33	0,39	0,70	1,33	2,53
	Upp till 9 år i Sverige	0 ^b					
	Sekulär partner	0,83	0,19	0,00	1,59	2,29	3,29
	Ej sekulär partner	0 ^b					
	Sekulär mor	0,86	0,36	0,02	1,17	2,36	4,75
	Ej sekulär mor	0 ^b					
	Sekulär far	0,73	0,29	0,01	1,17	2,07	3,68
	Ej sekulär far	0 ^b					
	Man	0,32	0,17	0,06	0,99	1,37	1,90
	Kvinna	0 ^b					
	Ogift	0,37	0,18	0,04	1,01	1,45	2,06
	Gift	0 ^b					
	18–30 år	-0,30	0,35	0,39	0,37	0,74	1,46
31–45 år	-0,44	0,30	0,13	0,36	0,64	1,15	
46–60 år	-0,07	0,26	0,79	0,57	0,93	1,54	
61–84 år	0 ^b						
Grundskola	-0,11	0,25	0,65	0,54	0,89	1,47	
Gymnasium	-0,20	0,20	0,32	0,55	0,82	1,21	
Universitet	0 ^b						

Tabell 5b. Samband mellan nationstillhörighet och en tydlig ”instämmer-helt”-inställning till sekulär identitet. Kontroll för exponering för Sverige, närmaste familjens inställning till sekulär identitet och socioekonomiska faktorer.

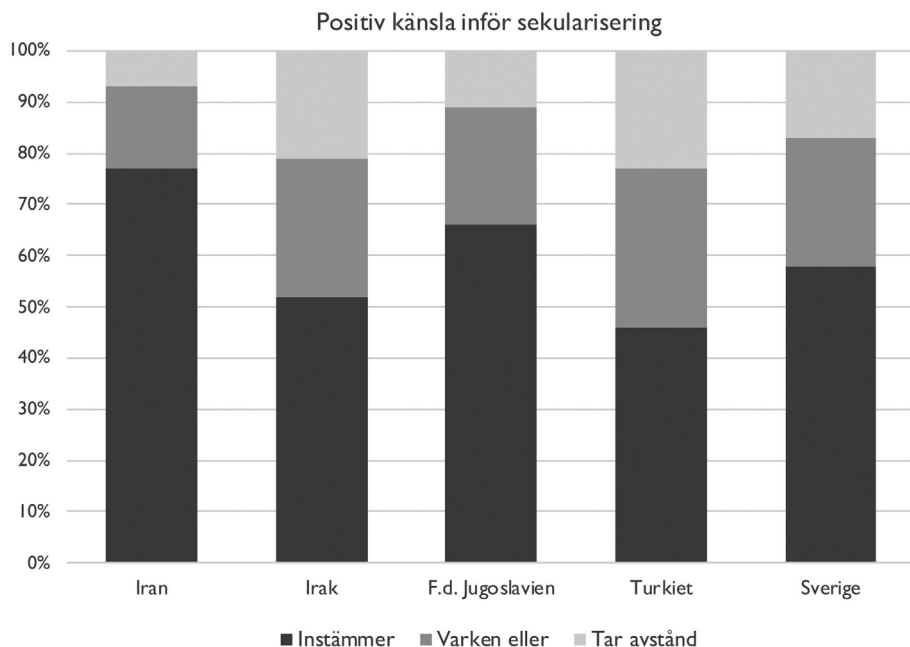
		B	Standard- fel	Sig.	Oddsquot och 95 procent konfidensintervall		
					Undre gräns	Odds- kvot	Övre gräns
Sekulär visavi ej sekulär	Intercept	-1,47	0,55	0,01			
	Iran	0,26	0,40	0,52	0,59	1,30	2,85
	Irak	-1,42	0,47	0,00	0,10	0,24	0,61
	F.d. Jugoslavien	-1,22	0,41	0,00	0,13	0,29	0,65
	Turkiet	-1,29	0,41	0,00	0,12	0,28	0,61
	Övriga	0 ^b					
	1 nivå svensk skola	-0,50	0,32	0,12	0,32	0,61	1,14
	2 nivå svensk skola	-0,38	0,34	0,26	0,35	0,68	1,32
	3 nivå svensk skola	-0,39	0,36	0,28	0,34	0,68	1,37
	Skola utomlands	0 ^b					
	Förvärvsarbetande	0,48	0,24	0,05	1,01	1,62	2,59
	Arbetslös	0 ^b					
	Alltid bott i Sverige	0,34	0,50	0,50	0,52	1,40	3,73
	30–50 år i Sverige	1,11	0,49	0,02	1,17	3,04	7,94
	10–30 år i Sverige	1,03	0,45	0,02	1,16	2,80	6,77
	Upp till 9 år i Sverige	0 ^b					
	Sekulär partner	1,18	0,22	0,00	2,11	3,26	5,05
	Ej sekulär partner	0 ^b					
	Sekulär mor	1,27	0,38	0,00	1,71	3,58	7,48
	Ej sekulär mor	0 ^b					
	Sekulär far	1,15	0,32	0,00	1,69	3,15	5,86
	Ej sekulär far	0 ^b					
	Man	0,81	0,20	0,00	1,52	2,25	3,34
	Kvinna	0 ^b					
	Ogift	0,61	0,22	0,01	1,20	1,83	2,81
	Gift	0 ^b					
	18–30 år	-0,26	0,41	0,53	0,35	0,77	1,71
	31–45 år	-0,75	0,35	0,03	0,24	0,47	0,94
	46–60 år	-0,69	0,30	0,02	0,28	0,50	0,90
	61–84 år	0 ^b					
Grundskola	-0,46	0,33	0,16	0,33	0,63	1,20	
Gymnasium	-0,36	0,24	0,14	0,44	0,70	1,12	
Universitet	0 ^b						

Kommentar: Gäller Tabell 5a och 5b. $R^2 = 0,29$ (Cox & Snell) respektive 0,33 (Nagelkerke).
Modell $\chi^2(42) = 361,01$. $n = 1043$. ^b = referens.

Går vi vidare till en sammanslagen regressionsanalys av dem som har en tydlig sekulär identitet får vi fler signifikanta samband. Den nationella bakgrunden är fortfarande signifikant och samvarierar negativt med att ha en tydlig sekulär identitet för de irakisk-, jugoslavisk- och turkiskättade. Skolan är fortsatt insignifikant, men förvärvsarbete återkommer här som något som korrelerar positivt med att kalla sig sekulär. Vistelsetid i Sverige påverkar också och korrelerar starkare med sekularisering ju längre man bott i landet, men precis som i Tabell 2 är effekten mindre för dem som alltid bott i landet. De starkaste positiva sambanden återfinns dock i fråga om de nära relationerna: att ha en sekulär partner, mor och far är det som tydligast samvarierar med att själv vara sekulär. Att vara man och att vara ogift har också betydelse i den övergripande sammanlagda analysen, liksom att tillhöra de två mellersta ålderskategorierna.

Känsla för det sekulära

Sekularitet kan handla om självbild men också om en värdering och en hållning. För att få en fördjupad bild av vad det sekulära innebär för svarspersonerna redogör vi för i vilken utsträckning de har en positiv känsla för sekulära samhällen och idéer. Hur de tillfrågade svarar i fråga om sin egen sekulära identitet kan, antar vi, vara beroende av deras övergripande inställning till detta. Frågan löd specifikt i vilken utsträckning svarspersonerna instämde i påståendet ”Jag har en positiv känsla för sekulära samhällen och idéer”. På denna fråga fördelade sig svaren enligt Figur 3.

Figur 3. Känsla för sekulära samhällen och idéer i fem nationalitetsgrupper

Som framgår av figuren är den övergripande känslan för det sekulära positiv. Detta gäller också i hög grad bland dem som inte själva betraktar sig som sekulariserade, vilket är slående. Det är tydligt att den iranskättade gruppen, som också var den där flest hade en sekulär självbild, är mest positivt inställd med 77 procent. Den svenskättade gruppen ligger också högt på ett sätt som motsvarar självbilden, medan de turkisk- och irakiskättade grupperna, som också hade låg grad av sekulär självbild, är de som i minst utsträckning är positivt inställda till sekulära samhällen och idéer. Den turkiskättade gruppen är den enda i vilken färre än hälften till fullo instämmer i att de har en positiv känsla. För dessa fyra grupper kan det alltså sägas att de svarande tycks gilla sekularitet i den utsträckning de själva identifierar sig som sekulära. Den jugoslaviskättade gruppen följer dock inte detta mönster. I denna är 66 procent positivt inställda till sekularitet samtidigt som bara en tredjedel, 22 procent, ser sig själva som sekulära.

Sammantaget kan vi konstatera att det finns en relativt stor samstämmighet kring känslan av det sekulära som något positivt och att den svenskättade gruppen intar en mellanposition i denna fråga i jämförelse med de övriga.

Slutsatser och avslutande diskussion

Det finns några särskilt intressanta slutsatser att dra av de resultat vi har redovisat här. En första rör den tydliga likheten mellan de iranskättade och de svenskättade grupperna i materialet. Likheten mellan dessa två grupper är påfallande i fråga om relationen till det egna religiösa arvet. Det tydligaste är att en stor majoritet (80 procent) i båda grupperna uppger att de helt eller delvis har en sekulär självbild. Denna likhet visar också att orsaken till att man flyttat till Sverige är relevant för analysen av sekularitet. För många ur den iranska gruppen var det för att undgå religiöst förtryck som man valde att lämna sitt hemland. I fråga om vistelsetid återfinns de starkast sekulära i spannet 30–50. Bakom dessa siffror döljer sig sannolikt många som flydde Iran efter revolutionen 1979.

En andra viktig slutsats är att kön är en relevant faktor när det gäller de studerade gruppernas religion och sekularitet. Det finns ett signifikant samband mellan att vara man och att beskriva sig som tydligt sekulär. Detta visar att det är fortsatt angeläget att beakta kön i studiet av sekulariseringsprocesser. Detta rön knyter an till pågående forskning inom detta område (Willander 2018, 2021).

En tredje viktig slutsats rör utbildningens funktion. Utbildning samvarierar med sekularisering. Ju högre utbildad desto mer sekulariserad, enligt de mönster som återfinns i vårt material. Var utbildningen genomgåtts tycks dock ha mindre betydelse. Hur detta samband ser ut är en angelägen sak för framtida forskning att undersöka.

Den fjärde och mest anmärkningsvärda slutsatsen vi kan dra rör den betydelse som den närmsta familjen och anknytningslandet visar sig ha för graden av sekularisering. Anknytningslandets inverkan på de svarandes sekularitet är bara jämförbar med betydelsen av den närmsta familjen. Här visar alltså vårt material att de svarandes självuppfattning stämmer, ”familjen” var ju det som enligt flest hade format deras ställningstagande i dessa frågor.

Samtidigt är det inte något enkelt samband. Den intuitiva förklaringen att människors grad av sekularitet motsvarar situationen i deras ursprungsland stämmer uppenbarligen inte, åtminstone inte på något direkt sätt. De iranskättade, som alltså härstammar från ett land som till sitt statsskick är ett av världens *minst* sekulära, är den *mest* sekulära av alla grupper. Och de turkiskättade är minst sekulära i vår mätning. Religionsfriheten i Sverige innebär både en frihet till och en frihet från religion, och det har konstaterats att den attraherar både religiösa migranter och personer som vill slippa att pådyvlas religion (Enkvist, Lokrantz-Bernitz & Zillén 2020).

Det blir här tydligt att nationell bakgrund och migrationsorsaker är synnerligen viktiga att väga in om vi vill förstå sekulariteten. De turkar som lämnat sitt hemland för att komma till Sverige har ofta gjort detta för att få arbete och ett drägligare liv i ekonomiskt hänseende, medan iranierna har flytt religiöst förtryck och irakierna och jugoslaverna å sin sida har flytt undan krig. Dessa omständigheter har dels avgjort vilka skikt av dessa länders befolkning som sökt sig hit, dels format deras förväntningar på religion och sekularitet.

Det är också viktigt att inse att det svenska majoritetssamhällets möjlighet att påverka de här undersökta befolkningslagrens sekularitet är relativt begränsad. Vår undersöknings kanske mest slående rön är just detta: hur marginellt majoritetssamhället har påverkat de svarandes sekularitet. Skolan betyder inte så mycket, ej heller vistelsetiden. I stället bär våra svarspersoner med sig de hållningar som de fått av sina partner, sina uppväxtfamiljer och de nationella sammanhang från vilka de kommer. Det svenska samhället och den svenska politiken har därmed inte det genomslag på hur människor formas som man skulle kunna tro.

Detta är måhända inte så förvånande. För den som känner till samhällslivet i de fyra ursprungsländer som vi undersökt är den typ av sekulär hållning som vi ser i materialet självklar. Ändå är dessa resultat förvånande om man ställer dem mot det offentliga samtalet om religion och integration i Sverige. I detta är nämligen berättelsen om den svenska sekulariteten lika grundmurad som berättelsen om de muslimska befolkningslagrens religiositet. Detta är något som reflekterar den svenska 1900-talshistorien och omtolkningen av den statskyrkolutherska hållningen som ickereligiös. Den amerikanske statsvetaren Ronald Inglehart, som är en av de viktigaste forskarna bakom World Value Surveys jämförande värderingsstudier, har menat att Sverige ligger i sekulariseringens och värderingsutvecklingens ”framkant” (Inglehart & Baker 2000). Hur det än är med den saken, så visar vårt material att vårt lands ställning inte är så exceptionell som man kan tro. Om graden av sekularitet tänks mäta i vilken mån en viss befolkningsgrupp ligger i ”framkant”, så är det de iranskättade som leder den ligan. Och dessa har fått sin sekularitet inte från sin svenska skolgång eller samhällsnärvaro, utan från sina iranska familjer.

Tack till personer och institutioner som bidragit

Resultaten presenterade i den här artikeln är insamlade inom forskningsprojekt finansierade av Vetenskapsrådet (projektnummer 2017-03138) och Riksbankens jubileumsfond (projektnummer P17-0858:1).

Referenser

- Avramović, S. (2015) "Understanding secularism in a post-Communist state. Case of Serbia", 599–613 i J. Martínez-Torrón & W.C. Durham Jr. (red.) *Religion and the secular state. National reports*. Madrid: Servicio de Publicaciones de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense.
- Bagg, S. & D. Voas (2009) "The triumph of indifference. Irreligion in British society", 91–111 i P. Zuckerman (red.) *Atheism and secularity*, band 2, *Global expressions*. New York: Praeger Press.
- Baram, A. (1991) *Culture, history and ideology in the formation of Bathist Iraq 1968–1989*. Palgrave: London.
- Berger, P.L., G. Davie & E. Fokas (2008) *Religious America, secular Europe? A theme and variations*. Aldershot: Ashgate. <https://doi.org/10.4324/9781315244662>
- Berglund, J. (2013) "Swedish religion education. Objective but marinated in Lutheran Protestantism?", *Temenos – Nordic Journal of Comparative Religion* 49 (2):165–184. <https://doi.org/10.33356/temenos.9545>
- Bruce, B. (2018) *Governing Islam abroad. Turkish and Moroccan Muslims in Western Europe*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-78664-3>
- af Burén, A. (2015) *Living simultaneity. On religion among semi-secular Swedes*. Hud-dinge: Södertörns högskola.
- Calhoun, C., M. Juergensmeyer & J. VanAntwerpen (red.) (2011) *Rethinking secularism*. New York: Oxford University Press.
- Calic, M.-J. (2018) *A history of Yugoslavia*. Lafayette: Purdue University Press.
- Casanova, J. (2009) "The secular and secularisms", *Social Research* 76 (4):1049–1066. <https://doi.org/10.1353/sor.2009.0064>
- Crockett, A. & D. Voas (2006) "Generations of decline. Religious change in 20th century Britain", *Journal for the Scientific Study of Religion* 45 (4):567–584. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2006.00328.x>
- Dawisha, A.I. (2009) *Iraq. A political history from independence to occupation*. Princeton: Princeton University Press.
- Enkvist, V., H. Lokrantz-Bernitz & K. Zillén (2020) *Religionsfrihet. Om rättsliga skiftningar och nyanser*. Uppsala: Iustus förlag.
- Friberg, J.H. & E.B. Sterri (2021) "Decline, revival, change? Religious adaptations among Muslim and non-Muslim immigrant origin youth in Norway", *International Migration Review* 55 (3):718–745. <https://doi.org/10.1177/0197918320986767>
- Frisk, E. (2020) *Med känsla för religion. Sentiment och innehåll i associationer till tre religiösa identiteter*. Masteruppsats. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Frisk, L. & P. Åkerbäck (2015) *New religiosity in contemporary Sweden. The Dalarna study in national and international context*. Sheffield: Equinox.
- Gelman, A. (2007) "Struggles with survey weights and regression modeling", *Statistical Science* 22 (2):153–164. <https://doi.org/10.1214/088342306000000691>
- Gorski, P.S. (2000) "Historicizing the secularization debate. Church, state, and society

- in late medieval and early modern Europe, ca. 1300 to 1700”, *American sociological review* 65 (1):138–167. <https://doi.org/10.2307/2657295>
- Grim, B.J. (2018) *Yearbook of international religious demography 2018*. New York: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004372634>
- Hagevi, M. (2017) ”Religious change over the generations in an extremely secular society. The case of Sweden”, *Review of Religious Research* 59 (4):499–518. <https://doi.org/10.1007/s13644-017-0294-5>
- Heelas, P. (red.) (2012) *Spirituality in the modern world. Within religious tradition and beyond*. London: Routledge.
- Inglehart, R. (2018) ”Modernization, existential security, and cultural change”, 1–60 i M.J. Gelfand, C. Chiu & Y. Hong (red.) *Handbook of advances in culture and psychology, volume 7*. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190879228.003.0001>
- Inglehart, R., & W.E. Baker (2000) ”Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values”, *American Sociological Review* 65 (1):19–51. <https://doi.org/10.2307/2657288>
- Jacob, K. & F. Kalter (2013) ”Intergenerational change in religious salience among immigrant families in four European countries”, *International Migration* 51 (3):38–56. <https://doi.org/10.1111/imig.12108>
- Johansen, B. & R. Spielhaus (2012) ”Counting deviance. Revisiting a decade’s production of surveys among Muslims in Western Europe”, *Journal of Muslims in Europe* 1 (1):81–112. <https://doi.org/10.1163/221179512X644060>
- Johnson, D.R. & R. Young (2011) ”Toward best practices in analyzing datasets with missing data. Comparisons and recommendations”, *Journal of Marriage and Family* 73 (5):926–945. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00861.x>
- Kalmijn, M. (1998) ”Intermarriage and homogamy. Causes, patterns, trends”, *Annual Review of Sociology* 24:395–421. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.395>
- Kasselstrand, I. & S. Mahmoudi (2020) ”Secularization among immigrants in Scandinavia. Religiosity across generations and duration of residence”, *Social Compass* 67 (4):617–636. <https://doi.org/10.1177/0037768620948478>
- Kittelman Flensner, K. (2015) *Religious education in contemporary pluralistic Sweden*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Kott, P.S. (2007) ”Clarifying some issues in the regression analysis of survey data”, *Survey Research Methods* 1 (1):11–18. <https://doi.org/10.18148/srm/2007.v1i1.47>
- Kristensson Ugglå, B. (2015) *Katedralens hemlighet. Sekularisering och religiös övertygelse*. Skellefteå: Artos.
- Kühle, L., U. Schmidt, B.A. Jacobsen & P. Pettersson (2018) ”Religion and state. Complexity in change”, 81–135 i I. Furseth (red.) *Religious complexity in the public sphere*. Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-55678-9_3
- Larsson, G. (2007) *Muslims in the EU. Cities report. Sweden*. Budapest: Open Society Institute.
- Larsson, G. & Å. Sander (2016) *Islam and Muslims in Sweden. Integration or fragmentation?* Johanneshov: MTM.

- Lee, L. (2015) *Recognizing the non-religious. Reimagining the secular*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198736844.001.0001>
- Lundmark, E. (2019) "This is the face of an atheist". *Performing private truths in precarious publics*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Lövheim, M. (2004) *Intersecting identities. Young people, religion, and interaction on the Internet*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Migrationsverket (2021) "Historik", <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Migration-till-Sverige/Historik.html> (hämtningsdatum 19 oktober 2021).
- Mottahedeh, R. (2009) *The mantle of the prophet*. London: Oneworld Publications.
- Pew Research Center (2014) "Religious diversity index scores per country", <http://www.pewforum.org/2014/04/04/religious-diversity-index-scores-by-country> (hämtningsdatum 19 december 2021).
- Schnell, T. (2015) "Dimensions of secularity (DoS). An open inventory to measure facets of secular identities", *The International Journal for the Psychology of Religion* 25 (4):272–292. <https://doi.org/10.1080/10508619.2014.967541>
- Sevinç, K., T.J. Coleman III & R.W. Hood Jr. (2018) "Non-belief. An Islamic perspective", *Secularism and Nonreligion* 7 (5):1–12. <http://doi.org/10.5334/sn.111>
- Shaw, M. (2013) *Genocide and international relations. Changing patterns in the transitions of the late modern world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sigurdson, O. (2009) *Det postsekulära tillståndet. Religion, modernitet, politik*. Göteborg: Glänta produktion.
- Storm, I. & D. Voas (2012) "The intergenerational transmission of religious service attendance", *Nordic Journal of Religion and Society* 25 (2):131–150. <https://doi.org/10.18261/ISSN1890-7008-2012-02-02>
- Taylor, C. (2011) "Western secularity", 31–53 i C. Calhoun, M. Juergensmeyer & J. VanAntwerpen (red.). *Rethinking secularism*. New York: Oxford University Press.
- Thurfjell, D. (2011) "The ambiguities of Islamism and a century of Iranian opposition", 189–209 i G. Lindquist & D. Handelman (red.) *Religion, politics, and globalization. Anthropological approaches*. New York: Berghahn Books. <https://doi.org/10.3167/9781845457716>
- Thurfjell, D. (2015) *Det gudlösa folket. De postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Norstedts.
- Thurfjell, D. & E. Willander (2021) "Muslims by ascription. On post-Lutheran secularity and Muslim immigrants", *Numen* 68 (4):307–335. <https://doi.org/10.1163/15685276-12341626>
- Voas, D. & F. Fleischmann (2012) "Islam moves west. Religious change in the first and second generations", *Annual Review of Sociology* 38: 525–545. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071811-145455>
- Watkins, C.S. (red.) (2003) *The Balkans*. New York: Nova Publishers.
- Willander, E. (2013) "Jag tror på något'. Konstruktioner av tro och tilltro", *Sociologisk Forskning* 50 (2):117–138. <https://doi.org/10.37062/sf.50.18374>
- Willander, E. (2014) *What counts as religion in sociology? The problem of religiosity in sociological methodology*. Uppsala: Uppsala universitet.

- Willander, E. (2018) "Mellan sekulära och religiösa förväntningar. Civilreligion på individnivå i Sverige", *Sociologisk Forskning* 55 (1):53–74. <https://doi.org/10.37062/sf.55.18179>
- Willander, E. (2019) *The religious landscape of Sweden. Affinity, affiliation and diversity in the 21st century*. Stockholm: Swedish Agency for Support to Faith Communities.
- Willander, E. (2020) *Unity, division and the religious mainstream in Sweden*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-52478-4>
- Willander, E. (2021) "Kvinnligt, manligt, kyrkligt. En uppföljning av Berndt Gustafssons genusforskning", 159–180 i C. Dahlgren (red.) *Religions sociologisk mångfald. Texter till minne av Berndt Gustafsson, grundare av religions sociologi i Sverige*. Lund: Lunds universitet.
- Wohlrab-Sahr, M. & M. Burchardt (2012) "Multiple secularities. Toward a cultural sociology of secular modernities", *Comparative Sociology* 11 (6):875–909. <http://doi.org/10.1163/15691330-12341249>
- Öztürk, A.E. (2018) "Transformation of the Turkish diyanet both at home and abroad. Three stages", *European Journal of Turkish Studies* 27. <https://doi.org/10.4000/ejts.5944>

Författarpresentationer

David Thurfjell är religionshistoriker och professor i religionsvetenskap vid Södertörns högskola. Hans forskning rör huvudsakligen samtida islam i Iran och Europa samt olika aspekter av sekularisering i Sverige.

Erika Willander är lektor i sociologi vid Umeå universitet. Hennes forskning handlar om religiös förändring och dess sociala betydelse för såväl majoritets- som minoritetsgrupper.

Kontaktuppgifter

David Thurfjell
 Institutionen för historia och samtidsstudier, Södertörns högskola
 141 89 Huddinge
david.thurfjell@sh.se

Ett pris man får betala?

Om kvalitet i socialtjänstens arbete med skyddat boende

A price to pay? Quality in social services' work with shelters for abused women

While most shelters for abused women in Sweden used to be run by the women's movement, about half of the shelters are, today, operated by private companies. The social services' procurement of these shelters has resulted in increased demands for quality and monitoring. This article examines perceptions of quality regarding shelters among local politicians on municipal level and managers in the social services. The analysis shows that perceptions of quality range from adherence to the social services' assignment orders to evidence, cost-effectiveness, and competence among staff both at the social services and shelters. Moreover, an overly "caring" attitude among staff both at the social services and shelters is portrayed as problematic and unprofessional. The article concludes that the social services' work with quality, procurement of, and placements in shelters can constitute an unwieldy conflict surface where logics and practices typical of both market and welfare are pitted against each other.

Keywords: intimate partner violence, shelter, quality, social services, marketization.

SYFTET MED DENNA artikel är att undersöka hur kommunpolitiker och chefer inom socialtjänsten konstruerar kvalitet i fråga om skyddat boende. Skyddat boende utgör en central insats i socialtjänstens arbete med personer som utsatts för våld i nära relationer (Ekström 2018). Enligt Socialstyrelsens (2020) senaste kartläggning bodde under 2019 6 500 vuxna och 6 200 barn minst en natt på skyddat boende, vilket innebär en 38-procentig ökning för vuxna och en 95-procentig ökning för barn från den närmast föregående kartläggningen år 2012. Då placering på skyddat boende i huvudsak sker efter biståndsbeslut i socialnämnden, omfattas insatsen av socialnämndens skyldighet att säkerställa att verksamheten håller god kvalitet (3 kap. 3 § SoL, SFS 2001:453).

Under de senaste decennierna har våld i nära relationer blivit en alltmer diskuterad fråga, och socialtjänsten har fått utökat ansvar på området (Ekström 2016). Parallellt med detta har svensk välfärd bitvis genomgått stora förändringar, där ökad privatisering och marknadsiering är den förändring som rönt störst uppmärksamhet (t.ex. Blomqvist 2004; Hartman 2011; Dahlstedt & Fejes 2018; Svallfors & Tyllström 2019). Förändringen omfattar numera även skyddade boenden. Detta var i flera decennier ett område som dominerades av ideella kvinnojourer, men på relativt kort tid har det vuxit fram en så kallad kvasimarknad (Le Grand 1991) där nästan lika många företag som ideella aktörer i dag konkurrerar om socialtjänstens placeringar av våldsutsatta

tillsammans med några få kommunalt ägda boenden (Socialstyrelsen 2020). Denna förändring, som gått förhållandevis snabbt, har på olika sätt påverkat såväl socialtjänstens arbete på området som alla de föreningar, stiftelser och företag som i dag äger och driver skyddade boenden. Bland annat har företrädare för ideella kvinnojourer uttryckt oro för både oseriösa aktörer och svårigheter att tillgodose vissa krav i upphandlingar (Klintö 2020; Nekham 2021; Roks 2019).

En central aspekt i den mer generella privatiseringen och marknadiseringen av svensk välfärd är införandet av offentliga upphandlingar, där kvalitet, eller egentligen relationen mellan kvaliteten på den välfärd som produceras och priset för detsamma, spelar en avgörande roll. Eller som det uttrycks i lagen om offentlig upphandling: en central del i utvärderingen av anbud handlar om att hitta ”bästa förhållandet mellan pris och kvalitet” (SFS 2016:1145). Medan innebörden av pris i dessa sammanhang torde stå klar, kan man fråga sig vad kvalitet är. Frågan är svår att besvara eftersom kvalitet är både något relativt och kontextuellt betingat (t.ex. Harvey & Green 1993; Elassy 2015). Vi menar därför att en utgångspunkt måste vara att innebörden av kvalitet konstrueras socialt genom att berörda aktörer förhandlar sinsemellan om vad kvalitet är, kan eller ska vara (jfr Carlstedt & Jacobsson 2017; se även t.ex. Yogev 2010 och Strannegård 2013). Följden av detta blir att förståelsen av kvalitet ofta är tvetydig och omtvistad (Blom & Morén 2012) och att (åter)skapandet av denna förståelse i mångt och mycket är en fråga om makt (jfr Megivern, McMillen, Proctor m.fl. 2007). Makt i detta sammanhang handlar om att olika aktörer i ett visst sammanhang tenderar att representera olika intressen samtidigt som de har ett skiftande tolkningsföreträde med tanke på sin hierarkiska position och sin tillgång till resurser (jfr Lukes 2008 [2005]; Clegg, Courpasson & Phillips 2006). Avgörande blir vems eller vilkas utsagor som utgör grunden för var, när och hur kvalitet får en innebörd. I fråga om skyddade boenden och andra vård- och omsorgsverksamheter menar vi att detta är centralt, eftersom dominerande uppfattningar om vad kvalitet är påverkar allt från hur man inom socialtjänsten väljer mellan olika upphandlingsalternativ och utvärderar enskilda verksamheter till hur hela verksamhetsområden kan utvecklas över tid (jfr Hjärpe 2017). Detta är också anledningen till att vi i denna artikel intresserar oss för hur kommunpolitiker och chefer inom socialtjänsten konstruerar kvalitet, eftersom dessa spelar en avgörande roll som ytterst ansvariga representanter för den aktör som på kommunal nivå köper in välfärdstjänsten skyddat boende.

Artikeln fortsätter med ett avsnitt som beskriver skyddat boende i Sverige och det regelverk som finns. Sedan följer två avsnitt där vi diskuterar begreppet kvalitet och den pågående förändringen av den svenska välfärdssektorn när det gäller kvalitetsfrågan. Därefter redogör vi för tidigare forskning om kvalitet i skyddat boende. Efter dessa inledande avsnitt beskriver vi vårt tillvägagångssätt och våra data. Därefter redovisar vi våra resultat, som analyseras och diskuteras i artikelns avslutning, där vi också visar på behoven av fortsatt forskning.

Skyddat boende – bakgrund och regelverk

De första skyddade boendena i Sverige öppnade i slutet av 1970-talet (Eduards 2002; Elman 2003). Enander, Holmberg och Lindgren (2013) skriver om diskussionerna som fördes både inom kvinnojourströrelsen och mellan kvinnojourströrelsen och staten och Sveriges kommuner och landsting (SKL) i början av 2000-talet. De beskriver hur sättet att finansiera kvinnojournernas arbete har förändrats, i synnerhet vad gäller den del av verksamheten som utgörs av det skyddade boendet. Dessa förändringar har inneburit en förskjutning från rörelse till utförare av socialtjänst. Författarna nämner att det funnits en oro för att kommunerna i allt högre grad skulle vilja upphandla skyddat boende och att privata, vinstdrivande aktörer skulle komma att lägga anbud och därmed konkurrera ut de ideella kvinnojournerna. Vid tidpunkten för studien beskrivs dock intresset för detta som ”ljumt” (ibid.:130). År 2011 drevs 8 procent av landets skyddade boenden av privata aktörer (Socialstyrelsen 2013). Därefter har utvecklingen gått fort och intresset från privata aktörer kan inte längre beskrivas som ljumt. År 2019 drev privata aktörer 37 procent av landets skyddade boenden och de stod för 48 procent av platserna för våldsutsatta vuxna (Socialstyrelsen 2020).

Socialstyrelsen spelar en viktig roll för kvalitetsuppföljning inom socialtjänstens område. Enligt Socialstyrelsen handlar kvalitet om att uppfylla de krav och mål som ryms inom de lagar och föreskrifter som reglerar en viss verksamhet (SOSFS 2011:9). Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram kvalitetsindikatorer för skyddat boende (se tabell 1 nedan) i syfte att möjliggöra kvalitetsutveckling och bättre uppföljning (Regeringen 2011). Från Socialstyrelsens sida menar man att dessa indikatorer pekar ut särskilt viktiga kvalitetsområden för skyddade boenden, att de kan användas för att övergripande följa kvalitetsutvecklingen inom dessa verksamheter och att de som driver skyddade boenden kan använda dem som verktyg i sitt eget kvalitetsarbete (Socialstyrelsen 2015).

Tabell 1. Socialstyrelsens kvalitetsindikatorer för skyddat boende (Socialstyrelsen 2022).

Trygghet, säkerhet och rättssäkerhet	Tillgänglighet	Självbestämmande	Kunskapsbaserad verksamhet	Helhetssyn, samordning och kontinuitet
Anställd personal närvarande dag-, kvälls- och nattetid	Tillgänglighet dygnet runt	Eget rum	Standardiserade bedömningsmetoder	Samverkan med socialnämnden
Individuell säkerhetsplanering med vuxna och barn	Tillgänglighet för barn (oavsett ålder eller kön)	Tillgång till läsbara toaletter och dusch	Uppföljning av boendes uppfattningar	Särskilda utrymmen för lek och sysselsättning för yngre barn
Fysiska skyddsanordningar	Fysisk tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning	Tillgång till kök	Lämplig utbildning hos personalen	Särskilda utrymmen för sysselsättning för barn i tonåren
Hantering av hot och risker mot boende och anställda	Användning av tolk	Tillgång till gemensamhetsutrymmen	Kompetensutveckling om våld i nära relationer till personalen	Planering inför utflytt
Hantering av skyddade personuppgifter			Kompetens om särskilt utsatta grupper	Erbjuda olika typer av stöd
Kännedom om sekretesslagstiftning och tystnadsplikt hos personal och volontärer				
Rutiner för dokumentation				
Upprättande av genomförandeplan				
Hantering av anmälningsskyldighet för barns skydd				

En hög andel av de skyddade boendena i Sverige uppger att de har rutiner för olika aspekter av trygghet och säkerhet och att man uppfyller de kvalitetsindikatorer som Socialstyrelsen har tagit fram (Socialstyrelsen 2020). Socialstyrelsens kartläggningar och öppna jämförelser bygger på uppgifter som verksamheterna själva rapporterar in,

vilket inte nödvändigtvis betyder att alla rutiner och föreskrifter följs eller att de boende i alla lägen verkligen erbjuds relevant stöd och möjligheter att delta i aktiviteter eller åtgärder (Agevall Gross, Denvall, Kjellgren m.fl. 2015).

Perspektiv på kvalitet

Kvalitetsbegreppet har ingen entydig och enhetlig definition, trots omfattande forskning och en både vardaglig och filosofisk användning som går långt tillbaka i historien. Strannegård (2013) beskriver till exempel hur det i dag finns välutvecklade metoder och system för att fastställa vissa objektiva aspekter av kvalitet – så som broars bärförmåga eller antalet gånger något kan öppnas och stängas utan att gå sönder – medan det förefaller hart omöjligt att göra motsvarande systematiska bedömningar av kvalitet utifrån upplevelser av exempelvis ett konstföremål eller ett bemötande.

Den typiska förklaringen till avsaknaden av en entydig och enhetlig definition av kvalitet handlar om begreppets relativa karaktär och kontextberoende (t.ex. Harvey & Green 1993; Elassy 2015), vilket också gör kvalitet till en omtvistad fråga (Blom & Morén 2012). I en av de mest citerade texterna inom området konstaterar Harvey och Green (1993) att kvalitet ytterst är beroende av var, när och av vem det får en innebörd. Eftersom kvalitet därmed inte bara kan betyda olika saker för olika människor eller grupper av människor, utan också kan få olika betydelser vid olika tidpunkter och i olika sammanhang, är det mer relevant att tala om flera olika kvaliteter i fråga om ett visst objekt eller sammanhang.

Kvalitet ska med andra ord primärt förstås som en social konstruktion, vilket ontologiskt och epistemologiskt betyder att dess innebörd skapas och återskapas genom de normer, värderingar, konventioner, tolkningar och praktiker som aktörer i ett visst sammanhang delar, ifrågasätter eller kanske förhandlar om. För att kunna förstå konstruktionen av kvalitet i ett visst sammanhang bör vi sålunda beakta de olika uppfattningar av kvalitet som aktörer i ett visst sammanhang uttrycker.

Från denna utgångspunkt studerar exempelvis Yogev (2010) hur kvalitet på den israeliska konstmarknaden konstrueras genom framför allt utsagor hos särskilda statusaktörer, såsom vissa gallerister, kuratorer och samlare. På motsvarande sätt, och inom ett för oss mer närliggande fält, hävdar Carlstedt och Jacobsson (2017) att kvalitet inom socialt arbete i Sverige till del får en innebörd genom att berörda tjänstemän inom offentlig sektor tar fram kvalitetsindikatorer och metoder för deras uppföljning inom olika verksamhetsområden: ett konstruktionsarbete vars resultat kan exemplifieras med Socialstyrelsens kvalitetsindikatorer för skyddat boende som vi redogjorde för ovan.

Liksom Megivern med flera (2007:116), som i sin studie av kvalitet och socialt arbete konstaterar att ”[m]akten tillfaller dem som lyckas definiera vad omsorgskvalitet innebär i en viss verksamhet eller inom ett visst verksamhetsområde”, menar vi vidare att konstruktionen av kvalitet ytterst är en fråga om makt – och då specifikt alltså möjligheten och förmågan att definiera kvalitet. För att förstå konstruktionen av kvalitet i olika kontexter bör vi således inte bara beakta olika aktörers uppfattningar, utan också

det faktum att dessa aktörer tenderar att representera olika intressen och förhålla sig asymmetriskt till det specifika sammanhangets sociala strukturer (jfr Bovaird 2007; Greenwood & Mir 2019). Dessa omständigheter kan antas mer eller mindre påverka deras förmåga och möjlighet att föra fram och vinna gehör för sina tolkningar och definitioner av vad kvalitet är, kan eller bör vara. Att ”röster” tillmäts olika betydelse beror bland annat på hierarkisk position och skiftande tillgång till resurser (jfr Lukes 2008 [2005]; Clegg, Courpasson & Phillips 2006).

I *Konkurrensens konsekvenser* (Hartman 2011) diskuterar flera svenska forskare hur ett ökat inslag av privata, vinstdrivande aktörer inom den svenska välfärden har inneburit inte bara att fokus förändrats i fråga om hur välfärdstjänster produceras och konsumeras utan också att marknadslösningar, konkurrens och kundperspektiv blir alltmer centrala för våra sätt att tänka och göra välfärd i Sverige. Lika central har frågan om kvalitet och kvalitetsuppföljning blivit, inte minst vad gäller myndigheters skattefinansierade inköp och upphandlingar (ibid.). Till vardags förekommer det många olika definitioner av kvalitet och metoder för kvalitetsuppföljning inom välfärdens områden, men inom både svensk och utländsk kvalitetsrelaterad forskning används ofta Donabedians (1988) ramverk (se t.ex. Kajonius & Kazemi 2016; Botma & Labuschagne 2019). Detta skiljer mellan tre olika delar av kvalitet – struktur, process och resultat – där strukturkvalitet handlar om vad man *har* (till exempel personaltäthet eller utbildningsnivå hos personalen), processkvalitet vad man *gör* (vilka konkreta delar insatsen innehåller eller hur omsorgen går till) och resultatkvalitet vad man *får* (alltså vad en viss insats leder till). Självt menar Donabedian (1988) att ramverkets olika delar, som även fungerar som kvalitetsmått, intuitivt hänger samman genom antagandet att en kombination av hög strukturkvalitet och hög processkvalitet sannolikt leder till hög resultatkvalitet.

Med hänvisning till det flitiga bruket menar kritiker, bland andra Szebehely (2011), att detta ramverk är problematiskt, då det kan ge upphov till både icke-önskvärda standardiseringar av kvalitet och ensidigt fokus på kvalitetsaspekter som är lätta att mäta men också lätta att dra felaktiga slutsatser av. Det är nämligen inte givet hur eller över huvud taget att de olika delarna verkligen fångar in avgörande aspekter av kvalitet i specifika sammanhang.

Utifrån ovanstående perspektiv på kvalitet blir det således viktigt att hålla reda på vem som var, när och hur konstruerar kvalitet, eftersom allas utsagor inte utövar samma inflytande eller tillmäts samma betydelse. I fråga om skyddade boenden betyder detta närmare bestämt att dominerande uppfattningar om innebörden av kvalitet inte bara kan påverka utformningen av övergripande kvalitetsindikatorer och socialtjänstens val mellan olika upphandlingsalternativ och utvärdering av enskilda verksamheter, utan också hela verksamhetsområdets utveckling över tid.

Välfärdens marknadisering

Ett ämne som rönt stor uppmärksamhet bland såväl politiker som samhällsdebattörer och forskare världen över under de senaste decennierna är hur finansieringen, produktionen och konsumtionen av välfärd förändras. Med hänvisning till 1980-talets

nyliberala idéer om välfärdsstatens minskade inflytande har man i USA beskrivit denna förändring som en ”välfärdens marknadsiering” (Salamon 1993) eller så att vi i Europa utvecklar ”blandade välfärdssystem” (Evers 2005). Vad det i grunden ofta handlar om är så kallade kvasimarknader, som till skillnad från konventionella marknader uppstår genom politiska beslut om att man i offentlig sektor ska överge sitt monopol att leverera välfärdstjänster och i stället, via skattemedel och vanligtvis inom ramen för upphandlings- eller vouchersystem, köpa in samma tjänster från konkurrerande företag och/eller ideella eller offentliga organisationer (t.ex. Le Grand 1991; Bartlett, Roberts & Le Grand 1998).

Kvasimarknader etableras alltså på politisk väg och upprätthålls av aktörer i offentlig sektor, och därutöver kännetecknas de av att de välfärdstjänster som säljs och köps sällan eller aldrig betalas av de som tar emot tjänsten i fråga (Cutler & Waive 1997). Även om orsakerna till och de konkreta uttrycken för den här typen av marknadsbaserade reformer skiljer sig åt mellan olika länder, är ett övergripande drag att offentliga medel även fortsättningsvis *finansierar* den välfärd som efterfrågas men i ökande grad *produceras* av konkurrerande aktörer utanför offentlig sektor.

Förespråkare menar att kvasimarknader bland annat kan öka välfärdens tjänsteutbud och därmed medborgarnas valfrihet, men också att de kan driva på effektiviseringar och kostnadsminskningar samt förbättra de producerade tjänsternas kvalitet (t.ex. Le Grand 2007; Girth, Hefetz, Johnston m.fl. 2012). Kritiker hävdar däremot att det rör sig om ett marknadsmisslyckande med kostnadsökningar, ineffektivitet, standardiserade utbud, minskade valmöjligheter, kvalitetsförsämringar och russinplockande (*cherry-picking, cream-skimming*) som följd (t.ex. Carey, Malbon, Green m.fl. 2020; Sejr Guul, Hvidman & Sievertsen 2021). Parallellt har forskare även visat hur välfärden i exempelvis anglosaxiska länder under lång tid byggt på ideella organisationers medverkan, men också hur dessa organisationer i vår tid allt oftare hamnar i lägen där de måste säkerställa resurser via sektorsövergripande partnerskap, konkurrera med både varandra och företag om offentliga resurser eller själva utveckla kommersiella aktiviteter för att finansiera sin kärnverksamhet (t.ex. McKay, Moro, Teasdale m.fl. 2015; Young & Salamon 2002). Annan forskning har visat hur den svenska skattefinansierade välfärden har gått från att i princip uteslutande ha tillhandahållits av offentliga aktörer till en modell där välfärden fortfarande finansieras med offentliga medel men allt oftare tillhandahålls av framför allt företag via olika typer av kvasimarknadsliknande arrangemang (t.ex. Svallfors & Tyllström 2019). Utvecklingen har drivits av både höger- och vänsterregeringar (Meagher & Szebehely 2019) och har genom exempelvis Lagen om offentlig upphandling inneburit en alltmer marknadsierad välfärd präglad av kundperspektiv, vouchersystem och konkurrensutsättning genom utförsäljningar av vårdinrättningar, skolor och annan offentlig verksamhet (t.ex. Blomqvist 2004; Hartman 2011; Dahlstedt & Fejes 2018).

Mot bakgrund av detta och med hänvisning till vård- och omsorgsområdet och då särskilt det sociala arbete som där utförs har hävdats att berörda verksamheter inte längre enbart präglas av välfärdspolitik, lagstiftning och professionell etik utan också av en marknadens logik, som tillsammans med ideal knutna till *new public*

management har lett till striktare ekonomiska ramar, ökad professionalisering och ökad specialisering av både insatser och målgrupper (t.ex. Enander, Holmberg & Lindgren 2013; Stenius & Storbjörk 2020; Härnbro, Herz & Dahlstedt 2021). Det har även konstaterats att införandet av marknadsbaserade reformer – som bland annat tänks främja kvalitet i den vård och omsorg som produceras – har lett till standardiserade kvalitetsmått och kvalitetsindikatorer och ökade krav på kontroll och uppföljning (t.ex. Winblad, Mankell & Olsson 2015; Hjärpe 2017). Det senare är i vårt fall särskilt intressant, eftersom förekomsten och bruket av kvalitetsindikatorer och metoder för kvalitetsmätning inom socialt arbete i dag förefaller vara norm, samtidigt som forskningen entydigt tycks visa att det är svårt att definiera och mäta kvalitet inom social omsorg. Precis som Carlstedt och Jacobsson (2017:66) konstaterar reduceras ett svårfångat fenomen som kvalitet när det likställs med framtagna indikatorer, medan andra viktiga men omätbara aspekter förbigås. Detta kan enligt deras mening leda fel, eftersom detta ”att ’ha’ en indikator” blir detsamma ”som att ’ha’ kvalitet” (se även Agevall Gross, Denvall, Kjellgren m.fl. 2015).

Tidigare forskning om kvalitet i skyddat boende

Forskning om våld i nära relationer, som även rymmer studier med bäring på skyddade boenden, har blivit ett omfattande och mångdisciplinärt forskningsfält med en mängd skilda perspektiv. Det förefaller ovanligt att direkt studera kvalitet i detta fält, men däremot finns det flera studier som diskuterar aspekter och fenomen vilka kan förstås som ett slags närmevärden för kvalitet i fråga om skyddade boenden. Det kan till exempel handla om att tillgodose våldsutsatta kvinnors grundläggande behov av stöd och skydd, och en viktig del av dessa grundläggande behov är att kunna känna sig trygga (Sullivan, Baptista, O’halloran m.fl. 2008; Sullivan & Virden 2017a, 2017b; Robinson, Maxwell & Rogers 2019). Andra studier lyfter i dessa sammanhang fram den fysiska utformningen som en viktig aspekt (Banga & Gill 2008; Wendt & Baker 2013; Asmoredjo, Beijersbergen & Wolf 2017). Här har exempelvis Asmoredjo, Beijersbergen och Wolf (2017) undersökt våldsutsatta kvinnors erfarenheter av skyddat boende. Ett av de områden dessa författare särskilt lyfter fram är våldsutsatta kvinnors behov av privatliv, där till exempel Banga och Gill (2008) menar att en olämplig boendemiljö på ett skyddat boende kan leda till att den utsatta kvinnan väljer att återvända till sin våldsamme partner.

Vidare har tidigare forskning belyst betydelsen av relationen mellan klient och socialarbetare och känslomässigt stöd (Melbin, Sullivan & Cain 2003; Wendt & Baker 2013; Glenn & Goodman 2015; Asmoredjo, Beijersbergen & Wolf 2017; Sullivan & Virden 2017a, 2017b; Bergstrom-Lynch 2018; Robinson, Maxwell & Rogers 2019). Till exempel visar Sullivan och Virden (2017a) att cirka 75 procent av klienterna ansåg att de hade behov av såväl känslomässigt stöd som hjälp att hantera stress och relevant stöd och rådgivning kring hur de kan förändra och förbättra sin tillvaro. God kvalitet kan ur detta perspektiv beskrivas så att kvinnor som bor på skyddade boenden lägger stor vikt vid att bli trodda och att personalen inte är dömande (Melbin, Sullivan & Cain 2003; Bergstrom-Lynch 2018).

Inte sällan kommer kvinnor till skyddade boenden tillsammans med sina barn. Studier har visat att det därför är viktigt att det finns barnanpassade utrymmen, att det erbjuds lämpliga insatser (exempelvis samtalsbehandling), aktiviteter och stöd i föräldraskapet och att kvinnorna kan få avlastning med barnpassning för att kunna delta i viktiga möten, delta i aktiviteter eller återhämta sig (Chanmugam 2011; Øverlien 2011; Wendt & Baker 2013; Sullivan & Virden 2017a, 2017b). Umgänget med andra barn lyfts särskilt fram i studier där barnens erfarenheter har studerats (Chanmugam 2011; Øverlien 2011). I sina undersökningar av specifika insatser för våldsutsatta kvinnor bland etniska minoriteter och flyktingar har Banga och Gills (2008) dragit slutsatsen att det är viktigt att man på skyddade boenden även uppmärksammar aspekter såsom språk och etnisk diskriminering.

Kvinnornas förutsättningar att komma vidare i livet är ytterligare en aspekt som kan förstås som en form av kvalitet i skyddat boende. Dessa förutsättningar kan beröra två övergripande aspekter, varav den ena kan kallas för *empowering practices*, eller på svenska egenmakt (Vaughn & Stamp 2003; Sullivan, Baptista, O'halloran m.fl. 2008; McGirr & Sullivan 2017; Sullivan & Virden 2017a) och den andra tillgång till samhälleliga resurser. McGirr och Sullivan (2017) skriver att egenmakt i sociala insatser syftar till att främja individens interpersonella och sociala makt genom att utöka deras kunskaper, förmågor, uppfattningar och tillgång till resurser i samhället. Det senare gäller inte minst långsiktiga och ekonomiskt rimliga bostadslösningar (Hetling, Dunford, Lin m.fl. 2018). Burnett, Ford-Gilboe, Berman med flera (2016) diskuterar hur myndigheters och organisationers regler om att kvinnor måste bevisa att de har blivit utsatta för våld för att erhålla vissa förmåner (ekonomiskt stöd eller bostad) orsakar stora problem för såväl de våldsutsatta kvinnorna som för personalen på de skyddade boendena. Det handlar således inte bara om *vad* våldsutsatta kvinnor erbjuds (skydd, barnomsorg, juridisk rådgivning etc.), utan också om *hur* de erbjuds detta (McGirr & Sullivan 2017).

Vaughn och Stamp (2003) diskuterar det dilemma som uppstår i avvägningen mellan å ena sida egenmakt och å andra sidan regler och kontroll. De pekar dels på maktstrukturen mellan personalen och klienterna, dels på olika former av obligatoriska hushållssysslor eller regler som de boende på skyddade boenden förväntas utföra respektive följa. Den kritiska diskussionen kring obligatoriska sysslor, aktiviteter och regler återkommer i flera studier. Exempelvis visar Glenn och Goodman (2015) hur regler och konsekvenser på skyddade boenden kan påminna om relationen mellan förövare och våldsutsatta. Medan stereotypa föreställningar kopplade till vit, heterosexuell medelklass tycks kunna påverka kvinnor negativt under deras vistelse på skyddat boende (VanNatta 2010; Gengler 2011), kan förbud mot husdjur avhålla våldsutsatta kvinnor från att över huvud taget ta sig till ett skyddat boende (Strand & Faver 2005). Vidare visar både Burnett med flera (2016) och Bergstrom-Lynch (2018) hur tidsbegränsningar för placeringar på skyddat boende kan försvåra för kvinnor. Regler såsom att man får bo max sex eller åtta veckor på ett skyddat boende blir ofta ohållbara för kvinnor med komplexa behov, eftersom de inte hinner ordna med nytt boende och andra praktiska saker innan de måste flytta.

Forskningsöversikten ovan visar att även om det finns relevant kunskap som kan kopplas till kvalitet på skyddade boenden, så verkar det helt saknas studier som utgår från situationen i Sverige. Vi noterar också att litteraturen oavsett nationell kontext tycks sakna diskussioner om skyddade boenden som drivs i andra former än som föreningar eller stiftelser. Med viss försiktighet tolkar vi detta så att den pågående marknadsiseringen i Sverige kring skyddade boenden kan vara mer eller mindre unik internationellt sett. Om detta stämmer, har skyddade boenden i Sverige på ett övergripande plan helt annorlunda förutsättningar än de i andra länder. Det innebär att vi saknar kunskap om hur en marknadsiserad finansiering och konkurrens kring skyddade boenden kan påverka förståelsen av kvalitet inom området.

Metod

Den studie som redovisas i denna artikel ingår i ett större projekt som handlar om kvalitet och upphandling kopplade till skyddat boende. Som ett första steg i att öka kunskapen kring den tematik som berörs i artikeln utarbetades en kvalitativ design som innebar att det empiriska materialet byggdes på intervjuer med tio chefer och åtta folkvalda politiker i fem kommuner, personer som i sina roller har ett övergripande ansvar för kvalitet i socialtjänsten. En kvalitativ intervjudesign valdes för att fånga komplexiteten i dessa personers konstruktioner av kvalitet i skyddat boende. Det empiriska materialet analyserades med hjälp av tematisk analys (Braun & Clarke 2006).

Kommunerna valdes främst ut på basis av storlek, då vi ville ha med både storstadskommuner och mindre kommuner och därtill ville åstadkomma viss geografisk spridning. Vi valde en stadsdel i en storstad, två storstadsnära kommuner och två mellanstora kommuner. Vi saknar därmed glesbygdskommuner i urvalet, vilket kan ha betydelse för våra resultat. I varje kommun genomfördes intervjuer med två typer av chefer inom socialtjänsten – en som innehade positionen som enhetschef på avdelningen för våld i nära relationer och en som, beroende på respektive kommuns organisering, hade titeln som exempelvis chef över individ- och familjeomsorgen. Parallellt intervjuades också socialnämndens ordförande och vice ordförande i samma kommuner. I en kommun valde politikerna att inte delta.

Tabell 2. Intervjupersoner.

	Kommun A	Kommun B	Kommun C	Kommun D	Kommun E
Chef individ- och familjeomsorg eller motsvarande	IPA1	IPB1	IPC1	IPD1	IPE1
Enhetschef våld i nära relation	IPA2	IPB2	IPC2	IPD2	IPE2
Ordförande socialnämnden	IPA3	IPB3	IPC3	IPD3	–
Vice ordförande socialnämnden	IPA4	IPB4	IPC4	IPD4	–

Alla intervjuer genomfördes utifrån semistrukturerade intervjuguider där gemensamma teman berörde förståelsen av kvalitet både i kommunal verksamhet mer allmänt och i skyddade boenden mer specifikt. På grund av den pandemisituation som rådde under 2020 och 2021 genomfördes samtliga intervjuer digitalt via plattformarna Teams och Zoom. Alla intervjuerna spelades in och transkriberades ordagrant.

Ett första steg i analysen var att samtliga transkriberade intervjuer lästes innan de sedan kodades tematiskt i NVivo. Med inspiration från Braun och Clarke (2006) identifierade och kodade vi teman utifrån hur intervjupersonerna hade svarat och resonerat, vilket ledde till att ett kodsysteem successivt växte fram vartefter varje intervjutranskription kodades. Efter en första preliminär kodning av samtliga intervjuer läste vi dessa ytterligare en gång parallellt med att tematiseringens kvalitet kontrollerades. Detta ledde till att vissa kodningar och teman justerades och ändrades, men också till att hela systemet med teman utvecklades och förfinades. I slutändan resulterade detta arbete i två övergripande teman – ”Professionell och rättssäker socialtjänst” och ”Verksamheter som svarar mot socialtjänstens krav” – som sammantagna omfattar sju underteman. Detta system med teman inte bara sammanfattar vår förståelse av intervjumaterialet, utan fångar också in de meningsfulla mönster som vi uppfattar i detsamma.

Då det empiriska materialet inte innehåller några känsliga personuppgifter eller andra uppgifter som kan skada intervjupersonerna, omfattas det inte av krav på etikprövning. Studien ingår dock i ett större projekt som i sin helhet har etikprövats och godkänts (Dnr 2020-05934). Före varje intervju informerades intervjupersonen om studiens syfte och om hur intervjuens innehåll var tänkt att användas. Intervjupersonen informerades även om att medverkan var frivillig och att den när som helst kunde avbrytas. Vidare har både medverkande kommuner och intervjupersoner avidentifierats för att säkerställa anonymitet och för att intervjupersonerna skulle känna sig fria att tala öppet.

Resultat

Det första av de två övergripande temana är ”Professionell och rättssäker socialtjänst”, som genom sina underteman ”Vetenskap och beprövad erfarenhet”, ”Kostnadseffektivitet”, ”Hjälp till självständighet” och ”Socialsekreterarnas kompetens” på olika sätt fångar in vad som enligt intervjupersonernas mening utgör kvalitet i socialtjänstens ärendehandläggning och övriga arbete med skyddat boende. Fokus i detta tema är således socialtjänstens interna arbete. Det andra övergripande temat är ”Verksamheter som svarar mot socialtjänstens krav”, vars tre underteman ”Kamp om uppdragets form och innehåll”, ”Tillgänglig kunskap om våld i nära relationer” och ”Lämpliga lokaler och stödverksamhet” snarare fångar in uppfattningar om kvalitet i själva insatsen ”skyddat boende”.

Professionell och rättssäker socialtjänst

Vetenskap och beprövad erfarenhet

När cheferna och politikerna får frågan vad de generellt anser utgör kvalitet i socialtjänstens arbete, svarar de flesta inledningsvis att det är svårt att beskriva. Man ska följa lagen, svarar några. Flera utvecklar sina svar genom att säga att de insatser som socialtjänsten erbjuder ska ha en vetenskaplig bas eller vara evidensbaserade, så att man ska veta att det som görs har önskad effekt. En av cheferna (IPB2) säger till exempel att de i ledningsgruppen uppfattar kvalitet så att de ”ska bedriva socialt arbete med evidensbaserade metoder”. Ett annat exempel är en av politikerna, som uttrycker det på följande sätt:

Ja, det är ju en jättesvår, knepig fråga att svara på. [...] Kvalitet känner jag också viktigt att det är, alltså att det finns någon evidens i det man gör. Att man jobbar med evidensbaserade metoder så att man vet att det här ger effekt. (IPD3)

Kostnadseffektivitet

Utmed samma spår talar flera också om kostnader. Kvalitet i det sammanhanget handlar om insatsernas faktiska effekter och därmed vetenskapen om att kommunens resurser används kostnadseffektivt. En politiker sade till exempel:

Kvalitet för mig handlar också någonstans faktiskt om långsiktigt hållbara resurser. Att staten, samhället, kommunen inte ska betala 6 000 kronor dygnet i placeringskostnad om vi inte vet att det ger avsedd effekt. (IPC4)

I en diskussion om stundtals orimligt höga kostnader i samband med placeringar menade en chef liksom ovan att man behöver fråga sig vad man får för pengarna. En hög dygnskostnad måste motiveras av hög kvalitet i insatsen. Samtidigt poängterade hen att kostnaden inte är allt, och att det inte finns någon övre kostnadsgräns för placeringar:

Här finns ingenting [...] som säger att det inte får kosta [...] mer än x antal kronor. Det är klart budgeten måste hållas [...] och det gör vi naturligtvis så gott vi kan. Men, det är inte så att någon blir utan stöd som behövs. Det är inte min upplevelse. (IPD1)

Även om flera chefer och politiker på detta sätt hävdade att kvaliteten, inte priset, är avgörande, och att alla måste få det stöd som behövs, var det ändå många som återkom till att just detta att ”hålla budget” utgör en central aspekt av kvalitet i deras verksamheter. Eller som en chef (IPB2) svarade på frågan om vad kvalitet är:

Att vi använder skattebetalarnas pengar så att det kommer dem till nytta. [...] det [är] också en kvalitetsfråga och arbeta så att man kan hålla budgeten. (IPB2)

Underskott ett år brukar automatiskt leda till besparingskrav nästa år. Detta innebär neddragningar i vilkas förlängning medborgarna riskerar att inte få det stöd de behöver. Möjligen kan den här typen av resonemang om kvalitet hänföras till att det just ligger i dessa chefers och politikernas uppdrag att hålla budget och se till att budgeterade resurser räcker, eftersom de annars kan vara tvungna att göra direkta nedskärningar nästkommande år.

Hjälp till självständighet

En annan aspekt av kvalitet, som vissa intervjupersoner mer direkt kopplar till skyddat boende, handlar om insatsernas syfte. På olika sätt diskuteras betydelsen av att komma vidare i livet och att kunna klara sig själv utan socialtjänsten. Ett exempel på detta återfinns nedan, där en av cheferna resonerar om kvalitet för socialtjänstens alla olika klienter:

Jag tänker att kvaliteten för den nyanlände såklart skiljer sig mot kvaliteten för den våldsutsatta respektive missbrukaren och så vidare. Men, den gemensamma nämnaren [...] för samtliga är ju ändå ett liv med goda levnadsvillkor och där du utifrån dina förutsättningar har fått det stöd som du bedöms ha behov utav och sedan även kan gå vidare från insatser från oss mot ett självständigt liv. (IPA1)

En del intervjupersoner talar om risker och bristande kvalitet i samband med att man kanske till och med stöttar för mycket och att socialtjänsten därmed inte arbetar tillräckligt tydligt för att klienterna ska komma vidare i livet. Vissa kopplar också detta till en förminskning av klienterna, så att kvalitet därmed handlar om att göra precis det motsatta. I följande citat från intervjun med en chef framkommer just vikten av att inte förminska klienterna genom alltför mycket stöd utan i stället fokusera på den egna styrkan hos de våldsutsatta kvinnor som personalen möter i sitt arbete:

Det är läkande att se att jag själv har gjort någonting. Att jag är kapabel och att jag kan ta mig ur det här. Jag har förhållit mig på ett visst sätt och nu använder jag den kraften för att gå vidare. [...] [D]e flesta kvinnor är superstarka och de klarar det här och vi ska inte tala om hur de ska göra utan det handlar om att lyfta det som fungerar. (IPE1)

En annan aspekt av samma sak är problemet med höga placeringskostnader till följd av långa placeringstider. En chef förklarar detta med att medarbetare tidigare utgick från att kvalitet är liktydigt med omfattande stödinsatser:

Starka medarbetare på enheten som hade drivit det här tänkte att det var ju verkligen utifrån kvalitet och har man varit utsatt som kvinna [...] behöver man långa placeringstider, långa behandlingar, långa kontakter. Det var ett väldigt omhändertagande. (IPB2)

Denna bild av långa placeringar, omfattande stödsatser och klienter som blir beroende av socialtjänsten återkommer i flera intervjuer och beskrivs då genomgående som problematiskt utifrån ett kvalitetsperspektiv, vilket illustreras i följande citat från en intervju med en av politikerna:

För mig är ju kvalitet att mäta hur fort får vi människor vidare i sitt liv. Hur fort klarar sig människor utan vår hjälp? För mig är det kvalitet [...]. Det man tror är bra kvalitet i en verksamhet behöver inte alltid innebära att det är bra för individen. Det behöver inte alltid innebära att individen tar sig vidare, utan det kan innebära precis tvärtom. Att de blir ännu mer beroende av socialtjänsten. (IPA4)

Samma politiker beskriver också hur våldsutsatta kvinnor i kommunen tidigare tenderade att få både omedelbara och omfattande skyddsåtgärder och att de ofta blev kvar ganska länge på skyddade boenden, oavsett hur deras individuella situation såg ut. Detta liknar hen vid en ”inlåsning”; hen menar att den ”hjälpmentaliteten som finns inom socialtjänsten ibland helt enkelt blir kontraproduktiv”.

Socialsekreterarnas kompetens

Kvalitet diskuteras också som en fråga om socialsekreterarnas kompetens, som tycks rymma flera olika och ibland överlappande dimensioner. Bland annat beskrivs den kompetens som krävs för att göra korrekta bedömningar av våldsutsatta klienters behov, men också den som krävs för att korrekt para ihop dessa behov med rätt typ av insats. Kopplat till detta hävdar flera intervjupersoner att kvalitet även handlar om att kunna göra rättssäkra bedömningar, det vill säga att man ”självkärlt också följer lagstiftningen”, som en av de intervjuade politikerna (IPD4) uttryckte det. En av de intervjuade cheferna utvecklar ett liknande resonemang genom att koppla kvalitet dels till att göra korrekta bedömningar, dels till att utföra ett arbete präglad av rättssäkerhet:

När en person kontaktar socialtjänsten [...] behöver vi hänvisa de här personerna rätt så att man inte hamnar utanför på något sätt. Det är det första jag tänker på. Det andra jag tänker på är att allting vi gör inom socialtjänsten [...] ska vara rättssäkert. (IPD2)

Parallellt med detta talar flera av de intervjuade även om hur själva bemötandet av klienter utgör en viktig del i kopplingen mellan kvalitet och kompetens. Här säger till exempel en av de intervjuade cheferna (IPB2) att hen alltid för sina medarbetare poängterar vikten av bemötandet i det personliga mötet. Hen menar också att den dokumentation som görs är avgörande inte bara för att klienterna ska kunna förstå vad socialsekreterarna säger och gör, utan också för att de lätt ska kunna ta till sig det de skriver i sina bedömningar. På liknande sätt hävdar en annan chef (IPE2) att kvalitet handlar om att göra det man ska, att inte vara alltför omhändertagande och att själva ”hantverket hos socialsekreterarna” är det väsentliga, där just bemötande, samtal och tydlighet sägs vara avgörande. Ännu en del av kopplingen mellan kvalitet och kom-

petens handlar om socialsekreterarnas specifika kunskaper om våld i nära relationer. Detta kan illustreras med hur en av cheferna menade att kvaliteten i socialtjänstens arbete med skyddat boende bland annat handlar om att ha god kunskap om våld och våldets mekanismer. Hen menar att de lägger stor vikt vid denna kunskap genom en egen kompetensutvecklingsprocess i vilken de:

jobbar mycket med att också jobba med oss själva. [...] Så det tycker jag är kvaliteten, att vi drar [ärenden] i handledning, vi har ärendegenomgångar, vi har metodutveckling [och] vi fyller på med utbildningar när det [behövs]. (IPE2)

Verksamheter som svarar mot socialtjänstens krav

Kamp om uppdragets form och innehåll

Analysens andra övergripande tema, "Verksamheter som svarar mot socialtjänstens krav", innefattar intervjupersonernas svar på och resonemang kring frågor om kvalitet i mer direkt anslutning till de skyddade boenden de arbetar med. Det handlar bland annat om vikten av att de aktuella boendena följer socialtjänstens uppdrag. "Följa" kan här närmast förstås så att boendena ska ta till sig och arbeta utifrån de beskrivningar som bifogas varje ärende och specifikt anger hur man från socialtjänstens sida menar att insatsen ska utformas visavi klienten. Med utgångspunkt i den tidigare nämnda relationen mellan pris och kvalitet och utifrån ett tydligt marknadsrelaterat perspektiv visar följande citat hur en av de intervjuade cheferna menade att det är kommunen – inte boendet – som ska ha tolkningsföreträde i fråga om kvaliteten på den "produkt" som "köps":

Det är ju ändå vi, kommunen, som är beställaren. Det är vi som köper en vara och berättar vad vi vill att produkten ska innehålla rent krasst. Då tycker jag att de behöver svara upp på det och inte säga: "Jo, men vi tycker egentligen så här ...". Ja, men mitt svar blir då att det inte är vad vi vill ha. (IPB1)

En annan chef i samma kommun uttrycker sig på liknande sätt genom att beskriva hur skyddade boenden tidigare och i samband med att ramavtal etablerades gärna ville göra bedömningar och fatta egna beslut. Samtalsordningen och rollfördelningen har dock gått allt mer åt andra hållet på så vis att de skyddade boendena snarare bistår med underlag, medan socialtjänsten tydligare agerar "uppdragsgivare och fattar beslut" (IPB2).

Kopplat till detta med vikten av att de skyddade boendena följer socialtjänstens uppdrag nämns i några av intervjuerna vissa skillnader mellan boenden som drivs som företag och dem som drivs som ideella kvinnojourer. En av de skillnader som lyfts fram, och som vissa beskriver som bekymmersam, är att vissa av företagen antingen försöker förlänga placeringar eller utöka sitt uppdrag för att på så sätt kunna tjäna mer pengar. Så här uttrycker en av cheferna detta:

De [företagen] ser hela tiden nya behov. De medverkar inte till den här utslussningen, till det här att man [klienten] tar sig vidare till självförsörjning [...]. Vi har hela tiden en plan [...]. Det får inte kosta för mycket och då måste vi få igenom människor, ut igen och i bästa fall blir det ju bra för dem också. Jag tror kanske att alla människor mår bäst av att vara självförsörjande. Men, där har vi haft boenden som inte har velat släppa iväg kvinnor, utan placeringarna har blivit hur långa som helst. Då får jag för mig att det är de privata [företagen] som har det mer så för de tjänar ju pengar. (IPB1)

Andra menar att det snarare är kvinnojourerna som är alltför omhändertagande, vilket gör att kvinnorna får svårt att komma vidare i livet. Företagen anses här i högre grad följa socialtjänstens uppdrag. Så här uttrycker en av de intervjuade cheferna detta:

Kvinnjourerna, där ser jag ett större tänk av omhändertagande snarare än inom de privata företagen där jag tycker mig se mer av ett uppdragsfokus och ett arbetssätt som tydligare går ut på att [klienten ska] komma vidare. Men, det finns nyanser i det där också. Vi har även privata aktörer som jag tycker är omhändertagande. (IPA1)

I intervjuerna beskrivs även skillnader mellan företag och ideella kvinnojourer utifrån intervjupersonernas upplevda engagemang hos dem som arbetar för olika boenden. Vissa intervjupersoner framhåller uttryckligen detta engagemang som positivt och viktigt just i fråga om hur kvalitet kan förstås i dessa sammanhang. Flera intervjupersoner ställer även engagemang mot vinstintresse genom att upprätta ett slags skiljelinje mellan de företag och de ideella kvinnojourer som driver boenden. Följande citat från en av chefsintervjuerna kan tjäna som exempel här:

Det kan finnas en trygghet [...] i att använda ideella [skyddade boenden] som är knutna till riksorganisationer. För engagemang vet vi finns. Alltså, det är inte av fel anledningar som man [där] bedriver verksamhet [...] man gör det inte enbart för att vara vinstdrivna. Det är klart att det kan finnas en trygghet i att använda sig av ideella som botten i frågan. (IPC2)

En av de intervjuade politikerna (IPD3) säger på liknande sätt att om man ”brinner för att hjälpa de här personerna” så gör man också ett bättre arbete med högre kvalitet, vilket framför allt gynnar klienten. Även denna politiker knyter engagemanget till vikten av att följa socialtjänstens uppdrag i ett resonemang om hur det lätt blir problematiskt när engagerad personal på ett skyddat boende inte delar socialsekreterarnas bedömningar. Detta är en typ av åsiktsskillnader som ju flera andra intervjupersoner också berör genom att hävda att ett alltför starkt engagemang hos personal på boenden kan försvåra socialtjänstens arbete. Citatet nedan är ett exempel på hur detta uttrycks:

När det skyddade boendet, oavsett vem som driver det, hamnar i ett läge där man tänker sig att man ska driva kvinnan gentemot oss. Och bli dennes företrädare, talesperson eller vad man nu använder för begrepp. Det kan ju hända att vi har en annan uppfattning eller gör en annan bedömning än den kvinnan helst skulle önska. Val av kommun som nästa steg eller vad det kan vara. Där blir det inte bra när vi hamnar i de lägena där vi då behöver ha polemik gentemot en utförare. (IPA1)

Tillgänglig kunskap om våld i nära relationer

När intervjupersonerna vidareutvecklar sina resonemang om kopplingen mellan kvalitet och personal på skyddade boenden kommer de också in på andra aspekter. En av cheferna poängterar exempelvis hur både närheten och kontinuerlig tillgång till stödjande personal för dem som bor på skyddade boenden utgör en central aspekt av kvalitet. Hen utvecklar detta genom att beskriva hur det inte bör vara men ofta blir när någon behövande placeras i egen lägenhet:

Inte som det kanske är om man hamnar i en lägenhet och man träffar kontaktpersonen en gång i veckan och annars endast har möjlighet att ringa upp. Det är för mig inte kvalitet [...]. Är man i kris och satt i en egen lägenhet [då] tror jag inte man har förmågan att lyfta den där telefonen trots att man vet att man har möjligheten. Jag tror att det måste vara tvärtom. Att vi som hjälpare behöver stötta på ett helt annat sätt. (IPB2)

Förutom detta med de boendes tillgång till personal nämnde flera intervjupersoner även personalens kompetens som en viktig kvalitetsaspekt. En av de intervjuade politikerna beskrev det så att det i grund och botten handlar om personal som inte bara förstår att bete sig på ett anständigt sätt, utan som också är ”kompetenta”, ”straffria” och ”besitter vissa kunskaper om våld i nära relationer” (IPC4). Parallellt med detta beskrev en av cheferna (IPD2) hur hen alltid kontrollerar personalens utbildningsnivå i samband med att avtal tecknas med skyddade boenden. Hen framhöll hur relevant utbildningsnivå är för verksamheten och hur boendena i fråga också arbetar med personalens fortbildning. Även en av de intervjuade cheferna knöt kvalitet till personalens utbildning och engagemang:

Det handlar om att man har metoder och erfarenhet och även [...] utbildning för att ta emot och ge stöd till våldsutsatta kvinnor. Det handlar [också] om engagemang [...] jag tror att [...] det behövs ett stort engagemang för att skapa kvalitet. Det behövs [även] erfarenhet, men också utbildningar i olika former för att kunna ge det stöd som behövs. (IPC2)

Samma chef menade att kvaliteten i kvinnojourernas arbete kan vara lägre, eftersom man där i allmänhet inte ställer samma krav på utbildning eller professionalitet bland alla de ideellt engagerade som ofta utför en väsentlig del av arbetet. En annan av

de intervjuade cheferna utvecklade ett liknande resonemang om kvalitet utifrån just personalens engagemang, kompetens och kunskaper om våld i nära relationer, men då utifrån det ovannämnda perspektivet att personalen inte bör vara alltför engagerad eller omhändertagande:

Det ska vara personal som har den här våldskompetensen [och] som förstår [...] de olika faserna man genomgår. Men för mig är det lika viktigt att man också förstår att man ibland behöver backa lite [...] och [bara] stötta kvinnan att [...] leva ett så normalt liv det går [...]. För det har vi också varit med om, [att] man [på boendet] inte vill släppa kvinnan utan [...] liksom blir [h]ennes talesperson och [att] man då tar hand om för mycket. (IPB2)

Lämpliga lokaler och stödverksamhet

Intervjupersonerna diskuterade även kvalitet i skyddade boenden utifrån mer materiella aspekter, även om detta var ett mer undanskymt tema än de ovannämnda personalrelaterade aspekterna. En av politikerna uttryckte detta på följande sätt:

Men givetvis, när vi gör upphandlingar och när vi också tittar på vår egen regi så är det ju förstås kvalitet i form av faktiskt kvalitet, som logistik [...] inredning, tillgång till faciliteter, alltså, det är också kvalitet [...] men kanske det är en annan dimension då. Men huvudsaken är ju individen, vad är dess behov, hur vi kan möta det? Stödet den behöver i den traumatiska situationen individen kanske befinner sig i. (IPC3)

Intervjupersonerna beskrev på olika sätt hur mer materiella aspekter av kvalitet kan handla om både boendens fysiska utformning och inredning och om deras tillgång till särskilda resurser och faciliteter. Till exempel sammanfattade en av cheferna (IPD1) att kvalitet kort och gott handlar om att lokalerna ska vara "schyssta". Hen utvecklade detta genom att hävda att det bland annat handlar om hur lokalerna är utformade och inredda och att det inte bara kan vara "nägra skrubbar" som utgör boendet, utan att det till exempel ska vara möjligt att "laga sin egen mat." Ett annat sätt att se på kvalitetsens mer materiella aspekter handlar om boendenas möjligheter att garantera någon typ av bostad efter den aktuella placeringen. Flera intervjupersoner angav att ett sådant erbjudande blivit allt vanligare framför allt i de boenden som drivs av privata företag.

Då de kvinnor som placeras på skyddade boenden i många fall har med sig barn, framhöll flera intervjupersoner också att kvalitet innefattar boendenas möjlighet att ta emot barn och barnanpassning. Som en del av problematiken kring barn på skyddat boende beskrev en av cheferna hur just möjligheter för skolgång utgör en viktig faktor när de väljer skyddat boende. Medan vissa boenden tycks ha upparbetade kontakter med skolor i närområdet, finns det andra boenden där ett lärarlag kommer till det aktuella boendet för att bedriva undervisning. Längs samma linje nämner en chef (IPB1) att när det handlar om yngre barn så är en viktig kvalitetsaspekt huruvida de skyddade boendena har verksamhet direkt riktad till medföljande barn.

Analys och diskussion

Mot bakgrund av en alltmer konkurrensutsatt marknad för skyddade boenden och ett ökat fokus på kvalitet i samband med socialtjänstens upphandling av platser har syftet med den här artikeln varit att undersöka hur kommunpolitiker och chefer inom socialtjänsten konstruerar kvalitet i fråga om skyddat boende. Utgångspunkten var att innebörden av kvalitet skapas och återskapas genom de normer, värderingar och tolkningar som aktörer i ett visst sammanhang delar, ifrågasätter eller förhandlar om. Resultaten visar att kvalitet i socialtjänstens eget arbete med våldsutsatta framför allt sägs handla om kostnadseffektivitet och socialsekreterares specifika kompetens och evidens, men också säkerställande av att de våldsutsatta får stöd och hjälp för att kunna leva självständiga liv. I intervju svaren om kvalitet i skyddade boenden nämns vikten av att socialtjänstens uppdrag följs samt även här betydelsen av kompetent personal. Det senare handlar om att de som arbetar (ideellt eller avlönat) på ett boende ska ha rätt kunskaper om våld i nära relationer. Parallellt, men inte lika ofta, framhålls även de skyddade boendenas fysiska utformning och lokalernas lämplighet samt vikten av att olika stödverksamheter eller kompletterande verksamheter erbjuds.

Ett sätt att förstå dessa utsagor om kvalitet är att relatera dem till Donabedians ramverk (1988), där kvalitet får en innebörd utifrån struktur, process och resultat. Den förhållandevis tydliga betoningen av sambandet mellan kvalitet och kompetens bland personal både i socialtjänsten och på de skyddade boendena kan då förstås som primärt strukturell på så sätt att när önskad kompetens finns, så finns även kvalitet. På samma sätt förhåller det sig med lokaler och deras lämplighet, som också förs på tal, medan övrig fysisk utformning av skyddade boenden inte ges något större utrymme. Det senare kan kontrasteras mot tidigare forskning, som just betonar hur den fysiska utformningen av skyddade boenden är en central aspekt av deras kvalitet (Banga & Gill 2008; Wendt & Baker 2013; Asmoredjo, Beijersbergen & Wolf 2017). Det faktum att just kommunpolitiker och chefer inte gör någon direkt koppling mellan kvalitet och fysisk utformning kan bero på att de saknar insikt i viktiga kvalitetsaspekter på detaljnivå, eftersom de i sina roller befinner sig på visst avstånd från det faktiska arbetet på skyddade boenden.

De som betonar att kvalitet också handlar om att följa socialtjänstens uppdrag kan anses göra sig till tolk för en syn på kvalitet som processkvalitet, som övergripande handlar om vad eller hur något görs i en viss verksamhet. Det är kanske inte så förvånande att detta så tydligt lyfts fram inom denna grupp av intervjupersoner med tanke på deras roller och ansvar. Även annat av det som diskuteras inom ramen för socialsekreterarnas kompetens – det vill säga gott bemötande, rättssäker handläggning och vikten av att inte bli alltför omhändertagande – kan förstås som aspekter av processkvalitet. Den här typen av processkvalitet är också flitigt förekommande i tidigare forskning, där man har lyft fram och diskuterat relationen mellan personal på skyddade boenden och våldsutsatta kvinnor (t.ex. Melbin, Sullivan & Cain 2003; Wendt & Baker 2013; Glenn & Goodman 2015; Asmoredjo, Beijersbergen & Wolf 2017; Sullivan & Virden 2017a; Bergstrom-Lynch 2018; Robinson, Maxwell & Rogers

2019). I vår studie däremot framhålls denna relation inte som särskilt viktig ur kvalitetshänseende annat än i negativa ordalag, då vissa intervjupersoner menar att man både inom socialtjänst och på skyddade boenden kan bli *alltför* omhändertagande.

Intervjupersonerna talar även om vad som kan förstås som resultat kvalitet, inte minst genom den i flera fall återkommande uppfattningen att skyddade boenden framför allt bör hjälpa våldsutsatta kvinnor att komma vidare till självständiga liv. En annan nära länkad kvalitetsaspekt som vissa av intervjupersonerna framhåller är att insatsen ska vara kort och kostnadseffektiv. Resultat kvalitet relateras alltså snarare till begränsning av stödsatsers längd, som kan komma till stånd genom att man håller distans och inte erbjuder alltför omfattande stöd.

Här är det också intressant att notera att ingen av intervjupersonerna uttryckligen nämner eller relaterar sin uppfattning om kvalitet till de kvalitetsindikatorer för skyddade boenden som Socialstyrelsen tagit fram, samtidigt som en hög andel av Sveriges skyddade boenden uppger att de möter dessa indikatorer (Socialstyrelsen 2020). Samtidigt känns ändå Socialstyrelsens indikatorer igen i många av intervjupersonernas resonemang om till exempel lokaler och personalens kompetens. En tolkning av detta är att Socialstyrelsens indikatorer trots allt har en normerande effekt på hur kvalitet uppfattas bland kommunpolitiker och chefer inom socialtjänsten, i alla fall bland dem vi har intervjuat. Med referens till Carlstedt och Jacobsson (2017) skulle detta kunna förstås så att konstruktionen av kvalitet i detta fall begränsas till indikatorer, medan andra centrala kvalitetsaspekter som möjligen är mer svårångade förbises.

Avslutningsvis: Vilken roll spelar våra intervjupersoners konstruktioner av kvalitet för verksamheten på skyddade boenden? Med marknadsiseringen av svensk välfärd följer förväntningar om både ”god” kvalitet och lägre kostnader samt krav på ökad kontroll och styrning av de insatser som upphandlas (t.ex. Winblad, Mankell & Olsson 2015). Mot bakgrund av detta är kommunpolitikernas och cheferns konstruktioner av kvalitet potentiellt normerande, eftersom det kan antas att de har visst tolkningsföreträde i formuleringen av uppdragsbeskrivningar, upphandlingsbeslut och utvärderingar av enskilda verksamheter. Samtidigt är innebörden av kvalitet i ett visst sammanhang ett resultat av processer där flera aktörers konstruktioner möts (t.ex. Megivern, McMullen, Proctor m.fl. 2007). Därmed är det troligt att det också kan uppstå spänningar mellan hur å ena sidan chefer och politiker konstruerar kvalitet och hur å andra sidan socialsekreterare, personal på skyddade boenden och våldsutsatta konstruerar kvalitet. Här behövs mer forskning, inte minst kring hur kvalitet konstrueras av olika aktörer, hur maktpositioner påverkar vilka konstruktioner som blir dominerande och hur dessa konstruktioner kan påverka allt från enskilda verksamheter till utvecklingen av hela verksamhetsområdet skyddat boende över tid.

Referenser

- Agevall Gross, L., V. Denvall, C. Kjellgren & M. Skillmark (2015) "Brottsoffer i indikatorland. Öppna jämförelser inom socialtjänstens brottsofferstödande arbete", *Socialvetenskaplig Tidskrift* 22 (3–4):341–358. <https://doi.org/10.3384/svt.2015.22.3-4.2345>
- Asmoredjo, J., M.D. Beijersbergen & J.R.L.M. Wolf (2017) "Client experiences with shelter and community care services in the Netherlands", *Research on Social Work Practice* 27 (7):779–788. <https://doi.org/10.1177/1049731516637426>
- Banga, B. & A. Gill (2008) "Supporting survivors and securing access to housing for black minority ethnic and refugee women experiencing domestic violence in the UK", *Housing, Care and Support* 11 (3):13–24. <https://doi.org/10.1108/14608790200800020>
- Bartlett, W., J.A. Roberts & J. Le Grand (red.) (1998) *A revolution in social policy. Quasi-market reforms in the 1990s*. Bristol: Policy Press.
- Bergstrom-Lynch, C.A. (2018) "Empowerment in a bureaucracy? Survivors' perceptions of domestic violence shelter policies and practices", *Affilia* 33 (1):112–125. <https://doi.org/10.1177/0886109917716104>
- Blom, B. & S. Morén (2012) "The evaluation of quality in social-work practice", *Nordic Journal of Social Research* 3 (1):71–87. <https://doi.org/10.7577/njsr.2062>
- Blomqvist, P. (2004) "The choice revolution. Privatization of Swedish welfare services in the 1990s", *Social Policy and Administration* 38 (2):139–155. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2004.00382.x>
- Botma, Y. & M. Labuschagne (2019) "Application of the Donabedian quality assurance approach in developing an educational programme", *Innovations in Education and Teaching International* 56 (3):363–372. <https://doi.org/10.1080/14703297.2017.1378587>
- Bovaird, T. (2007) "Beyond engagement and participation. User and community coproduction of public services", *Public Administration Review* 67 (5):846–860. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00773.x>
- Braun, V. & V. Clarke (2006) "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology* 3 (2):77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Burnett, C., M. Ford-Gilboe, H. Berman, N. Wathen & C. Ward-Griffin (2016) "The day-to-day reality of delivering shelter services to women exposed to intimate partner violence in the context of system and policy demands", *Journal of Social Service Research* 42 (4):516–532. <https://doi.org/10.1080/01488376.2016.1153562>
- Carlstedt, E. & K. Jacobsson (2017) "Indications of quality or quality as a matter of fact?", *Statsvetenskaplig tidskrift* 119 (1):47–70.
- Carey, G., E. Malbon, C. Green, D. Reeders & A. Marjolin (2020) "Quasi-market shaping, stewarding and steering in personalization. The need for practice-orientated empirical evidence", *Policy Design and Practice* 3 (1):30–44. <https://doi.org/10.1080/25741292.2019.1704985>
- Chanmugam, A. (2011) "Perspectives on US domestic violence emergency shelters.

- What do young adolescent residents and their mothers say?”, *Child Care in Practice* 17 (4):393–415. <https://doi.org/10.1080/13575279.2011.596814>
- Clegg, S., D. Courpasson & N. Phillips (2006) *Power and organizations*. London: SAGE.
- Cutler, T. & B. Waine (1997) ”The politics of quasi-markets. How quasi-markets have been analysed and how they might be analysed”, *Critical Social Policy* 17 (51):3–26. <https://doi.org/10.1177/026101839701705101>
- Dahlstedt, M. & A. Fejes (2018) *Skolan, marknaden och framtiden*. Lund: Studentlitteratur.
- Donabedian, A. (1988) ”Quality assessment and assurance. Unity of purpose, diversity of means”, *Inquiry* 25 (1):173–192.
- Eduards, M. (2002) *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Stockholm: Liber.
- Ekström, V. (2016) *Det besvärliga våldet. Om socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*. Linköping: Linköpings universitet. <https://doi.org/10.3384/diss.diva-130941>
- Ekström, V. (2018) ”Gränsytor under förhandling”, *Socialvetenskaplig Tidskrift* 25 (3–4):269–286. <https://doi.org/10.3384/svt.2018.25.3-4.2367>
- Elassy, N. (2015) ”The concepts of quality, quality assurance and quality enhancement”, *Quality Assurance in Education* 23 (3):250–261. <https://doi.org/10.1108/QAE-11-2012-0046>
- Elman, R.A. (2003) ”Refuge in reconfigured states. Shelter movements in the United States, Britain, and Sweden”, 94–113 i L.A. Banaszak, K. Beckwith & D. Rucht (red.) *Women’s movements facing the reconfigured state*. New York: Cambridge University Press.
- Enander, V., C. Holmberg & A.-L. Lindgren (2013) *Att följa med samtiden. Kvinnors rörelse i förändring*. Stockholm: Atlas.
- Evers, A. (2005) ”Mixed welfare systems and hybrid organizations. Changes in the governance and provision of social services”, *International Journal of Public Administration* 28 (9–10):736–48. <https://doi.org/10.1081/PAD-200067318>
- Gengler, A.M. (2011) ”Mothering under others’ gaze: Policing motherhood in a battered women’s shelter”, *International Journal of Sociology of the Family* 37 (1):131–152.
- Girth, A.M., A. Hefetz, J.M. Johnston & M.E. Warner (2012) ”Outsourcing public service delivery. Management responses in noncompetitive markets”, *Public Administration Review* 72 (6):887–900. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2012.02596.x>
- Glenn, C. & L. Goodman (2015) ”Living with and within the rules of domestic violence shelters. A qualitative exploration of residents’ experiences”, *Violence Against Women* 21 (12):1481–1506. <https://doi.org/10.1177/1077801215596242>
- Greenwood, M. & R. Mir (2019) ”Critical management studies and stakeholder theory. Possibilities for a critical stakeholder theory”, 33–52 i J.S. Harrison, J.B. Barney, R.E. Freeman & R.A. Phillips (red.) *The Cambridge handbook of stakeholder theory*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108123495.003>
- Hartman, L. (2011) *Konkurrensens konsekvenser*. Stockholm: SNS Förlag.
- Harvey, L. & D. Green (1993) ”Defining quality”, *Assessment & Evaluation in Higher Education* 18 (1):9–34. <https://doi.org/10.1080/0260293930180102>

- Hetling, A., A. Dunford, S. Lin & E. Michaelis (2018) "Long-term housing and intimate partner violence", *Affilia* 33 (4):526–542. <https://doi.org/10.1177/0886109918778064>
- Hjärpe, T. (2017) "Measuring social work. Quantity as quality in the social services", *Statsvetenskaplig tidskrift* 119 (1):23–46.
- Härnbro, S., M. Herz & M. Dahlstedt (2021) "Social tjänst till salu. Om socialt arbete i upphandlingens tid", *Sociologisk Forskning* 58 (3):267–286. <https://doi.org/10.37062/sf.58.22080>
- Kajonius, P.J. & A. Kazemi (2016) "Structure and process quality as predictors of satisfaction with elderly care", *Health & Social Care in the Community* 24 (6):699–707. <https://doi.org/10.1111/hsc.12230>
- Klintö, C. (2020) "Kvinnjourerna tappar – ny bransch växer", *Svenska Dagbladet*, 1 januari 2020.
- Le Grand, J. (1991) "Quasi-markets and social policy", *The Economic Journal* 101 (408):1256–1267. <https://doi.org/10.2307/2234441>
- Le Grand, J. (2007) *The other invisible hand. Delivering public services through choice and competition*. Princeton: Princeton University Press.
- Lukes, S. (2008 [2005]) *Maktens ansikten*. Göteborg: Daidalos.
- McGirr, S.A. & C.M. Sullivan (2017) "Critical consciousness raising as an element of empowering practice with survivors of domestic violence", *Journal of Social Service Research* 43 (2):156–168. <https://doi.org/10.1080/01488376.2016.1212777>
- McKay, S., D. Moro, S. Teasdale & D. Clifford (2015) "The marketisation of charities in England and Wales", *Voluntas* 26 (1):336–354. <https://doi.org/10.1007/s11266-013-9417-y>
- Meagher, G. & M. Szebehely (2019) "The politics of profit in Swedish welfare services. Four decades of Social Democratic ambivalence", *Critical Social Policy* 39 (3):455–476. <https://doi.org/10.1177/0261018318801721>
- Megivern, D.M., J.C. McMillen, E.K. Proctor, C.L. Striley, L.J. Cabassa & M.R. Munson (2007) "Quality of care. Expanding the social work dialogue", *Social Work* 52 (2):115–124. <https://doi.org/10.1093/sw/52.2.115>
- Melbin, A., C. M. Sullivan & D. Cain (2003) "Transitional supportive housing programs. Battered women's perspectives and recommendations", *Affilia* 18 (4):445–460. <https://doi.org/10.1177/0886109903257623>
- Nekham, E. (2021) "Svårt med boende för våldsutsatta kvinnor", *Svenska Dagbladet* 16 maj 2021.
- Regeringen (2011) "Uppdrag om skyddat boende". S2011/8989/FST. Stockholm: Socialdepartementet.
- Robinson, S.R., D.R. Maxwell & K.R. Rogers (2019) "Living in intimate partner violence shelters. A qualitative interpretive meta-synthesis of women's experiences", *The British Journal of Social Work* 50 (1):81–100. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz079>
- Roks (2019) "Kvinnjourerna trängs undan av riskkapitalister", <https://www.roks.se/nyheter/kvinnjourerna-trangs-undan-av-riskkapitalister> (hämtningsdatum 19 januari 2023).

- Salamon, L.M. (1993) "The marketization of welfare. Changing nonprofit and for-profit roles in the American welfare state", *Social Service Review* 67 (1):16–39. <https://doi.org/10.1086/603963>
- Sejr Guul, T., U. Hvidman & H.H. Sievertsen (2021) "Quasi-market competition in public service provision. User sorting and cream-skimming", *Journal of Public Administration Research and Theory* 31 (4):740–755. <https://doi.org/10.1093/jopart/maab002>
- Socialstyrelsen (2013) *Kartläggning av skyddade boenden i Sverige*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2015) *Kvalitet i skyddade boenden*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2020) *Kartläggning av skyddade boenden i Sverige*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2022) *Indikatorer för att mäta kvaliteten på verksamheten vid skyddade boenden*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SFS 2011:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SFS 2016:1145. *Lag om offentlig upphandling*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SOSFS 2011:9. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Stenius, K. & J. Storbjörk (2020) "Balancing welfare and market logics. Procurement regulations for social and health services in four Nordic welfare states", *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 37 (1):6–31. <https://doi.org/10.1177/1455072519886094>
- Strand, E. & C. Faver (2005) "Battered women's concern for their pets. A closer look", *Journal of Family Social Work* 9 (4):39–58. https://doi.org/10.1300/J039v09n04_04
- Strannegård, L. (2013) "Kvalitet på modet", 13–25 i L. Strannegård (red.) *Den omätbara kvaliteten*. Lund: Studentlitteratur.
- Sullivan, C.M., I. Baptista, S. O'halloran, L. Okroj, S. Morton & C.S. Stewart (2008) "Evaluating the effectiveness of women's refuges. A multi-country approach to model development", *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 32 (2):291–308. <https://doi.org/10.1080/01924036.2008.9678790>
- Sullivan, C.M. & T. Virden (2017a) "Interrelationships among length of stay in a domestic violence shelter, help received, and outcomes achieved", *American Journal of Orthopsychiatry* 87 (4):434–442. <https://doi.org/10.1037/ort0000267>
- Sullivan, C.M. & T. Virden (2017b) "An eight state study on the relationships among domestic violence shelter services and residents' self-efficacy and hopefulness", *Journal of Family Violence* 32 (8):741–750. <https://doi.org/10.1007/s10896-017-9930-7>
- Svallfors, S. & A. Tyllström (2019) "Resilient privatization. The puzzling case of for-profit welfare providers in Sweden", *Socio-Economic Review* 17 (3):745–765. <https://doi.org/10.1093/SER/MWY005>
- Szebehely, M. (2011) "Insatser för äldre och funktionshindrade i privat regi", 215–257 i L. Hartman (red.) *Konkurrensens konsekvenser*. Stockholm: SNS Förlag.
- VanNatta, M. (2010) "Power and control. Changing structures of battered women's shelters", *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences* 5 (2):149–161. <https://doi.org/10.18848/1833-1882/cgp/v05i02/59363>

- Vaughn, M. & G.H. Stamp (2003) "The empowerment dilemma. The dialectic of emancipation and control in staff/client interaction at shelters for battered women", *Communication Studies* 54 (2):154–168. <https://doi.org/10.1080/10510970309363277>
- Wendt, S. & J. Baker (2013) "Aboriginal women's perceptions and experiences of a family violence transitional accommodation service", *Australian Social Work* 66 (4):511–527. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2012.754915>
- Winblad, U., A. Mankell & F. Olsson (2015) "Privatisering av välfärdstjänster. Hur garanteras kvaliteten i vård och omsorg?" *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (4):531–554.
- Yogev, T. (2010) "The social construction of quality. Status dynamics in the market for contemporary art", *Socio-Economic Review* 8 (3):511–536. <https://doi.org/10.1093/ser/mwp030>
- Young, D. & L.M. Salamon (2002) "Commercialization, social ventures and for-profit competition", 521–548 i L.M. Salamon (red.), *The state of nonprofit America*. Washington: Brookings Institution Press.
- Överlien, C. (2011) "Women's refuges as intervention arenas for children who experience domestic violence", *Child Care in Practice* 17 (4):375–391. <https://doi.org/10.1080/13575279.2011.596816>

Författarpresentation

Veronica Ekström är docent i socialt arbete och verksam som lektor vid Institutionen för socialt arbete, Marie Cederschiöld högskola. Hon forskar om stöd till våldsutsatta, om samverkan mellan polis och socialtjänst i ärenden som rör våld i nära relationer och om nätbaserat stöd och behandling till personer med missbruksproblematik och deras anhöriga.

Johan Hvenmark är docent i företagsekonomi och verksam som lektor vid Centrum för civilsamhällsforskning, Marie Cederschiöld högskola. Hans forskning rör organisering och ledning i ideella verksamheter med fokus på frågor relaterade till bland annat medlemskap, krisberedskap, utbildning, finansiering, sociala innovationer, kön och jämställdhet samt gränslandet mellan marknad och civilsamhälle.

Båda författarna har bidragit likvärdigt till artikeln.

Kontaktuppgifter

Veronica Ekström
Marie Cederschiöld högskola
Box 11189, 100 61 Stockholm
veronica.ekstrom@mchs.se

Människans sociala relationer med djur

En utmaning för totalförsvaret?

Social relations between humans and animals. A challenge for the total defence?

The war in Ukraine has had an extensive impact upon societies not directly involved in the military fighting. Traditional and social media has been filled with references to the war and discussions concerning how individuals as well as society as a whole would cope if war were to erupt in Sweden. In this context, an often overlooked issue is the relationship between humans and animals. This article discusses challenges to the total defence system, brought on by the norms of the 2020s, concerning the social relationship between humans and animals. It presents a number of areas wherein the relation between humans and animals is likely to raise questions and invoke conflict with existing regulations of the total defence: views of security, laws and regulations for wartime and crisis situations, and the development of social relations between humans and animals. Finally, some ideas are presented regarding how a total defence including animals could be materialized, and which changes such ideas would pose to the present total defence.

Keywords: defence policy, total defence, animals, human–animal studies, Ukraine

EFTER EN TID av avmilitarisering i Europa (Sheehan 2008; Holmberg 2015) syns sedan ett par år tillbaka en allt kraftigare tendens mot ökad militarisering och en återgång till en traditionell syn på säkerhet där staten står i fokus. Denna situation är inte oproblematiserad. Militariseringen äger rum i ett samhälle som är förändrat på många sätt jämfört med kalla krigets sista årtionden. I den här artikeln fokuserar vi på hur människors sociala relationer med djur utmanar den verksamhet vi kallar totalförsvaret. Vi talar i första hand om en svensk kontext, även om vi refererar forskning som också har ett internationellt perspektiv.

Samhället har de senaste årtiondena haft ett ökat fokus på postmateriella värden, globaliseringens effekter och hållbarhet. Särskilt stort verkar engagemanget vara hos den unga generationen, som uppmärksammat säkerhetskONSEKVENSerna om klimatkrisen inte hanteras (Bowman 2020; Holmberg & Alvinus 2020). Det förefaller som om samhället står inför en omvärdering av normer och sociala praktiker kopplade till djur och miljö, något som påverkar relationen mellan djur och människa samt hanteringen av djur och miljö i samhället. Därmed förändras också vår förståelse av vad som inryms i det sociala.

Det vi kallar antropocen har skapat utrymme för kritik och problematisering av relationer mellan djur och människor. Människans dominans och självbild som över-

ordnad natur och djur har kommit att ifrågasättas och de negativa konsekvenserna av människans livsstil för djur och natur har börjat tas på allvar (Youatt 2014; Thornes 2016; Fagan 2017). Flera länder har anpassat sin lagstiftning efter dessa normer genom att erkänna djur och miljö som egna rättssubjekt (se exempelvis Kotzé & Villavicencio Calzadilla 2017; Eisen 2017). Inom snart sagt varje samhällsvetenskapligt område finns i dag forskning som lyfter frågor om djur i relation till centrala frågeställningar inom ämnet. Djurs politiska status och rättigheter har problematiserats av exempelvis Donaldson och Kymlicka (2011); djurs betydelse i studiet av internationella relationer har lyfts fram av Fougner (2021); djurs sociala roller och relationer till människan har undersökts av Carter och Charles (2018) samt av Pöllänen och Osika (2018); uppgraderingen av djurs juridiska status har analyserats av exempelvis Eisen (2017).

Djur som kategori förstås till att börja med oftast i relation till människan – det är en icke-människa. Om vi börjar analysera kategorin djur så finner vi stor komplexitet. Donaldson och Kymlicka (2011) talar om tamdjur, vilda djur och djur som lever på gränsen till människans värld (exempelvis möss och råttor, fåglar och ekorrar i städer). Tamdjuren kan delas in ytterligare i husdjur eller sällskapsdjur, tjänstedjur, lantbrukets djur och försöksdjur. Dessa tamdjurs relationer med människan är väldigt olika – de har olika funktioner, relationer och beroenden och de behandlas och värderas på vitt skilda sätt. Med tanke på det som behandlas i denna artikel kan vi konstatera att frågan om tjänstedjur finns dokumenterad i forskningen om försvaret, både historiskt och i dag (Cudworth & Hobden 2015; Hediger 2012; Palm 2019). Tjänstedjur som används som verktyg av militären ses i många länder som hjältar på samma sätt som soldaterna de tjänstgjort med, och allmänheten reagerar starkt på situationer där djurens insatser inte respekteras. Exempel på detta är hundar som tjänstgjort i Irak och Afghanistan (BBC 2020) samt i Ukraina (Gleeson 2022). De djur som kommit att spela störst roll för försvarspolitikerna är emellertid lantbrukets djur. I rollen som livsmedel blir dessa djurs individuella liv obetydliga men skyddsvärda genom människans behov av livsmedelsförsörjning. Här finns en organisation – Svenska Blå Stjärnan – som har till uppgift att sörja för lantbrukets djur i händelse av kris och krig. Husdjuren är de tamdjur som nästan är helt frånvarande i den försvarspolitiska diskursen, varför vi i det fortsatta resonemanget kommer att fokusera på husdjuren när vi talar om djur – om inte annat anges.

Foucault talar om biopolitik eller biomakt som ”en makt som inte individualiserar, utan om man så vill ’massifierar’, som inte är riktad mot människan som kropp utan människan som art [...] den samling processer där till exempel proportionen mellan födselar och dödsfall, förhållandet inom reproduktionen och fruktbarheten inom en befolkning ingår” (Foucault 2008[1997]:220). Chrulow och Wadivel (2017:2) formulerar relationen mellan människa och djur som en biopolitisk relation, vilken de analyserar ur olika perspektiv i sin bok: ”maktsystem från djurparker till industriella jordbruk vilka utövar på samma gång våld, omsorg och dominans över ickemänskliga djur”. Sociologisk forskning har slagit fast att människors sociala relationer med deras husdjur är utvecklade. Djuren betraktas som individer och familjemedlemmar (Redmalm 2021) och de spelar en viktig roll i hemmet (Holmberg 2014). Deras närvaro i

familjen karaktäriseras av intimitet, och människa och djur utvecklar tillsammans en rytm som tar stor plats i, och är viktig för, vardagslivet (Holmberg 2019). Samtidigt finns det tydliga biopolitiska drag i relationen mellan människa och husdjur, vilken också karaktäriseras av en maktasymmetri. Människan kontrollerar när och hur djuret får äta, gå ut, träffa andra djur, reproducera sig och slutligen hur och när djuret får avsluta sitt liv (Ferguson 2004; Chrulew & Wadivel 2017; Redmalm 2021).

Under senare år har ett antal kriser och exceptionella händelser inträffat där djurs betydelse kommit i förgrunden. Samhällen i västvärlden ordnar allt oftare med skydd för djur vid allvarliga bränder och naturkatastrofer (Alperstein 2020; Vaziri 2020). Om det uppstår tvivel beträffande möjligheterna att skydda djuren kan människor prioritera att sörja för sina husdjurs säkerhet och därmed försaka sin egen rätt till skydd. I samband med utgivningen av beredskapsbroschyren *Om krisen eller kriget kommer* 2018 och kriget i Ukraina våren 2022 ökade intresset för beredskap. Många uppmärksammades på den bristande inkluderingen av djur i totalförsvaret och förbudet mot att medta djur i skyddsrum (MSB 2022a, 2022b; Sjöstedt 2022). Det förefaller som om samhället kommit till en punkt där djur inkluderas till den grad i våra sociala sammanhang att även organiseringen av totalförsvaret påverkas.

Den här artikeln avser att genomgripande problematisera djurens egenvärde i relation till säkerhet och kris och hur normer kring relationer mellan människor och djur på olika sätt kan tänkas utmana det som i Sverige kallas totalförsvaret. Traditionellt är säkerhets- och försvarspolitikerna det område som kan anses stå längst ifrån en samhällsförändring, där djur erkänns som subjekt, även om det finns viss forskning på området. Syftet med artikeln är därför att med hjälp av sociologisk och annan samhällsvetenskaplig kunskap problematisera synen på djur med tanke på den högaktuella frågan om säkerhet, försvar och krishantering. Frågor som väcks i forskningen är exempelvis: Vilken roll har djur i krig och kris? Vad betyder relationen med djur för människan under ett exceptionellt tillstånd? Resultaten ger vid handen att även om djurs formella roller i huvudsak är instrumentella (Cudworth & Hobden 2015), är även dessa relationer betydelsefulla för hur människor hanterar påfrestande förhållanden (Hediger 2012). Leep (2018) resonerar kring hur det under krig kan uppstå en kosmopolitisk tillhörighet i relationen mellan arter. Människor kan i en sådan situation finna det naturligt och välgörande att exempelvis sörja för hemlösa djur, vilka även de lider av krigets vedermödor. Huvuddelen av litteraturen har någon form av kritiskt perspektiv, och under många av aspekterna ligger frågan om huruvida uppdelningen mellan människa och djur med alla dess implikationer är hållbar och etiskt försvarbar. Vad händer när vi relaterar dessa frågeställningar till totalförsvaret? Hur framställs djur i dessa sammanhang? Vilka rättigheter har djur, och vem tar ansvar för dem i krissituationer?

När vi utforskar hur djur förhåller sig till säkerhet och krishantering inom ramen för totalförsvaret kan vi dels kritiskt analysera hur förhållandet ser ut i dag, dels utgå från de frågor som vi identifierat nationellt och internationellt och med hjälp av dessa problematisera den svenska kontexten. I det första tillvägagångssättet handlar det om att blottlägga narrativ och diskurser som konstituerar dagens totalförsvaret, dekonstruera vilken syn på djur som dominerar och uttala hur den bör förändras. I det andra till-

vägagångssättet tar vi hjälp av exempel som kommit fram i debatten kring djur i fråga om krig och totalförsvaret specifikt. Genom att utforska hur totalförsvaret kan förhålla sig till djur bidrar vi dels med att tillämpa teorier och alternativa perspektiv på säkerhet som inte tidigare anlagts vid analys av totalförsvaret, dels med att formulera nya idéer som kan öka medvetenheten om behovet av anpassning till förändrade samhällsnormer för att skapa ett inkluderande och legitimt totalförsvaret.

Det är välkänt att militära organisationer, och försvars- och säkerhetssektorn som helhet, har svårt att förhålla sig till normativa samhällsförändringar (Holmberg & Alvinus 2019). Strukturella och funktionella förändringsprocesser klarar dessa organisationer av att hantera, men normativa förändringsprocesser är abstrakta i fråga om avsändare, immateriella (osynliga) och ofta utmanande för centrala karaktäristika i den militära organisationen. Sådana karaktäristika är exempelvis synen på den egna organisationen som exklusiv och föreställningen att anpassning till sociala normer är ett val och därmed något onödigt. Konsekvenserna av en alltför stor dissonans mellan totalförsvaret och samhällets normer är bristande legitimitet och måluppfyllelse. Det gamla totalförsvaret byggde på en institutionalisering av en mycket traditionell, maskulin militariserad kultur som prioriterade militära värden. Samhället ser annorlunda ut i dag, och det nya totalförsvaret måste förhålla sig till att de militära värden som tidigare prioriterades – exempelvis vad som är totalförsvarets viktig verksamhet och vem eller vilka som ska skyddas och prioriteras – kan komma att ifrågasättas. Olika former av motstånd kan också aktualiseras.

Artikeln är disponerad på följande sätt. I nästa avsnitt presenteras totalförsvaret som idé och verksamhet som det såg ut under kalla kriget och som det ser ut i dag. Här konstateras att det juridiska ramverket och de grundläggande organiseringsprinciperna inte har förändrats i någon större utsträckning, varför det är rimligt att konstatera att det kan finnas en dissonans mellan totalförsvarets idé och utformning och de samhällseliga normer som gäller på 2020-talet. Därefter går vi över till den sociologiska och samhällsvetenskapliga diskussionen kring hur djurfrågan innebär en utmaning för totalförsvaret med fokus på säkerhet, juridik och sociala relationer mellan människor och djur. Avslutningsvis frågar vi oss hur ett totalförsvaret som inkluderar djur skulle kunna se ut, och vilka förändringar som skulle krävas i dagens totalförsvaret för att göra detta möjligt.

Totalförsvaret i går och i dag

Totalförsvaret är en verksamhet med syfte att bistå det svenska samhället vid kris och krig. Det består av samverkande militära och civila aktörer. Efter kalla kriget tonades hotet från Sovjetunionen ner, vilket ledde till en kraftig nedmontering av hela totalförsvarets förmåga inklusive stora delar av Försvarsmakten (Bergström, Styhre & Thilander 2014). Sedan dess har det svenska samhället förändrats i ett flertal avseenden. En minskad statsförvaltning och ökad privatisering skapar andra förutsättningar för totalförsvaret i dag än de som var för handen under kalla kriget (Kommittén för totalförsvarets verksamhet 2019). Exempelvis talar man om privata aktörers och andra

icke erkända säkerhetsaktörers deltagande som nya totalförsvarsaktörer (Hobbins, Danielsson & Sjöstedt 2020).

Säkerhetsläget i Sveriges närområde anses ha blivit gradvis försämrat under senare år. Europas säkerhetspolitiska ordning har utmanats sedan Ryssland invaderade Georgien år 2008, annekterade Krimhalvön år 2014 samt inledde en invasion av Ukraina den 24 februari 2022. Dessa utmaningar i Sveriges närområde har kommit att kallas de strategiska chockerna (Edström, Gyllensporre & Westberg 2018). Till följd av dessa har man sett ett behov av att involvera ett flertal svenska aktörer i uppbyggnaden av det nya totalförsvaret, och genom denna utveckling hävdar man implicit totalförsvarets betydelse för hanteringen av höjd beredskap (Wither 2020).

Sammantaget kan vi konstatera att totalförsvaret har utmanats av en lång process av avmilitarisering och efterföljande nedskärningar, privatisering av statliga aktörer och globalisering, men också av ett försämrat säkerhetsläge och behov av upprustning (Holmberg & Alvinus 2019). Totalförsvarsbegreppet har präglats av en kollektivistisk tanke – vi försvarar Sverige tillsammans. Men individualisering, digitalisering, teknisk utveckling (se exempelvis Rosa 2013[2005]) och avveckling av värnplikten (som senare dock återinfördes) har satt sina spår i de nya generationerna. Försvarsmaktens förankring i det civila samhället har under en lång tidsperiod försvagats politiskt såväl som samhälleligt (Wallenius, Berglund, Brandow & Hede 2021).

Totalförsvaret är inte enbart beroende av att det finns en samverkan mellan civila beredskaps- och krishanteringsmyndigheter och Försvarsmakten, utan dess funktionalitet är minst lika beroende av försvarsvilja och folkförankring (Bērziņa & Zupa 2021; Wallenius, Berglund, Brandow & Hede 2021). Försvarsvilja och folkförankring har i långa perioder av fred ansetts minska i takt med Försvarsmaktens nedskärningar (Wallenius, Brandow, Berglund & Jonsson 2019). De har helt enkelt med tiden sjunkit alltmer. Tendensen är dock vändande, och i en debattartikel hävdar Maria Fors Brandebo apropå kriget i Ukraina att försvarsviljan och stridsmoralen bland svenskar skulle bli lika stor som hos ukrainarna om Sverige drabbades av krig (Fors Brandebo 2022). Men skulle försvarsviljan bli större om hänsyn i större utsträckning togs till djur? Till denna fråga återkommer vi nedan.

Vad har djur med totalförsvaret att göra?

I denna del problematiserar vi med hjälp av sociologiska och bredare samhällsvetenskapliga perspektiv hur totalförsvaret förhåller sig till djur. Diskussionen är inriktad på frågor, förväntningar och farhågor som en seriös behandling av djur i denna kontext väcker. Vi har låtit diskussionen kretsa kring ett antal fokusområden: säkerhet, juridik samt utvecklade sociala relationer mellan människor och djur.

Säkerhet – djur som säkerhetssubjekt i fred, kris och krig

Sedan kalla krigets slut har säkerhets- och försvarssektorn utmanats av ett antal normativa förändringsprocesser, vilka möjliggjorts av ett vidgat säkerhetsbegrepp (Buzan, Wæver & de Wilde 1998). Under 1990-talet debatterades begreppen huma-

nitär intervention och ”skyldighet att skydda” (Finnemore 2003), vilket satte fokus på individens säkerhet. Individerna hade tidigare varit ”gömd” bakom statens säkerhet, men med detta fokus på mänsklig säkerhet kommer exempelvis frågor som hur olika diskrimineringsgrunder hanteras i en totalförsvarskontext upp på dagordningen. Finns information på olika språk, beaktar beredskapsplanerna tillgänglighet? Samhälleliga förändringsprocesser utan lika tydlig koppling till säkerhets- och försvarssektorn har också påverkat starkt. Normaliseringen av försvarspolitikerna under 2000-talet innebar att samma krav började ställas på försvaret som på andra myndigheter (Forster 2006; Norheim-Martinsen 2016). Individualisering och värdeförändringar har haft som konsekvens att befolkningen i västvärlden är mer fokuserad på självuppfyllelse och individuella värden än på kollektiva värden (Inglehart 2008; Rosa 2013[2005]). Denna utveckling har utan tvekan stor betydelse för totalförsvaret, som förlorar i legitimitet och attraktionskraft (Holmberg 2015).

Strävan efter hållbarhet och säkerhet för natur och miljö är en utveckling som i någon mån kanske kan återskapa de kollektiva värden som frångåtts under individualiseringens årtionden. Liksom under 1990-talet omprövas tanken på statens säkerhet – men denna gång av ett fokus på säkerhet för natur och djur, eller helt enkelt allt levande på planeten (Fagan 2017; McDonald 2018). De teoretiska och begreppsliga diskussionerna om dessa frågor inom säkerhetsstudier får dock sällan en praktisk tillämpning. Staternas säkerhets- och försvarssektorer är inte särskilt mottagliga för nya referensobjekt, och militära organisationers verksamhet har länge ansetts bidra till allvarliga miljöproblem (Clark & Jorgenson 2012). Hållbarhet är ingen prioriterad fråga för västvärldens försvarsmakter.

Rysslands krig mot Ukraina har skakat om det svenska samhället, och vi ser ett förnyat intresse för statens försvar. I det här sammanhanget väcks frågor som speglas i mediernas rapportering: Var är vårt närmaste skyddsrum är beläget? Hur länge måste vi klara oss på vår egen hemberedskap? Vilka av våra ägodelar har staten rätt att beslagta, och vad händer om vi vägrar att infinna oss för tjänst i totalförsvaret? (SVT 2022). Här aktualiseras frågor om djurs säkerhet – djur som säkerhetssubjekt och som följeslagare till människan. Förbudet mot att ta med husdjur i skyddsrum har ifrågasatts, och det är tydligt att många med husdjur är beredda att sätta sin egen säkerhet på spel och inte lämna sina husdjur ensamma (Sjöstedt 2022). Detsamma gäller exempelvis evakuering, där vi sett att människor under kriser som orkanen Katrina i USA har vägrat att låta sig evakueras om de inte fått ta med sina husdjur (Chadwin 2017). De nära sociala relationer mellan djur och människa som omtalades i inledningen får konsekvenser för synen på säkerhet och djurs exkludering i totalförsvarskontexten.

Det ska tilläggas att denna dissonans i fråga om djurs säkerhet förekommer även i fredstid. Exempelvis tenderar myndigheter att dölja situationer där djurs säkerhet står på spel. Länsstyrelsernas hantering av djurskyddsärenden sekretessbeläggs allt oftare. (Frisell 2021). Det förefaller som om det finns en motvilja hos det offentliga att exponera djurs bristande säkerhet i samhället på grund av den opinion som kan skapas kring detta – genom osynliggörandet av djurens liv och umbäranden kan den biopolitiska ordningen bestå. Djurs bristande säkerhet är en komplex och biopolitiskt färgad sam-

hällsfråga som förhandlas socialt och politiskt över tid. Kategoriseringen av djur i bland annat husdjur och lantbruksdjur innebär att vissa djurs liv fyller relationella funktioner medan andra djurs liv är instrumentella – de finns till för att bli mat. Paradoxalt nog är det lantbrukets djur som har viss status och visst skydd i totalförsvarkontexten på grund av deras instrumentella roll i livsmedelsberedskapen. I totalförsvarets sammanhang har dock Jordbruksverket och Statens veterinärmedicinska anstalt argumenterat för att även sällskapsdjur såvitt möjligt bör få veterinärvård i tider av kris och krig (Jordbruksverket & Statens veterinärmedicinska anstalt 2020). Argumentet för detta är att det ökar försvarsviljan hos befolkningen. Djur ska dock inte prioriteras före människor om resurserna är bristfälliga (vilket de sannolikt kommer att vara). Att undvika att följa samhällsnormer är emellertid inte en framkomlig väg på lång sikt, och i en kris och krigssituation riskerar det att skapa trauman hos befolkningen som hade kunnat undvikas om totalförsvaret organiserades i linje med samhällsnormer om djur. Chadwin (2017) argumenterar (förvisso instrumentellt) för att folkhälsan ökar om människor får ta med sig sina djur, dels för att risken för psykologiskt trauma minskar, dels för att djuren annars riskerar att drabbas av sjukdomar i det vilda som senare kan spridas till människan.

Normer kring relationen mellan människor och djur må vara bristfälliga och inkonsekventa i grundläggande avseenden, men varje möjlighet att stärka djurs status som säkerhetssubjekt bör bejakas, även vid kris och krig. Denna uppfattning är sannolikt utbredd – det är inte längre fråga om synsättet hos en liten grupp djurrättsaktivister.¹ Att höja djurs status som säkerhetssubjekt är onekligen något som mycket starkt sätter i fråga den traditionella sociala och politiska ordningen. Utvecklade relationer mellan människor och djur och en förändrad syn på djur som säkerhetssubjekt är därför något som behöver ägnas allvarlig uppmärksamhet i fråga om deras konsekvenser för samhällets och i detta fall totalförsvarets organisering. Debatten ställer frågan om djurs säkerhet på sin spets – vems säkerhet är mest värd? Vilket är människans ansvar för djurens säkerhet? Har djur rent av rätt till säkerhet i sin egen kapacitet? Kan då djurhållningen fortsätta att se ut som den gör, oavsett fred, kris eller krig? Att börja tala om dessa frågor är nödvändigt för att den sociala och politiska ordningen och de biopolitiska relationerna mellan människor och djur ska kunna förändras i en riktning där människans makt över djuren minskar.

Totalförsvarsjuridik – gammal lagstiftning möter nya normer?

Även om skyddsvärdet för djur och natur har aktualiserats exempelvis i miljölagstiftningen kring skydd av särskilt känsliga miljöer är det en fråga som inte diskuteras särskilt mycket i anslutning till kris och krig, än mindre som en del av totalförsvaret.

1 Djurrättsaktivister har länge fört fram de normer och uppfattningar som i dag har blivit mer allmänt spridda, men de har tidigare uppfattats som avvikande och behandlats på ett sätt som kan ifrågasättas utifrån rättsstatens principer (Sorenson 2009; Walby & Monaghan 2011; Lindblom & Jacobsson 2014). Djurrättsaktivisternas metoder för att föra fram sina uppfattningar har betraktats som hotfulla (Smith 2008; Carson, LaFree & Dugan 2012; Loadenthal 2014).

I kris och krig är det i stället den tydligt människocentrerade diskursen som gäller, både i juridik och politik, även om kritiska forskare argumenterat för att det borde vara annorlunda (Leep 2018). Vid höjd beredskap ska all verksamhet i landet organiseras så att den bidrar till ett effektivt försvar, varvid djur och miljö underordnas staten och territoriet prioriteras som skyddsintresse. Det kan framstå som svårt för en befolkning att föreställa sig tillvaron i en krigssituation – särskilt i en stat som Sverige, vilken officiellt inte har varit i krig under en lång tidsperiod. Frågorna som uppstår är om vi verkligen kan förvänta oss att teori möter praktik, eller om totalförsvarets strävan efter att upprätta ett effektivt försvar kan komma att möta motstånd bland civilbefolkningen?

Rapporteringen från Ukraina har genererat många frågor kring det svenska totalförsvaret. Dessa ger en indikation på allmänhetens funderingar kring totalförsvarets systematik och relativt ålderdomliga organisering, och framför allt kring den tämligen spretiga lagstiftning som gör det svårt att åstadkomma förutsägbarhet. För gemene man som vill sätta sig in i totalförsvarets juridiska aspekter kan mängden lagar och förordningar, med korshänvisningar både hit och dit, kännas svårförståelig. Frågan väcks om individens rättigheter kontra skyldigheter under krigstid. Kommer jag att tvingas in i tjänst? Kan jag tvingas att bära vapen? En ständigt närvarande, och möjligen känslig, fråga kopplad till statens makt över enskilda är även hur äganderätten påverkas av totalförsvarslagstiftningen.

Sveriges Lag om totalförsvaret och höjd beredskap (SFS 1992:1403) utfärdades vid kalla krigets slutskede och är egentligen inte prövad i skarpt läge. Lagen bygger på bestämmelsen i Regeringsformen 15 kap 6 § som vid krigs- eller kristid ger stöd för delegering av normgivningsmakt från riksdag till regering, vilket syftar till att effektivisera och säkerställa en näst intill omedelbar mobilisering av den svenska beredskapen. Således kan regeringen genom sådan delegation ges möjlighet att besluta om höjd eller högsta beredskap. Vid höjd beredskap kan regeringen genom bestämmelsen i Regeringsformen 15 kap 6 §, med stöd av bemyndigande i lag, utfärda förordning gällande när sådana föreskrifter om förfogande eller rekvisition som meddelats genom lag ska börja gälla. Detta är exempel på hur Sveriges fullmaktslagar vid behov kan verka för att stärka totalförsvaret.

Sveriges förfogandeförordning (SFS 1978:558) har genomgått ett flertal förändringar genom åren. Enligt dess nuvarande lydelse ges staten rätt att på tvångsmässig basis förfoga över egendom i syfte att tillgodose totalförsvarets eller folkförsörjningens ofrånkomliga behov, om det bedöms att detta icke utan olägenhet kan tillgodoses på annat sätt. Beslut om förfogande för Försvarsmaktens räkning fattas enligt Förfogandeförordningens (SFS 1978:558) 1 § av Försvarsmakten, Fortifikationsverket eller Försvarets materielverk. Detta blir särskilt intressant om man tar i beaktande att djur betraktas som lös egendom, vilket kan exemplifieras med stadgandet i Förordningen (SFS 1992:391) om uttagning av egendom för totalförsvarets behov 1 § genom vilken föreskrifter för förberedelse för förfogande över mark, byggnader, fartyg, luftfartyg, fordon, radioanläggningar och hundar meddelas. Således kan myndigheter utnyttja sin rätt att förfoga över exempelvis hundar som behövs för att utföra uppgifter inom

totalförsvaret under de förhållanden som anges i 1 § eller 2 § första stycket förfogandelagen. I en regeringsproposition (Regeringen 1977) nämns även hästar, men det framgår inte närmare hur detta skulle tillämpas i praktiken. Här ställs frågan på sin spets då det gäller förfogande över annans levande egendom. Vad gäller beräkning av skadestånd till följd av skada på sällskapsdjur har Högsta domstolen (HD) uttalat att djur inte kan ses som *vilken sak som helst* (NJA 2001:65). Frågan är om inte HD:s uttalande beträffande människans sociala relation till husdjur bör ha större räckvidd än enbart skadeståndsrättsliga sammanhang. Ett sådant värdeomdöme kan illustrera utvecklingen i ett föränderligt och moderniserat samhälle där djur tillmäts ett egenvärde som levande varelser och värderas högt som familjemedlemmar.

Totalförsvarsmyndigheternas ovilja att tala om saken – att sekretessbelägga frågor som kan leda till protester och konflikter – bidrar till en situation som riskerar att skapa bristande acceptans och förståelse för beslut som fattas under kris och krig. Dialog och diskussion om dessa frågor saknas i samhället i dag. En laglig rätt innebär inte nödvändigtvis att något uppfattas som rätt i enlighet med gällande normer om djuromsorg och relationer mellan människor och djur. Många människor med egna djur har inte insikt i lagreglering gällande djurhantering i kris- och krigstid. Den ovannämnda debatten om djurs närvaro i skyddsrum och vid evakuering tyder på att enskilda djurägare förväntar sig att de regler kring djurskydd och omsorg om husdjur som bland annat fastslås i djurskyddslagen (SFS 2018:1192), där 1 kap 1 § lyder ”Denna lag syftar till att säkerställa ett gott djurskydd och främja en god djurvälstånd och respekt för djur” samt genom förbudet mot att överge djur i 2 kap 8 §, ska gälla även under kris och krig. I förarbetena till djurskyddslagen anges dock att undantag kan vara motiverade vid kris (Regeringen 2017: 272–273). Här ser vi hur den numera klassiska tanken om krisens och krigets exceptionalism förväntas inträda. Förutsättningen för att den tämligen teoretiska och hittills oprövade regleringen ska kunna vidmakthållas är alltså att enskilda samhällsmedborgare överger vedertagna normer och vanor, trots att kunskapen kring vilka rättigheter och skyldigheter som följer av de undantag som kris- och krigstida lagregleringar medger verkar vara bristfällig hos allmänheten. En rättsfilosofisk fråga som uppstår i anslutning till en förändrad syn på djur som säkerhetssubjekt är huruvida skyddsintresset härleds ur människans äganderätt till djuret eller ur djurets rätt till skydd av liv.

Sociala relationer mellan människor och djur i tider av kris och krig

Relationen till djur och natur i fredstid kan relateras till olika kulturdimensioner. Framför allt handlar det om en västerländsk syn på människans dominans över naturen. Uppfattningen om att människan styr och nyttjar naturen till sin fördel står i motsats till uppfattningen att människan bör leva i samklang med naturen (Trompenaars & Hampden-Turner 1997; Trompenaars & Woolliams 2003). Synen på människan som överlägsen naturen har en maskulin dimension (Hultman 2017; Hultman & Pulé 2018; Mellström 2020) som sedan länge kritiserats av ekofeminister (Merchant 1994 [1980]; Adams & Gruen 2014). Den västerländska synen har på senare år skiftat även i opinionen, exempelvis till följd av Greta Thunbergs klimataktivism (Holmberg

& Alvinus 2020) och medierapportering om brutal djurhållning. Veterinären Lina Gustafsson beskriver en kamp mellan samvete och avtrubning på ett slakteri, en sällan belyst bransch där det pågår ett vardagligt våld mot djuren (Gustafsson 2020). Det finns en ökad medvetenhet om behovet av att värna om djur och natur, vilket illustrerar konflikten mellan den människocentrerade synen på människa–djur-relationen och den holistiska synen på densamma, uppmärksammas av Trompenaars med flera (1997, 2003).

I ljuset av det förnyade intresset för totalförsvaret märks att relationen mellan människa och djur har förändrats sedan kalla kriget, då totalförsvaret senast organiserades (innan det nedmonterades för att sedan återskapas efter 2015). Synen på människans överordning i förhållande till andra arter har länge knutits till hennes aktörskap – hennes förmåga till medvetet handlande. Synen på vad aktörskap är har emellertid vidgats. En alternativ syn är att allt som får andra att ändra beteende äger aktörskap; det kan handla om både icke-mänskliga djur och objekt som påverkar människan på olika sätt. Delar av dagens forskning företräder uppfattningen att djur har ett relationellt aktörskap och att de påverkar sina relationer med människan på ett genomgripande sätt (exempelvis inom familjen) (Ulmer 2017; Carter & Charles 2018; Fox & Alldred 2020).

Men hur kan relationen mellan människor och djur teoretiseras i en samhällskontext? Connolly och Cullen (2018) presenterar ett teoretiskt ramverk som hjälper oss förstå hur relationen människor och djur organiseras i olika sammanhang. Ramverket bygger på begreppet omsorgsetik och identifierar fyra sätt att förstå omsorg om djur. Relationen mellan människa och djur kategoriseras som byggd på antingen instrumentella värden eller ”verkliga”, inneboende värden (*intrinsic values*) vilka kan ta sig antingen abstrakta eller konkreta uttryck. Att se djur som handelsvaror, forskningsobjekt eller byte är exempel på en icke-omsorgsrelation. Omsorgen kan också vara instrumentell om den har sin grund i fullgörandet av ett kontrakt, vilket exempelvis gäller många lantbrukares relation till djuren. Omsorgen syftar till att producera en vara. Vad gäller omsorgen och relationen till djur som ett inneboende värde, så kan den representeras indirekt genom exempelvis arbete för djurs rättigheter och överlevnad i ett naturskyddssammanhang eller direkt genom omsorg om djur i en djurfristad eller egna husdjur (Connolly & Cullen 2018).

Medierapporteringen från Ukraina beskriver civila som frivilligt försvarar sitt land på det sätt de kan bäst. Deras insatser beskrivs inte som påtvingade, utan som en självklar och kollektiv insats. Läkare tillbringar veckor på sjukhus borta från sina familjer, restaurangägare med personal ägnar sina dagar åt att frivilligt tillaga hundratals portioner mat till soldater och personal som hanterar djur stannar kvar i krigsdrabbade områden och riskerar sina liv för att skaffa förnödenheter åt djuren (Loveluck, Khudov, Koh m.fl. 2022; AP News 2022). Internationellt finns många exempel på att djur och djurägare engageras aktivt i beredskapsarbetet, exempelvis vid naturkatastrofer (Trigg, Thompson, Smith m.fl. 2015).

Sverige börjar sticka ut som ett land i västvärlden som inte tar hänsyn till sällskapsdjur i en totalförsvarskontext. I det svenska sammanhanget är det instrumentella

förhållandet till djuren centralt. I beredskapssammanhang tas hundar och hästar i anspråk av människor på olika sätt. Till exempel har Svenska Brukshundklubben sedan år 1918 ett uttalat uppdrag att rekrytera och utbilda tjänstehundar och hundförare åt Försvarsmakten, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Sjöfartsverket. Det rör sig om patrullhundar, räddningshundar och sjöräddningshundar som får uppdrag att tjänstgöra inom ett visst totalförvarsområde (Brukshundklubben 2022). Djur tillsammans med människor anses bidra till den gemensamma samhällsnyttan i krishanteringssammanhang.

Den instrumentella synen på människa–djur-relationen börjar ifrågasättas. En konfliktfylld debatt mellan totalförvarsmyndigheter som exempelvis Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och länsstyrelser å ena sidan och djurägare å andra sidan tycks ha blossat upp. Ledarskribenten Susanne Sjöstedt skriver i *Värmlands Folkblad* i mars 2022:

Det finns inte på kartan att jag skulle göra som MSB uppmanar och ställa fram lite extra mat och vatten och lämna mina djur ensamma i hemmet några dagar om jag vid händelse av krig uppmanas ta skydd i ett skyddsrum. (Sjöstedt 2022)

Sjöstedt reagerade starkt på de tips och råd som MSB ger till djurägare i händelse av kris och krig och menar att ingen skulle vilja lämna sin familjemedlem ensam i detta läge med lite mat och vatten i några dagar. Så här står det i MSB:s beskrivning, som enligt Sjöstedt har fått tusentals svenskar att reagera:

I ett läge då man behöver evakueras från sin bostad tar man om möjligt förstas med sig sina husdjur. Har du en bur, väska eller något annat att transportera ditt husdjur i om det blir nödvändigt? Husdjur får däremot inte tas med till skyddsrum på grund av allergirisken. I ett skyddsrum ska man dock inte vistas mer än några dygn – så med extra förråd av mat och vatten, har ditt djur goda förutsättningar att klara sig på egen hand tills du är tillbaka. (MSB 2022b)

Råden kan tolkas som orealistiska mot bakgrund av många djurägares erfarenheter – en hundägare vet att en hund skulle äta all mat direkt. Djur är dessutom emotionella varelser som skulle lida oerhört av att lämnas ensamma under ett väpnat angrepp.

Den polariserade debatten mellan husdjursägare och myndigheter som ansvarar för krisberedskap och krishantering handlar om att de senare bortser från den känslomässiga familjeanknytningen mellan människa och djur å ena sidan och erkännande av djur som kännande varelser å andra sidan. Det senare är en stark drivkraft bland olika djurrättsorganisationer, som betonar att djur har en moralisk status och bör förskonas från våld och övergrepp. De är levande och kännande varelser med intressen och behov som måste tillgodoses.

Även djur utsätts för våld i krig. Våldets mekanismer kan förklaras utifrån Randall Collins (2008) tes om *framstötens panik*. Det rör sig om den socialpsykologiska process hos en grupp människor som leder till våld mot andra människor och djur. Våldet är

oproportionerligt och brutalt i förhållande till situationens krav, vilket historiskt har noterats i många krig och i samband med exempelvis polisbrutalitet (Collins 2008). Människor som drabbas av framstötens panik skulle aldrig ta till sådant våld om de hade haft tid att resonera, fundera och rådfråga sin moraliska kompass. Denna emotionella våldsrytm drabbar grupper som genom att hamna i något slags transliknande tillstånd begår övergrepp på allt levande som kommer i deras väg. Med medvetenheten om krigets fasor, där såväl oskyldiga civila människor som djur har förlorat sina liv, ökar ytterligare behovet av att skapa rutiner, lagar och regler som gör det möjligt för civila att skydda sina djur.

Myndighetsråd, kamp om djurens rätt, en polariserad debatt mellan husdjursägare och övriga civila om djurs rätt att vistas i skyddsrum – allt detta är delvis ett uttryck för konflikten mellan olika kulturella dimensioner i Trompenaars med fleras mening (Trompenaars & Hampden-Turner 1997; Trompenaars & Woolliams 2003). Frågan om huruvida människan ska dominera över naturen eller leva i samklang med den samma ställs på sin spets i samband med påfrestande förhållanden som kris och krig. Detta kommer till tydligt uttryck i följande citat, där förutom opinionen även olika regler, policyer och lagar står mot varandra:

Vissa pekar på djurskyddslagen och menar att djurägare faktiskt är skyldiga att ta ansvar för sina djur och inte kan överge dem ens i några dygn, andra går så långt som att slå fast att det är människor och inte djur som startar krig så nog är det väl djuren som har större moralisk rätt att få skydd av de två. (Sjöstedt 2022)

Hur har det blivit så här? Relationen mellan människa och djur är i dag mer individbaserad än under den tid då jordbrukssamhället var dominerande. Då präglades samhället av en kollektivistisk syn på världen snarare än dagens individualistiska syn (Hofstede, Hofstede & Minkov 2011). I jordbrukssamhället hade människor mer kollektiva relationer med djur, och tidigare forskning tyder på att urbanisering och industrialisering minskat kontakten med djur och ökat människocentreringen (Carter & Charles 2018). Detta har gjort relationen med djur mer individualiserad. Djur är numera familjemedlemmar i våra hushåll (eller osynliga ”produkter” i djurfabriker). Men själva totalförvarstanken bygger på möjligheten av kollektivt handlande i en individualiserad värld – där vi förväntas bidra med det vi kan till det gemensamma (se exempelvis Brukshundsklubbens uppdrag kopplat till utbildning av tjänstehundar). Totalförsvaret bygger på en kollektivistisk tanke om det gemensamma bästa, medan husdjursägare i det individualiserade samhället inte vill släppa sina djur från den individuella sfären. Det här kan tyda på en social konflikt mellan det kollektiva och det individuella vid kris och krig, där vi förväntas ta ansvar för vår egen beredskap samtidigt som samhällets nytta kan få högre prioritet om våra djur tas ifrån oss.

Avslutning – ett totalförsvar som inkluderar djur, hur skulle det se ut?

Den här artikeln har utgått ifrån att en ökad militarisering skulle kunna medföra utmaningar för totalförsvaret med tanke på de senaste decenniernas samhällsförändringar. I analysen har vi berört ett antal aspekter: djur som referensobjekt för säkerhet, djurs rättigheter och vem som ansvarar för dessa samt relationen mellan djur och människa i situationer av kris och krig. Analysen ger vid handen att en traditionell syn på säkerhet – med fokus på staten och territoriet – och ett totalförsvar som är utformat utifrån dessa premisser står inför flera problem. I det följande sammanfattar vi de huvudsakliga argumenten och utvecklar några tankar om hur ett totalförsvar som inkluderar djur skulle behöva se ut.

Synen på säkerhet har sedan 1990-talet vidgats och kommit att inkludera flera referensobjekt bortom staten. Mänsklig säkerhet och miljösäkerhet är frågor som har vunnit stort gehör på senare år och legitimerat politiska initiativ på både lokal och global nivå. Här är inte steget långt till att tala om djur som referensobjekt för säkerhet. I flera länder är detta redan en realitet, och när det gäller allmänhetens normer och uppfattningar har sannolikt djurs status höjts avsevärt. Det blir mycket svårt att bortse från detta förändrade synsätt och återgå till enbart (eller primärt) staten som referensobjekt.

Det juridiska regelverk som styr totalförsvaret och förhållanden under höjd beredskap och krig är föråldrat och behöver uppdateras för att öka förutsägbarheten. Utmaningarna här är framför allt individualiseringen i samhället och en potentiellt bristande förståelse av behovet av att prioritera ”totalförsvarsviktig” verksamhet. Legitimiteten i den försvarspolitiska diskursen är svår att bedöma, eftersom den senare sannolikt är medvetet vag och undviker att redovisa ställningstaganden som kan skapa social konflikt kring prioriteringar. Djurens rättigheter, deras roll som säkerhetssubjekt och människors ansvar för djuren är dock frågor som borde diskuteras tydligare i syfte att bygga ett socialt legitimt totalförsvar.

De kanske största utmaningarna ligger i frågan om de sociala relationerna mellan människor och djur. Myndigheter som Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) noterar att djurens välbefinnande är viktigt för befolkningens försvarsvilja, men på det hela taget förefaller Sverige ligga efter många andra länder i västvärlden när det gäller att erkänna behovet av att säkerställa exempelvis evakuering av husdjur. Sällskapsdjurens roll i samhället är central, men de är fullständigt frånvarande i totalförsvarsverksamheten – med undantag för det antal brukshundar som ska ställas i samhällets tjänst. Detta är en utmaning för totalförsvarets sociala legitimitet som måste hanteras.

Hur borde då totalförsvaret vara utformat för att kunna inkludera djur? Till att börja med skulle djur behöva inkluderas som referensobjekt för säkerhet i den försvarspolitiska diskursen och ges skydd inom ramen för totalförsvaret på samma sätt som civilbefolkningen. Djur skulle då bli subjekt i totalförsvarsplaneringen, antingen ”ensamma” eller tillsammans med de människor som de har en social relation med. Djurskyddslagen skulle därmed kunna tillämpas även under kris och krig. När djur

ges status som rättssubjekt får de en annorlunda roll som inte bara är instrumentell. De blir något mer än bara lös egendom. Det har konstaterats att totalförsvarslagstiftningen behöver uppdateras, och detta skulle vara ett utmärkt tillfälle att ompröva djurs juridiska status. Det krävs en del arbete för att implementera förändringen och utforma totalförsvarets verksamhet så att den tar hänsyn till sociala relationer mellan människor och djur och djurs egenvärde. Dock skulle inte inkludering av djur behöva ändra så mycket i praktiken. De internationella erfarenheter som finns av kriser och krig tyder på att civilbefolkningen, och i många fall myndigheter, försöker göra allt de kan för att skydda djur. Vad som kan framstå som en radikal tanke kanske inte är så främmande när situationen väl uppstår.

I resonemanget ovan har vi lyft fram djur med relationer till människor på olika sätt. Vår problematisering är dock begränsad då den utelämnar mycket av djurlivet, inte minst vilda djur. Naturen, eller miljön, är också tystad. Liksom djur får miljöhänsyn stå tillbaka för "viktigare" mål. Det finns dock inget som hindrar att resonemanget utvidgas till att också inkludera vilda djur och miljön i stort. Vid fortsatt forskning rekommenderas både ett strukturellt perspektiv, där lagar, regler, policyer, beslut, förarbeten och annan relevant dokumentation analyseras med hjälp av diskursanalys och narrativanalys. Vad problematiseras i dessa texter, vilka antaganden ligger till grund för problembeskrivningen, vad utelämnas? Vidare behövs djupintervjuer med allmänheten, till exempel djurägare, jordbrukare, tjänstemän på olika beredskapsmyndigheter, beslutsfattare och lagstiftare. Därefter kan jämförande analyser företas, där syftet vore att synliggöra och förstå olika former av relationer mellan djur och människor i samband med kris och krig. Djurens egenvärde, välmående och behov bör stå i fokus för fortsatta studier.

Referenser

- Adams, C.J. & L. Gruen (red.) (2014) *Ecofeminism. Feminist intersections with other animals and the earth*. New York: Bloomsbury Academic. <https://doi.org/10.5040/9781501388323>
- Alperstein, E. (2020) "In a wildfire, animal rescue can be messy; untrained volunteers add to the chaos", *Los Angeles Times*, 15 januari 2020.
- AP News (2022) "AP Photos: Ukrainians fleeing war can't leave pets behind", *AP News*, 11 mars 2022.
- BBC (2020) "Medal for hero dog Kuno which saved soldiers' lives in Afghanistan", *BBC*, 29 augusti 2020.
- Bergström, O., A. Styhre & P. Thilander (2014) "Paradoxifying organizational change. Cynicism and resistance in the Swedish Armed Forces", *Journal of Change Management* 14 (3):384–404. <https://doi.org/10.1080/14697017.2014.938096>
- Bērziņa, I. & U. Zupa (2021) "Factors affecting willingness to fight for a country in the Latvian and Russian-speaking communities in Latvia", *National Identities* 23 (3):239–252. <https://doi.org/10.1080/14608944.2020.1851668>
- Bowman, B. (2020) "They don't quite understand the importance of what we're doing today: The young people's climate strikes as subaltern activism", *Sustainable Earth* 3, 16. <https://doi.org/10.1186/s42055-020-00038-x>
- Brukshundsklubben (2022) "Tjänstehund: Samhällsnyttiga hundar", <https://brukshundklubben.se/tjanstehund/> (hämtningsdatum 27 maj 2022).
- Buzan, B., O. Wæver & J. de Wilde (1998) *Security. A new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner. <https://doi.org/10.1515/9781685853808>
- Carson, J.V., G. LaFree & L. Dugan (2012) "Terrorist and non-terrorist criminal attacks by radical environmental and animal rights groups in the United States, 1970–2007", *Terrorism and Political Violence* 24 (2):295–319. <https://doi.org/10.1080/09546553.2011.639416>
- Carter, B. & N. Charles (2018) "The animal challenge to sociology", *European Journal of Social Theory* 21 (1):79–97. <https://doi.org/10.1177/1368431016681305>
- Chadwin, R. (2017) "Evacuation of pets during disasters. A public health intervention to increase resilience", *American Journal of Public Health* 107 (9):1413–1417. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2017.303877>
- Chrulew, M. & D.J. Wadiwel (2017) "Editor's introduction: Foucault and animals", 1–15 i M. Chrulew & D.J. Wadiwel (red.), *Foucault and animals*. Leiden: Brill publishers. https://doi.org/10.1163/9789004332232_002
- Clark, B. & A.K. Jorgenson (2012) "The treadmill of destruction and the environmental impacts of militaries", *Sociology Compass* 6 (7):557–569. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2012.00474.x>
- Connolly, L. & J. G. Cullen (2018) "Animals and organisations. An ethic of care framework", *Organization & Environment* 31 (4):406–424. <https://doi.org/10.1177/1086026617712975>
- Collins, R. (2008) "Framstötens panik och de våldsamma övergreppens emotioner",

- 78–99 i Å. Wettergren, B. Starrin & G. Lindgren (red.), *Det sociala livets emotionella grunder*. Malmö: Liber.
- Cudworth, E. & S. Hobden (2015) "The posthuman way of war", *Security Dialogue*, 46 (6):513–529. <https://doi.org/10.1177/0967010615596499>
- Donaldson, S. & W. Kymlicka (2011) *Zoopolis. A political theory of animal rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Edström, H., D. Gyllensporre & J. Westberg (2018) *Military strategy of small states. Responding to external shocks of the 21st century*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351054348>
- Eisen, J. (2017) "Animals in the constitutional state", *International Journal of Constitutional Law* 15 (4):909–954. doi:10.1093/icon/mox088
- Fagan, M. (2017) "Security in the anthropocene. Environment, ecology, escape", *European Journal of International Relations* 23 (2):292–314. <https://doi.org/10.1177/1354066116639738>
- Ferguson, K. (2004) "I love my dog", *Political Theory* 32 (3):373–395. <https://doi.org/10.1177/0090591703260692>
- Finnemore, M. (2003) *The purpose of intervention. Changing beliefs about the use of force*. Ithaca: Cornell University Press.
- Forster, A. (2006) *Armed forces and society in Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230502406>
- Fors Brandebo, M. (2022) "Experter: 'Om det blev krig skulle svenskar ha lika stark stridsmoral som ukrainarna'", *Dagens Nyheter*, 28 mars 2022.
- Foucault, M. (2008[1997]) *"Samhället måste försvaras". Collège de France 1975–1976*. Hägersten: Tankekraft förlag.
- Fougnier, T. (2021) "Engaging the 'animal question' in international relations", *International Studies Review* 23 (3):862–886. <https://doi.org/10.1093/isr/viaa082>
- Fox, N.J. & P. Alldred (2020) "Sustainability, feminist posthumanism and the unusual capacities of (post)humans", *Environmental Sociology* 6 (2):121–131. <https://doi.org/10.1080/23251042.2019.1704480>
- Frisell, H. (2021) "Sekretessen kring brister i djurskyddet allt hårdare", *VeterinärMagazinet*, 8 oktober 2021.
- Gleeson, S. (2022) "Patron, bomb-sniffing dog who went viral, receives state honors from Ukrainian president", *USA Today*, 9 Maj 2022.
- Gustafsson, L. (2020) *Rapport från ett slakteri. En veterinärs berättelse*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Hediger, R. (red.) (2012) *Animals and war. Studies of Europe and North America*. Leiden: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004241749>
- Hobbins, J., E. Danielsson & A. Sjöstedt (2020) *Genus, risk och kris*. Lund: Studentlitteratur.
- Hofstede, G., G.J. Hofstede & M. Minkov (2011) *Organisationer och kulturer*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, A. (2015) "A demilitarization process under challenge? The example of Sweden", *Defence Studies* 15 (3):235–253. <https://doi.org/10.1080/14702436.2015.1084174>

- Holmberg, A. & A. Alvinus (2019) "How pressure for change challenge military organizational characteristics", *Defence Studies* 19 (2):130–148. <https://doi.org/10.1080/14702436.2019.1575698>
- Holmberg, A. & A. Alvinus (2020) "Children's protest in relation to the climate emergency. A qualitative study on a new form of resistance promoting political and social change", *Childhood* 27 (1):78–92. <https://doi.org/10.1177/0907568219879970>
- Holmberg, T. (2014) "Sensuous governance. Assessing urban animal hoarding", *Housing, Theory and Society* 31 (4):464–479. <https://doi.org/10.1080/14036096.2014.928650>
- Holmberg, T. (2019) "Walking, eating, sleeping. Rhythm analysis of human/dog intimacy", *Emotion, Space and Society* 31:26–31. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2019.03.002>
- Hultman, M. (2017) "Natures of masculinities. Conceptualising industrial, ecomodern and ecological masculinities", 107–123 i S. Buckingham & V. Le Masson (red.) *Understanding climate change through gender relations*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315661605-6>
- Hultman, M. & P.M. Pulé (2018) *Ecological masculinities. Theoretical foundations and practical guidance*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315195223>
- Inglehart, R. (2008) "Changing values among Western publics from 1970 to 2006", *West European Politics* 31 (1–2):130–146. <https://doi.org/10.1080/01402380701834747>
- Jordbruksverket & Statens veterinärmedicinska anstalt (2020) "Nationella försörjningsbehov inom djurens hälso-och sjukvård vid kris eller höjd beredskap och då ytterst i krig". Jordbruksverket Dnr 6.9.17-17871/2020.
- Kommittén för Totalförsvarsverksamhet (2019) *Förbättrat skydd för totalförsvaret. Slutbetänkande av Kommittén för förbättrat skydd för totalförsvarsverksamhet*. SOU 2019:34. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Kotzé, J.L. & P. Villavicencio Calzadilla (2017) "Somewhere between rhetoric and reality. Environmental constitutionalism and the rights of nature in Ecuador", *Transnational Environmental Law* 6 (3):401–433. <https://doi.org/10.1017/S2047102517000061>
- Leep, M. (2018) "Stray dogs, post-humanism and cosmopolitan belongingness. Interspecies hospitality in times of war", *Millennium: Journal of International Studies* 47 (1):45–66. <https://doi.org/10.1177/0305829818778365>
- Lindblom, J. & K. Jacobsson (2014) "A deviance perspective on social movements. The case of animal rights activism", *Deviant Behaviour* 35 (2):133–151. <https://doi.org/10.1080/01639625.2013.834751>
- Loadenthal, M. (2014) "Eco-terrorism? Countering dominant narratives of securitization. A critical, quantitative history of the Earth Liberation Front (1996–2009)", *Perspectives on Terrorism* 8 (3):16–50.
- Mellström, U. (2020) "Masculinity studies and posthumanism", 112–121 i L. Gottzén, U. Mellström & T. Shefer (red.) *Routledge international handbook of masculinity studies*. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315165165-11>
- Merchant, C. (1994 [1980]) *Naturens död. Kvinnan, ekologin och den vetenskapliga revolutionen*. Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.

- McDonald, M. (2018) "Climate change and security. Towards ecological security?", *International Theory* 10 (2):153–180. <https://doi.org/10.1017/S1752971918000039>
- MSB (2022a) "Ökat engagemang för beredskap till följd av kriget", <https://www.msb.se/sv/aktuellt/nyheter/2022/april/okat-engagemang-for-beredskap-till-foljd-av-kriget/> (hämtningsdatum 13 april 2022).
- MSB (2022b) "Krisberedskap för dina husdjur", <https://www.msb.se/sv/rad-till-privatpersoner/forbered-dig-for-kris/krisberedskap-for-dina-husdjur/> (hämtningsdatum 13 april 2022).
- NJA (2001) "Fråga om beräkning av skadestånd vid skada på katt (I) och hund (II)", *Nytt juridiskt arkiv*, Avd. 1, Rättsfall från Högsta domstolen.
- Norheim-Martinsen, P.M. (2016) "New sources of military change. Armed forces as normal organizations", *Defence Studies* 16 (3):312–326. <https://doi.org/10.1080/14702436.2016.1195234>
- Palm, T. (2019) "Svenska Brukshundklubben. Närvaro, trygghet, engagemang", 57–61 i A. Forsberg (red.) *Tillsammans i krisen. Framtidens frivillighet inom krisberedskap och totalförsvaret*. Stockholm: Svenska Röda Korset.
- Pöllänen, E. & W. Osika (2018) "Vi och 'de andra', Social hållbarhet kopplat till hur vi känner, tankar och agerar i relation till andra djur", *Socialmedicinsk tidskrift* 95 (2):132–140.
- Redmalm, D. (2021) "Discipline and puppies. The powers of pet keeping", *International Journal of Sociology and Social Policy* 41 (3–4):440–454. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-08-2019-0162>
- Regeringen (1977) *Om förfogandelag m.m.* Regeringens proposition 1977/78:72 Stockholm: Försvarsdepartementet.
- Regeringen (2017) *Ny djurskyddslag*. Regeringens proposition 2017/18:147. Stockholm: Näringsdepartementet.
- Rosa, H. (2013[2005]) *Social acceleration. A new theory of modernity*. Chicago: Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/rosa14834>
- SFS 1978:558. *Förfogandeförordning*. Stockholm: Försvarsdepartementet.
- SFS 1992:391. *Förordningen om uttagning av egendom för totalförsvarets behov*. Stockholm: Försvarsdepartementet.
- SFS 1992:1403. *Lag om totalförsvaret och höjd beredskap*. Stockholm: Försvarsdepartementet.
- SFS 2018:1192. *Djurskyddslag*. Stockholm: Landsbyggs- och infrastrukturdepartementet RSL.
- Sheehan, J.J. (2008) *Where have all the soldiers gone? The transformation of modern Europe*. New York: Mariner Books.
- Smith, R.K. (2008). "Ecoterrorism? A critical analysis of the vilification of radical environmental activists as terrorists", *Environmental Law* 38 (2):537–576.
- Sjöstedt, S. (2022) "Får man ta hunden med sig in i himlen (eller skyddsrummet)?", *Värmlands Folkblad*, 14 mars 2022.
- Sorenson, J. (2009) "Constructing terrorists. Propaganda about animal rights", *Critical Studies on Terrorism* 2 (2):237–256. <https://doi.org/10.1080/17539150903010715>

- SVT (2022) "Vad händer om jag vägrar?", *SVT Nyheter*, 11 mars 2022.
- Thornes, T. (2016) "Animals and climate change", *Journal of Animal Ethics* 6 (1):81–88. <https://doi.org/10.5406/janimaethics.6.1.0081>
- Trigg, J., K. Thompson, B. Smith & P. Bennett (2015) "Engaging pet owners in disaster risk and preparedness communications: simplifying complex human-animal relations with archetypes", *Environmental Hazards* 14 (3):236–251. <https://doi.org/10.1080/17477891.2015.1047731>
- Trompenaars, F. & C. Hampden-Turner (1997) *Riding the waves of culture. Understanding cultural diversity in business*. London: Nicholas Brealey Publishing Limit.
- Trompenaars, F. & P. Woolliams (2003) *Business across cultures*. Chichester: Capstone Publishing Ltd.
- Ulmer, J.B. (2017) "Posthumanism as research methodology. Inquiry in the anthropocene", *International Journal of Qualitative Studies in Education* 30 (9):832–848. <https://doi.org/10.1080/09518398.2017.1336806>
- Vaziri, A. (2020) "California fires. How to evacuate safely with your pets", *San Francisco Chronicle*, 27 augusti 2020.
- Walby, K. & J. Monaghan (2011) "Private eyes and public order. Policing and surveillance in the suppression of animal rights activists in Canada", *Social Movement Studies* 10 (1):21–37. <https://doi.org/10.1080/14742837.2011.545225>
- Wallenius, C., A.K. Berglund, C. Brandow & S. Hede (2021) "Anchoring Sweden's downsized military. People's attitude to, knowledge about, and trust in our military defense", *Scandinavian Journal of Military Studies* 4 (1):78–93. <https://doi.org/10.31374/sjms.69>
- Wallenius, C., C. Brandow, A.K. Berglund & E. Jonsson (2019) "Anchoring Sweden's post-conscript military. Insights from elites in the political and military realm", *Armed Forces & Society* 45 (3):452–471. <https://doi.org/10.1177/0095327X18755107>
- Loveluck, L., K. Khudov, J. Koh & H. Levine (2022) "A shelter in Ukraine saved hundreds of cats and dogs – and a lion", *Washington Post*, 26 april 2022.
- Wither, J.K. (2020) "Back to the future? Nordic total defence concepts", *Defence Studies* 20 (1):61–81. <https://doi.org/10.1080/14702436.2020.1718498>
- Youatt, R (2014) "Interspecies relations, international relations. Rethinking anthropocentric politics", *Millennium: Journal of International Studies* 43 (1):207–223. <https://doi.org/10.1177/0305829814536946>

Författarpresentationer

Arita Holmberg är docent i statsvetenskap med inriktning säkerhetspolitik vid Försvarshögskolan. Hon har forskat kring förändringsprocesser i säkerhets- och försvarssektorn, militära organisationer, olika former av motstånd, nya säkerhetsaktörer och genusperspektiv på säkerhet.

Miranda Holmberg studerar juridik vid Uppsala universitet. Hon har tidigare arbetat som forskningsassistent och intresserar sig särskilt för etik- och rättssäkerhetsfrågor.

Aida Alvinus är sociolog och docent i ledarskap vid Försvarshögskolan. Hennes forskning är inriktad på krishantering i organisationer, nya krishanteringsaktörer, militära organisationer, motstånd, genus och hållbarhet.

Kontaktuppgifter författare

Arita Holmberg
Försvarshögskolan, Institutionen för statsvetenskap och juridik
Box 27805, 115 93 Stockholm
arita.holmberg@fhs.se

Recensioner

Per Kornhall, Sten Svensson, Majsa Allelin och Bo Karlsson (red.), *När skolan blev en marknad. Trettio år med friskolor*. Natur & Kultur 2022.

Petter Sandgren, *Hur marknadsskolan splittrar Sverige*. Natur & Kultur 2022.

Nu har vi levt med skolval och fristående skolor i trettio år. Mängden debattböcker och artiklar i ämnet är svårräknad och senaste tiden har det kommit ytterligare två böcker på området: *När skolan blev en marknad. Trettio år med friskolor* och *Hur marknadsskolan splittrar Sverige*.

Teman som återkommer i böckerna är den ökade sociala och meritmässiga segregationen, finansieringen och skolpengens konsekvenser för likvärdigheten, effekter av vinstdrivande friskolekoncerner i offentlig utbildning, kommunalisering som grund för marknadisering och den uteblivna pedagogiska mångfalden. Den centrala frågan, om än inte direkt uttalad i båda dessa böcker, är: Hur har marknadiseringen av skolan kunnat gå så långt?

I antologin *När skolan blev en marknad. Trettio år med friskolor* menar redaktörerna Per Kornhall, Sten Svensson, Majsa Allelin och Bo Karlsson att det är dags att summera och blicka framåt. De övergripande frågorna som ställs är: Hur gick det till när vi fick en marknadskola? Hur har det gått? Och hur går vi vidare? Antologin innehåller sju delar och sammanlagt 27 korta kapitel. De olika delarna fångar in allt från hur beslutsfattarna såg på den så kallade valfrihetsreformen vid tiden för dess genomförande till hur friskolorna, eleverna, lärarna, forskningen (ur historiska, företagsekonomiska och sociala perspektiv) och den internationella omvärlden i dag ser på utfallet.

Antologin är initierad av Nätverket för likvärdig skola och rymmer namnkunniga författare med stor spännvidd. Det handlar om politiker, skolforskare, skoldebattörer samt företrädare för lärare, elever och friskolor. Ambitionen har således varit att ge plats åt både förespråkare och kritiker av valfrihetsreformen. Texterna är därtill av varierande karaktär. Vissa bygger på intervjuer medan andra är partsinlagor eller utformade som traditionella forskningsartiklar med empiriska studier som utgångspunkt.

Trots variationen av ingångar, råder det inget tvivel om att antologins huvudsyfte är att visa att marknadiseringen har inneburit en katastrof ur likvärdighetsperspektiv. Vi behöver vända en utveckling som lett till ”betygsinflation, sämre läskunskaper, ökad psykisk ohälsa bland elever och tilltagande skolsegregation” (s. 9, förordet).

I boken *Hur marknadsskolan splittrar Sverige* uppmärksammar Petter Sandgren den svenska skolans förändring under de senaste trettio åren, men han tar ett större historiskt grepp och drar trådarna tillbaka till parallellskolan. Sandgren gör nedslag i vad han benämner ”parallellskolans tidsålder”, ”enhetsskolans tidsålder” och ”marknadsskolans tidsålder”. Sandgren ser dagens skolmarknad som en återgång till den dåtida skolans åtskillnad mellan olika sociala grupper. Han skriver att ”[d]agens marknadsskola bör till stor del därmed förstås som en fortsättning på följetongen parallellskola kontra enhetsskola. Konflikten sker dock på en helt ny spelplan. En spelplan där eleven gått från medborgare till att bli en check” (s. 62).

I artikelform skulle också Sandgrens bok kunna ingå i *När skolan blev en marknad*. Hans argumentation om att vi håller på att förlora en sammanhållande demokratisk skola till förmån för en splittrande och individbaserad sådan passar nämligen bra ihop med antologins huvudbudskap.

Böckerna är engagerande och utgör viktiga bidrag till förståelsen av skolans uppgift och funktion. Särskilt intressant finner jag den första delen i antologin *När skolan blev en marknad*, där högt uppsatta beslutsfattare uttalar sig om reformens ursprung och utveckling. Intervjuerna med Beatrice Ask, Göran Persson, Carl Tham och Bengt Westerberg är fängslande att läsa, liksom Lars Leijonborgs artikel.

Jag saknar dock uppdaterade intervjuer med de två aktörer som kanske var viktigast för skapandet av en skolmarknad: Göran Persson (socialdemokrat och skolminister 1989–1991) och Beatrice Ask (moderat och skolminister 1991–1994). Kapitlet *Ministrarna som kommunaliserade och skapade skolmarknaden* utgår från intervjuer genomförda med just Persson och Ask 1991–1992 där de resonerar om 1990-talets kommunalisering och marknadisering, men då var vi bara i början av förändringsprocessen.

Jag undrar om Persson och Ask i dag skulle ställa sig i ledet av beslutsfattare och högt uppsatta tjänstemän som uttrycker att det inte riktigt blev som det var tänkt och att de inte förutsåg framväxten av skolkoncerner. Det är i alla fall en hållning som i olika grad framkommer i de mer aktuella reflektionerna av Carl Tham, Bengt Westerberg, Lars Leijonborg, Ulf P. Lundgren, Mats Pertoft och Anna Ekström. Bengt Westerberg (partiledare för Folkpartiet 1983–1995 samt social- och jämställdhetsminister 1991–1994) säger exempelvis:

Det vi konkret kände till var de få och små friskolor som fanns då, till exempel waldorfskolor. En ambition var att ge dem rimliga villkor. Vi, åtminstone jag, såg framför oss att det därtill skulle etableras ett antal friskolor för att till exempel pröva nya pedagogiska metoder. I vilken form de skulle kunna vara organiserade diskuterade vi, som jag minns det, inte. (s. 47)

Citatet är talande för antologins första del, som för läsaren blottar glappet mellan förväntningarna på reformen och dess utfall. Denna del, som också innehåller flest kapitel (sju), är ett viktigt tidsdokument. Den kommer att kunna tjäna som källmaterial med vittnesmål av dem som var med när avgörande beslut fattades. Den väcker känslor och

genererar frågor, då läsaren känner ett visst övertag genom att sitta med facit. Vi vet ju hur det gick. Det är en dramaturgi som inledningsvis driver antologin, men som också gör de efterföljande kapitlen mindre engagerande. Dessa blir mer förutsägbara och överlappande.

Den andra delen, där friskoleförespråkarna uttalar sig om reformen och skolutvecklingen, har mer karaktär av partsinlaga från dem som har anammat friskolereformen på olika sätt. Här skriver Peje Emilsson, Louise Ankarcrona, Ingrid Carlgren och Håkan Wiclander. Emilsson och Ankarcrona är mest nöjda med utvecklingen, även om de kritiserar att friskolereformen hamnat i skottgluggen i debatten om betygsinflation, vinstintressen och segregation. Ankarcrona menar i kapitlet "Skolans problem beror inte på friskolereformen" att den uteblivna reformeringen av högskoleantagningen, inte friskolorna, är förklaringen till betygsinflationen. Om högskolorna själva hade fått diktera antagningsvillkoren och minskat betygets betydelse till förmån för andra urvalsformer i antagningsprocessen, hade gymnasieeleverna i mindre grad valt gymnasieskolor utifrån var de får högst betyg. Eleverna hade i stället utgått ifrån var de fick bäst kunskaper för att klara framtida högskoleutbildning.

Många av de resterande kapitlen har en dyster syn på svensk skolas utveckling sedan 1990-talet. Detsamma gäller Sandgrens bok. Det övergripande budskapet i bägge böckerna är att det allmänna bästa har förlorat till förmån för det privata och det individuella. Skolan bidrar inte längre till att skapa en sammanhållande gemenskap, utan har snarare fått en splittrande effekt på samhället. Böckerna har därmed en "durkheimiansk" inramning i den meningen att de utgår från att utbildningens funktion främst borde vara samhällsbärande och gemenskapsformande. Förlorar vi det gemensamma faller samhällskroppen isär.

Även om *När skolan blev en marknad* behandlar skolans marknadsiering utifrån olika perspektiv saknas erfarenheter och röster från dem som skolvalsreformen ytterst berör, det vill säga eleverna och lärarna. Det är förbundsordföranden för Lärarnas riksförbund samt utredaren och kanslichefen vid Lärarförbundet (numera sammanslagna till Sveriges lärare) som får representera skolverkligheten. Det blir alltför generellt och vi kommer inte särskilt nära lärarnas vardag. Skiljer sig erfarenheterna av att vara lärare på någon av de vinstdrivna koncernerna och att arbeta på en idéburen stiftelseskola eller på någon av de attraktiva kommunala skolorna i Stockholms innerstad? Finns det grupper av lärare som värnar om reformen, och hur resonerar de i så fall?

Samma kritik kan riktas mot de delar i antologin som beaktar olika vetenskapliga studier (historiska, företagsekonomiska och sociala) av reformens konsekvenser. Artiklarna diskuterar i de flesta fall övergripande skillnader mellan kommunala och fristående skolor med fokus på ekonomiska och organisatoriska perspektiv. Förvisso dras viktiga ekonomiska och organisatoriska slutsatser, men som utbildningssociolog efterlyser jag fler preciserade sociologiska analyser som fångar in den sociala variationen. Vad säger och gör *olika* föräldra-, elev- och lärargrupper på *olika typer av* kommunala och fristående skolor?

Analyskategorierna är generellt alltför trubbiga, vilket även gäller begreppet marknad. Utbildningslandskapet är ju, beroende på var vi befinner oss, i olika grad präglad

av en marknadslogik. För vissa elev- och lärargrupper är den kommunala skolan det enda möjliga valet därför att det inte finns några privata alternativ. Andra grupper befinner sig mitt i ett stort och många gånger lockande utbud av friskolor. Geografiska variationer hade behövt lyftas fram mer. Dock görs vissa nedslag i specifika skolor, som i kapitlet om Internationella engelska skolan, där det framkommer olikheter om friskolors pedagogiska idéer, organisationsformer samt elev- och lärarekrytering.

Framställningsformen med många korta texter har sina fördelar. Antologin har ett driv, poängerna är tydliga och läsaren dras in i diskussionen om skolans framtid. Samtidigt blir texterna alltför enkelspåriga. Sandgrens bok lider delvis av samma brister. Den essäistiska stilen gör bokens 100 sidor lättlästa, men på bekostnad av att budskapet blir tillspetsat och många gånger övertydligt. Sandgrens förankring i vetenskapliga traditioner och tidigare forskning är ibland oklar. Somligt nagelfars i detalj medan annat som spelar stor roll för argumentationen dryftas utan att närmare underbyggas. Exempelvis är Sandgren inspirerad av Bourdieus begreppsapparat, men inga hänvisningar görs till hans studier eller teoretiska begrepp. Som läsare blir man osäker på vilken vetenskaplig status de olika kapitlen har.

Därtill är både Sandgren och de mer vetenskapliga kapitlen i antologin alltför normativa för min smak. Boken *Hur marknadsskolan splittrar Sverige* avslutas exempelvis med kapitlet *Vad är en bra skola?* Här blir nog ingen överraskad av slutsatsen att en bra skola enar människor. Det är visserligen vackert och eftersträvansvärt, men fungerar sämre som utgångspunkt för en vetenskaplig analys.

Enligt min mening måste vetenskapliga studier nå längre. De ska främst beskriva hur något ser ut och sedan försöka förklara varför det ser ut som det gör. Frågan om hur det borde se ut bör i första hand lämnas åt de politiska diskussionerna. Jag förstår att ambitionen med dessa båda böcker är just att få igång en politisk diskussion och att vända skolutvecklingen. Men de politiska och normativa perspektiven fördunklar den vetenskapliga belysningen och förklaringen av utbildningssystemets och marknadsdiseringens komplexitet. Det är olyckligt. Frågan förtjänar en mer stringent belysning. Samtidigt finns det många bra anslag till en sådan analys, vilket är lovvärt.

Ida Lidegran

Professor i utbildningssociologi
Uppsala universitet

Hansalbin Sältenberg, *Anti-jewish racism. Exploring the Swedish racial regime*. Lunds universitet, 2022. Avhandling i genusvetenskap.

Parallellt med det som sker i Mellanöstern ökar utsattheten för muslimer och judar på andra håll i världen, inklusive i Malmö. [...] Därför är det viktigt att vi nu står upp mot rasismen i solidaritet för judars, muslimers och alla andras rätt att vara trygga och säkra i vår stad. Vägen framåt är gemenskap, tillit, förståelse och respekt. Så vinner vi Malmö, så vinner vi världen.

Utdraget är hämtat från en inbjudan på Facebook under coronapandemin våren 2021. Ett trettiotal personer samlades för en manifestation som skulle uppmärksamma behovet av en trygg stad. Kvällen urartade i sammandrabbningar med skrik och stenkastning.

Jag minns känslan av uppgivenhet under promenaden hem, och att jag senare på kvällen skrev och tackade arrangörerna. En präst och två folkbildare hade försökt nå bortom en konflikt som ideligen kommit att kretsa kring invandrares (läs muslimers) hat mot judar. I Malmö behövdes samarbeten mot olika former av förtryck. Gemenskap, tillit, förståelse och respekt fordrade en bred antirasistisk kamp. Det var något helt annat än att ställa en sorts rasism – den mot judar – mot en annan – den mot muslimer. Dessutom hade den förra inte sällan underblåst en rädsla för islam i samhället.

Hur kan man nå bortom en splittrande antirasistisk kamp där antisemitism ställs mot islamofobi – två rasismer som är djupt sammanvävda och samtidigt helt olika? Hur kan man skapa en bred antirasistisk rörelse?

Några svar ger Hansalbin Sältenberg i sin doktorsavhandling *Anti-jewish racism*. I fokus för analysen står judiska erfarenheter av vardagsrasism. Metoden är djupintervjuer med invånare i Göteborg, Malmö och Stockholm som identifierar sig som judiska.

Det är slående att flera intervjupersoner i Sältenbergs studie faktiskt inte själva har någon erfarenhet av antisemitism. Däremot har de ofta sett andra minoritetsgrupper, såsom muslimer, utsättas för vardagsrasism. Andra intervjupersoner berättar om en samhörighetskänsla med icke-vita på grund av gemensamma erfarenheter av rasism, en känsla som samspelar med rädslan för att reproducera rasism mot andra grupper om de offentligt skulle ta upp problemen med antisemitism. De intervjupersoner som utsatts för antisemitism av andra rasifierade personer har därmed blivit djupt sårade.

Sältenberg försöker förstå vad dessa erfarenheter betyder. Han pekar på att fler minoritetsgrupper har framträtt som annorlunda än det svenska och skapat en mer pluralistisk samhällsgemenskap. Tanken på en homogen gemenskap, där skillnader i språk och etnicitet spelar mindre roll, framstår för många inte längre som ett önskvärt socialt mål. Ett mer heterogent samhälle har vuxit fram, vilket öppnar för krav på positivt erkännande av olikhet. Denna öppenhet för mångfald har gjort det möjligt för judar att kräva en offentlig synlighet, så som judar, eller helt enkelt att berätta för sin omgivning om sin judiskhet. Intervjupersonerna talar i det samman-

hanget om hur de ”kom ut” som judar, vilket i några fall hade varit provocerande i omgivningens ögon.

Vissa intervjupersoner menar att de ansträngningar som den judiska befolkningen gjort för att anpassa sig till de protestantiskt-sekulära normer som råder i Sverige borde skydda gruppen mot antisemitism. Samtidigt är de väl medvetna om att de kan passera som vita och därmed undkomma rasistiska påhopp. En ambivalens tonar fram i intervjuvaren mellan detta att ständigt anpassa sig för att kunna ta plats som privilegierad och detta att anses vara i behov av skydd mot araber eller muslimer.

I ett kapitel belyser Sältenberg hur etablerade politiker och journalister utmålar muslimer som det stora hotet mot judar tillsammans med nynazister. Detta förstärker problemen med islamofobi i samhället och underblåser bilden av Sverige som ett exceptionellt land. Men det trivialiserar också lidandet hos dem som faktiskt utsätts för antisemitism. Ett tydligt exempel på detta var Stefan Löfvens uttalande i en tidningsintervju om att antisemitismen helt enkelt är något ”osvenskt”.

Jag läser Sältenbergs analys av den svenska självbilden – enligt vilken Sverige är ett sekulärt, homogent exceptionellt land där rasism inte existerar – som ett hopp om ett samhälle bortom rasism. Hoppingivande är också att analysen skrivs in i en bred tradition av kritisk teori där valet av perspektiv är ett politiskt val.

En viktig slutsats i avhandlingen är att en form av välmenande omsorg faktiskt får mycket negativa konsekvenser för judar och andra minoriteter. Ett uttryck för denna omsorg är att judar tolereras i Sverige, men bara så länge de kan framstå som offer eller som hotade. Samhället präglas av en fördragsamhet förbunden med villkor och en intolerans mot utövandet av judiska kulturellt-religiösa traditioner.

En annan slutsats är att betoningen av situationen i Israel–Palestina när man söker förstå samtida antisemitism gör det svårt att ta itu med mer subtila former av rasism mot judar utan direkt koppling till vad som händer i Israel–Palestinakonflikten.

Sältenberg har arbetat varsamt inom ett politiskt mycket känsligt fält. Han breddar perspektiven och fördjupar dialogen mellan antisemitismforskningen och rasismforskningen. Genom att låta dessa fält närma sig varandra försöker han förstå hur den samtida antisemitismen ingår som en del av en större rasistisk social verklighet i Sverige. Samtidigt ger han nya insikter om hur den ”antijudiska” rasismen fungerar och hur den kan motverkas.

Antijudisk rasism kan inte reduceras till vare sig extremism, en fråga om Mellanöstern eller en kvarleva från ett avlägset förflutet. Inte heller kan den förstås som en konsekvens av bristande kunskap. I synnerhet nu, med allt hårdare gränsdragningar kring svenskhet i det offentliga samtalet, är frågan om hur vi gemensamt kan skapa samhörighet och tillförsikt, den fråga som manifestationen våren 2021 var tänkt som ett trevande svar på, viktigare än någonsin.

Anna Lundberg

Professor i rättssociologi

Lunds universitet

Lea Ypi, *Fri. En uppväxt vid historiens slut*. Albert Bonniers förlag, 2022. Översättning av Amanda Svensson.

I sin memoar *Fri* skildrar Lea Ypi sin uppväxt i det kommunistiska Albanien, dess kollaps 1990 och landets övergång till marknadsekonomi och liberal demokrati. Som bokens titel antyder är det idéer om frihet som står i centrum. Genom att lättsamt, humoristiskt och ömsint dela med sig av minnen från barndomen gör Ypi en tillgänglig och utmanande analys av frihetens innebörd.

Den första delen av boken utspelar sig mestadels före kommunismens fall. Vi följer Lea i skolan, där hon får lära sig om borgarklassens diktatur i kapitalistiska samhällen och om Albanien som ett av de friaste länderna på jorden. Vi får också en bild av de ständiga matköerna, rädsla och solidaritet i grannskapet, exotiska Coca-Cola-burkar och solkrämslukande turister. Framför allt får vi lära känna Leas föräldrar och farmor, som till Leas besvikelse inte delar skolans och lärarnas entusiasm för politiken utan hittar på olika ursäkter för att slippa sätta upp en inramad bild på diktatorn i vardagsrummet.

I bokens andra del har kommunistregimen fallit. Planekonomin har ersatts med en marknad som ska reglera sig själv utan centralt styre. "Civilsamhället" blir en ny term i den politiska vokabulären för något som tänks stå utanför staten men samtidigt ersätta den. Arbetslösheten skjuter i höjden, men anses vara en tillfällig biverkning av den så kallade chockterapien. Många albaner vill lämna landet, men det väst som länge lovordat rörelsefrihet och hyllat exilalbaner stänger nu sina gränser för immigranterna. Leas mamma blir aktiv i det borgerliga Albaniens demokratiska parti och kämpar för att få tillbaka de familjeegendomar som en gång konfiskerats. Hennes pappa, som har socialdemokratiska sympatier, blir generaldirektör för hamnen och våndas inför att säga upp hundratals hamnarbetare.

Lea Ypi är professor i politisk teori vid London School of Economics and Political Science. Enligt bokens epilög hade hon inte tänkt att skriva en memoar, utan en "filosofisk bok kring de idéer om frihet som överlappar varandra i liberal och socialistisk tanketradition" (s. 289). Men även om nu Ypi beskriver dessa idéer med hjälp av människor och minnen från sin uppväxt, är *Fri* i allra högsta grad fortfarande en filosofisk bok. Genom personliga erfarenheter reflekterar Ypi över både socialismens och liberalismens misslyckande i strävan mot frihet. "Min värld är lika långt ifrån fri som den mina föräldrar försökte fly" konstaterar hon mot slutet (s. 290). Argument om att Albanien inte hade *riktig* socialism eller *riktig* liberalism ger hon inte mycket för: "De fråntar oss bördan av ansvar. Vi är inte längre medskyldiga till de moraliska tragedier som uppstår i goda idéers namn och vi behöver sålunda inte reflektera över, be om ursäkt för eller dra lärdom av dem" (s. 288).

I *Fri* förekommer även en idé om frihet vars filosofiska kärna varken lutar åt vänster eller åt höger: den om moralisk frihet. Det är Leas farmor som förespråkar den. Hon är en bildad kvinna som tilltalar Lea på franska som en rebellisk gest och som en påminnelse om sitt tidigare liv. Hon anser att man kan förlora allt utom sin värdighet. Frihet för henne är att trots alla hinder och materiella omständigheter försöka kontrollera sitt

eget öde och ”att vara medveten om vad som är nödvändigt att göra” (s. 130). Trots att Ypi gestaltar människan som en produkt av sociala omständigheter, verkar hon ändå uppskatta farmoderns idé om frihet som moraliskt aktörskap. Detta återspeglas också i hennes bok *The architectonic of reason* (2021), där hon intresserar sig för Kants idéer om förnuftets auktoritet och dess förmåga att stå emot både dogmer och skepticism.

Fri har översatts till fler än tjugo språk och gjort succé bland både recensenter och allmänheten. Min gissning är att det varken är Ypis uppväxt, Albanien historia eller frihetstemat i sig som är anledningen till att boken har uppskattats och lästs så flitigt. Snarare tror jag att bokens originalitet består i Ypis mod och förmåga att kombinera politisk teori och samhällskritik med personliga erfarenheter och verkliga människoöden – ett förkroppsligande av filosofiska idéer och teoretiska kategorier som hon själv beskriver som omöjligt att motstå. Och tack och lov för det! För i *Fri* lyckas hon både belysa våra historiska och samtida politiska misslyckanden och uppmuntra oss att tänka och hoppas om framtiden.

Zohreh Khoban

Postdoktor i statskunskap

Uppsala universitet

Referenser

Ypi, L. (2021) *The architectonic of reason. Purposiveness and systematic unity in Kant's critique of pure reason*. Oxford: Oxford University Press.

Övergångar

ARBETET MED NÄSTA års Sociologidagarna är i full gång! På temat ”Övergång eller undergång” (*Transition or perdition*) hälsar Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet, oss alla välkomna till Göteborg mellan den 13 och 15 mars 2024. Mer information kommer att skickas ut under våren och kommer också att finnas tillgänglig på förbundets hemsida (<https://www.sverigessociologforbund.se>).

På tal om våra olika kommunikationskanaler: Våra styrelseledamöter Magdalena Kania Lundholm och Emelie Larsson utför ett utmärkt arbete med att regelbundet förmedla nyheter via förbundets hemsida men också på Facebook (https://www.facebook.com/sverigessociologer/?locale=sv_SE).

Som tidigare meddelats har *Sociologisk Forskning* sedan årsskiftet en ny redaktion. Det redaktionella ansvaret för tidskriften delas mellan Avdelningen för pedagogik och sociologi, Institutet för analytisk sociologi, samt Institutionen för Tema, samtliga vid Linköpings universitet. Nya redaktörer är Marcus Persson och Christian Ståhl. Vid vårt senaste styrelsemöte deltog både de nya och de avgående redaktörerna och styrelsen tog tillfället i akt att hälsa de nya redaktörerna hjärtligt välkomna och samtidigt rikta ett stort och varmt tack till Lena Sohl och Magnus Wennerhag, vars gedigna och professionella redaktörskap på många sätt har bidragit till att bibehålla men också stärka tidskriftens kvalitet. Under de gångna tre åren har vi fått läsa tankeväckande och lärorika artiklar, recensioner och forskningsnotiser. Samtidigt har arbetet med att synliggöra tidskriftens olika nummer intensifierats, vilket exempelvis manifesterades i ett webinarium som hölls tillsammans med förbundet på temat ”Hur har samhället och människors liv påverkats av covid-19-pandemin?”, och som utgick från ett antal angelägna artiklar i tidskriftens temanummer ”Covid-19-pandemin och samhället” (volym 58, nr 1–2, 2021).

För er som missade detta eller andra nummer: ni vet väl att alla artiklar sedan 1993 är digitalt tillgängliga och finns att läsa på tidskriftens hemsida (<https://www.sociologiskforskning.se>). Dessutom är *Sociologisk Forskning* nu också medlem i DOAJ, Directory of Open Access Journals (<https://doaj.org>).

Med dessa ord ser vi fram emot en vår full av sociologisk fantasi och nyfikenhet!

Åsa Lundqvist

Ordförande för Sveriges Sociologförbund

Anvisningar för författare

Sociologisk Forskning accepterar vetenskapliga artiklar för eventuell publicering på svenska, engelska, danska eller norska. Tidskriften tillämpar anonymiserad kollegial granskning (*double blind peer review*), vilket innebär att artiklar som publiceras i Sociologisk Forskning är granskade av minst två andra forskare utanför tidskriftens redaktion. Sociologisk Forskning accepterar endast texter som inte tidigare publicerats och avvisar manuskript som samtidigt erbjudits annan tidskrift eller förlag. Inga avgifter tas ut för publicering i Sociologisk Forskning.

Artiklar

1. För bedömning accepteras endast kompletta manuskript. Redaktionen accepterar inte synopsis, utkast till artiklar eller i övrigt ofärdiga manuskript.
  2. Manuskriptets författare ska följa Sociologförbundets riktlinjer för samförfattande.
  3. Manuskript registreras via Sociologisk Forsknings hemsida.
  4. Manuskriptet ska vara skrivet i MS-Word med dubbelt radavstånd och försett med goda marginaler. Nytt stycke görs med radbrytning. Manuskriptets omfång ska vara minst 4 000 ord och högst 10 000 ord, inklusive abstract/sammanfattning. Redaktionen tar endast emot manuskript via hemsidan.
  5. Författare ska inte anges i manuskriptet. På manuskriptets första sida anges endast titel och antal ord.
  6. En sammanfattning (abstract) om maximalt 175 ord, samt fem nyckelord ska bifogas.
  7. En kort författarpresentation på ca 50 ord ska bifogas. Ange även din titel, vetenskapliga hemvist, samt postadress.
  8. Eventuella noter placeras som fotnoter i manuskriptet. Slutnoter ska inte användas.
  9. Tabeller, figurer och bilder ska både inkluderas i manuskriptet samt laddas upp i separata filer i sitt ursprungliga filformat.
  10. Undvik förkortningar i den löpande texten. Eventuella förkortningar skrivs med punkt ("t.ex.", "m.fl.").
  11. Vid användning av akronymer för organisationer, institutioner eller dylikt, skriv ut den oförkortade lydelsen första gången akronymen används i texten.
  12. Vetenskapliga termer och begrepp bör i första hand översättas, till vedertagen svensk översättning.
  13. Litteraturhänvisningar i löpande text görs enligt följande: (Sontag 1977:35) alternativt Sontag (1977:35). Vid flera refererade verk inom samma parentes, skriv: (Sontag 1977:35; Pilgrim & Rogers 1993:25). För litteraturhänvisningar till verk med fler än tre författare, skriv: (della Porta, Hänninen, Siisiäinen m.fl. 2015:79). För litteraturhänvisningar i vilka flera verk av samma författare anges, skriv: (Merton 1949, 1973, 1976).
  14. För alla referenser i referenslistan för vilka det finns ett DOI-nummer registrerat, ska det numret anges i referensen (i den form som anges i exemplet för tidskriftsartiklar nedan).
-

Referenserna i referenslistan utformas på följande sätt

Bok: Durkheim, É. (2005[1897]) *Suicide. A study in sociology*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203994320>

Artikel: Haavio-Mannila, E., J.P. Roos & O. Kontula (1996) "Repression, revolution and ambivalence. The sexual life of three generations", *Acta Sociologica* 39 (4):409–430. <https://doi.org/10.1177/000169939603900403>

Kapitel i bok: Dryler, H. (1994) "Etablering av nya högskolor. Ett medel för minskad snedrekrytering?", 285–308 i R. Erikson & J.O. Jonsson (red.) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlsson.

Recensioner

Recensioner av sociologiska avhandlingar och annan relevant litteratur (inklusive kurslitteratur) välkomnas och bedöms av redaktionen. En recension ska vara minst 700 ord och högst 1 500 ord. En recensionsessä, det vill säga en recension där två eller fler böcker behandlas, ska vara högst 2 500 ord. Recensioner laddas upp via Sociologisk Forsknings hemsida.

Debatt och kommentarer

Debattinlägg ska vara högst 3 000 ord. Kommentarer till texter publicerade i tidskriften ska vara högst 1 000 ord och skickas till redaktionen senast 30 dagar efter det att texten publicerats. Författaren till den text som kommenteras ges alltid utrymme att svara på kommentarer. Debattinlägg och kommentarer laddas upp via Sociologisk Forsknings hemsida.

De avgående redaktörerna har ordet

Lena Sohl & Magnus Wennerhag

Redaktionens tack: Granskare 2020–2022

Policy professionals in civil society organizations

– Organizational hypocrisy and the myth of member centrality

Joanna Mellquist & Adrienne Sörbom

Leader interlocks in Swedish civil society organizations

– a network analysis

Jayeon Lee & Roberto Scaramuzzino

Ärvd eller erövrad sekularitet? Sekulär identitet bland postmuslimer och postkristna i Sverige

David Thurfjell & Erika Willander

Ett pris man får betala? Om kvalitet i socialtjänstens arbete med skyddat boende

Veronica Ekström & Johan Hvenmark

Människans sociala relationer med djur – En utmaning för totalförsvaret?

Arita Holmberg, Miranda Holmberg & Aida Alvinus

Recensioner

Sociologförbundet har ordet – Övergångar

Åsa Lundqvist

Sveriges Sociologförbund
Swedish Sociological Association

www.sociologiskforskning.se